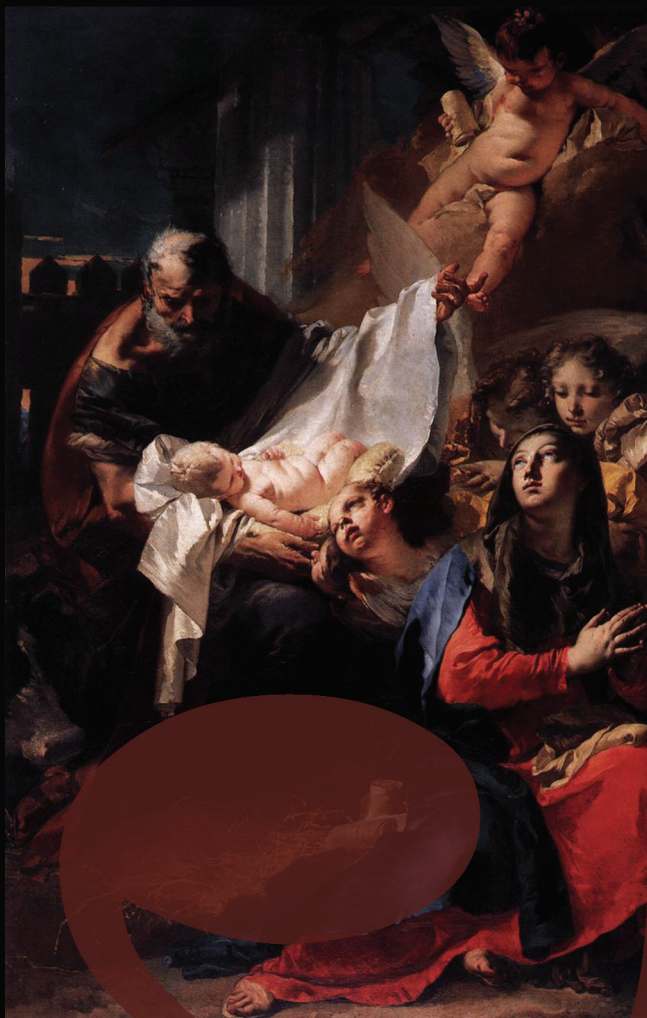

XIII. évfolyam, 146. szám

2013. december

Irodalmi Jelen

Vörös István:
Életkorok

Darvasi László:
Anya és apa

Jónás Tamás versei

Szathmári István:
Állapot

Varga Melinda versei

Hudy Árpád:
Beszélgetés az éjszakában

Böszörményi Zoltán:
„Csillagok között sétáltam” –
beszélgetés
Móré-Sághi Annamária
képzőművésszel

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Mányoki Endre (főmunkatárs), Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szőcs Tekla (fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Makkai Ádám (főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Giovanni Battista Tiepolo (1727–1804)** festménye

VÖRÖS ISTVÁN

ÉLETKOROK

0

Az újszülött egy
nagyon hosszú
történet végére ért.
A világ értelmes volt
és kinőhető.
A világ sötét, meleg
és barátságos volt.
Most már nemcsak sötét,
nemcsak barátságos,
nemcsak meleg,
nemcsak értelmes.
A kinőhetetlen világban ő,
aki eddig egyre nagyobb
lett, pici.
A megérthetetlen világban ő,
aki eddig egyre ügyesebb
lett, ügyetlen.
A belakhatatlan világban ő,
aki eddig egyre otthonosabb
lett, idegen.

10

Mi dönti el, hogy az ember 10 évesen
gyerek-e még? 10 éves vagy és kötött
kardigánodban mosolyogsz egy fényképező-
gépbe. Csak úgy tudunk a jövőbe nézni,
ha egy lencsébe nézünk bele.

10 éves vagy és vad bozótként
növeő hajad vidám felnőttkort ígér.
A 10 éves jövője még olyan
szabad, mint a tekintete. 10 éves
vagy, csat a hajadban, a nyakadban

kendő. Már mindent tudsz
magadról, de semmit nem tudnak
rólad! A 10 éves jó helyen van jókor.
A 10 éves a nagymamája mögött áll,
mint egy fegyverhordozó.

A nagymamája a 10 éves mögött áll,
mint fal az árnyék mögött.
A 10 éves maszatos a lekváros kenyértől,
a játéktól, az iskolai izgalmaktól,
a hétvégi békétől. A 10 évest ne irigyelje

senki, mert rengeteg a gondja.

20

A 20 éves sose tűnik 20 évesnek
Hol 19-nek, hol 30-nak látszik
Nem is vagyunk sose 20 évesek
20 évesnek lenni boldogság lenne

A 20 éves kiöregedett a gyerekkorból
de előtte a... mi is? Az élet?
A 20 éves előtt másik világ van
mint a 30 éves vagy az 50-es előtt?

Mindannyian 20 évesek vagyunk
úgy 8–12 éves korunktól
80–120 éves korunkig
Nem mintha jó lenne 20 évesnek lenni

A 20 évesek boldogtalanok
nak hiszik magukat, a 20 évesek
bizonytalanok, a 20 évesek
szerelmesek, de nem tudják

hogyan kell szerelmesnek lenni
a 20 évesek nem sírnak
a 20 évesek sokat nevetnek
Milyen egy 20 éves arca?

20 hónapos, 20 hetes, 20
másodperces. A 20 éves most
látja először a világot, és őt
most látja először a világ

30

Harminc, harminc, harminc.
A fiatalság még tart,
de az ifjúkor már elmarad mögötted.
Erős vagy, szép vagy,
a múltad megtelt,
újat kell kezdeni.

Amit eddig nem tettél meg,
és amit eddig megtettél, még jóvátehető.
Kisüt a nap egy esős reggel után,
a falu fölé délibáb
emelkedik, a város fölé
egy kevés füst.
Ebédre flekken és sült krumpli,
meg egy pohár vörösbor.
A torta már nem érdekel.
Helyette tiéd a szerelem.

Ezentúl semmit nem tehetsz
következmények nélkül.

40

A 40 éves lehet öreg.
A 40 éves lehet fiatal.
De a 40 éves nem középkorú.

Mindenki annyi idős, mint amennyinek
érzi magát. Kivéve a 40 évest.
A 40. születésnapunkat
legjobb egy gyóntatószékben
bevallani.

Hány Miatyánkot szab
ki ránk penitenciaként a pap?

A 40 évesnek
legjobb megtanulni
egy-két imát, és
ajánlatos elfelejteni
egy-két dogot.

Aki 40 éves koráig nem nőtt föl,
nem is fog már. Az augusztusi alkony
véget vet az esőnek, és a nap
laposan, merészen átsüt a táj fölött.
A szivárványban csak piros
szín marad.

Most kezdődik az élet.

*„Nem az idő zökkent ki.
Mi múltuk idejünket.”*

Petri

Nem az idő zökkent ki.
Mi múltuk idejüket.
Ha volt egyáltalán időnk.
Ha az idő valaha is valakié.

Ez már történelemnyi darab,
és mielőtt mi, 50 évesek, átvettük
volna a világ irányítását,
nyomban meg is haladtak
minket, a 60-as, 70-es bölcsebb,
a 20-as, 30-as lendületesebb,
a gyerek tisztább.
Nem találom a helyemet,
mert nincs is,
nem találom az időmet,
mert kevesebb, mint hittem.

30 évesen még előfordult,
hogy fél év múlva fiatalabb voltam.
Az egész gyerekkor egy merő
fiatalodás volt.
Most csak a „Te se leszel fiatalabb!”
közhelye marad. Közhely 50 évesnek
lenni? Ezt már annyi nagy
ember nem engedte meg magának.

Pedig még az sem lehetetlen,
hogy most vagy a felénél.
Az ember akkor ér az élet feléhez,
amikor eljár fölötté az idő.

De hová jár, miféle felüljárón?
A fémbélésű kémények
árnyéka az udvarra hull,
zörög a fagy a gomolygó félsötétben,
nem hattyú száll át az udvar fölött,
hanem városi galamb
és vetési varjú.

60

Amikor az ember 20 éves, nem azt hiszi,
hogy sose lesz 40, csak a következő
20-at se reméli rövidebbnek.

A második 20 már nem mindent vivő.
Talán nem is öregsünk közben.
A harmadik 20 pedig úgy fogy el,
mint egy pohár bor. Na jó, egy üveg.
De demizsont, főleg hordót
nem mernék mondani.

Hogyan fogy el egy hordó bor?
A borászon kívül senki nem tudja.
Hogyan telik el 60 év?
Istenen kívül senki nem tudja.

70

Évről évre távolabb a nemléttől,
ami születésedet megelőzte.
Biztonságban vagy, ekkora
előnyt lehetetlen behozni.
Az életről is mindent tudsz,
és meg se látszik rajtad.
Betakar a megélt idő, mint
friss vetést a hó.

70 év fölött már nem illik
dolgozni. 70 év fölött
már nem illik újdonságot
követelni. 70 év fölött már
nem illik házasodni, se elválni.
70 év fölött már nem illik
új életet kezdeni.

70 év fölött érdemes csak új
életet kezdeni, vagy ha nincs
hozzá fölösleges életed,
kezd újra a régít.

Nemcsak a 70 éveseké a világ,
de elég nagy részben az.
Ők az igazi kezdők.
A kezdeten kívül mindent tudnak.
A végzetten kívül
mindennel végeztek már.

80

Az évek össze vannak tapadva,
mint a fekete-fehér fényképek
a fiókban. Amikor 75 éves volt,
szeretett volna 57 lenni,
most, hogy 80, nem szívesen
lenne 8. Tízzelet osztani,
számokat fölcserélni csak
papíron lehet, de az
arcra írt ismeretlen számjegyek,
a lélekre árnyékolódott
titkosírás, a szellem rovásai
nem vehetők el attól,
akinek a bölcsességét
hirdetik. Nem minden
80 éves bölcs. De a legtöbb
majdnem az. Nem minden 80
éves öreg, de az öregek
közt sok a 80 éves.
Levest főznek maguknak
múltból, a jelenhez tört
krumplit esznek, és a
jövő süteményéből nem
sajnálják a belevalót.
Újra édesszájúak.

90

90 éves korig még tisztességes dolog élni
(100-ig csodálatos, 110-ig lehetetlen,
ami nagyon ritkán mégis sikerül).
A 90 éves öreg. De már nem szégyen, hogy az.
20-ig egyre büszkébbek vagyunk,
30-ig mindegy, aztán elkezdjük restelni,
tagadni, jellemhibának tartani,
a 40 a krízis, már nem vagy fiatal,
de csak tovább, 60 fölött jön a „De jól nézel ki!”,
70 fölött a „Nem is gondoltam volna!”,
legkésőbb 77-től a büszkeség.

Bölcsé érik bármelyikünk arca.
Csak a bölcseké fogatkozik meg.
A 90 éves már jó is. Maga a jóság.
Maga a tisztaság.
Maga az öregség.
Maga az újrakezdés utáni vágy.
Maga a bölcs beletörődés.

A 90 éves keze átlátszó, mintha
üvegből vagy az öröklét utáni sóhajból
lenne. A kérése meghallgattatik.

100

100 évesnek lenni nem túl
valószínű. A 100 éves az élet zsenije,
ő aztán tud élni. A legaljasabb
50 éves is, ha megéli a 100-at,
átlényegül. 80 fölött a rossz kihál
belőlünk. A gonosz
leveszi rólunk marhabélyegét.

A 100 évesnek nincs múltja,
szétosztotta a gyerekeinek,
akik nagyon öregek már,
ha élnek egyáltalán.

A 100 éveseké a jövő.

A 10, a 100, az 1000 év
egyenként közel. El se kell teljen.

Itt van a jövő, mint egy pohár víz.
Kilöttyen a jövő, mint egy pohár víz.
Jólesik a jövő, mint egy pohár víz.

A 100 éves majdnem
angyal. Mindent tud,
de alig van hozzá teste.
Mindenre képes,
de nincs hozzá lelke.

100 évesnek lenni szabadság.

VÖRÖS ISTVÁN

∞

Hogyan múlik el fölöttünk
a jövő, aztán a jelen,
és végül a múlt is?
Nem a tudásunk
kopik el. Egyszerűen
senkinek nem lesz szüksége
már erre a tudásra.

A tudásunk is elkopik.
Az élő jobban tudja.
Az élő a saját kárán
akar tanulni. A friss halott
nem az öröklét elején jár,
rögtön a közepébe
pottyán, onnan nem lát ki

se a kezdetekre, se a végre,
meg se haltam, gondolja,
gondolná, ha lennének
gondolatok az örökkévalóságban.
Nincsenek. Azaz örökké vannak.
Nem pont most. Nem hozzáférhetők.
A halottat nem mi veszjük el,

hanem önmaga. A halott nem
önmagát veszte el, hanem
a halált. A halál nem megkapja,
hanem elveszti áldozatát.
Vagy ügyfelét. A halottat
nem találja sem az élet,
sem a halál, az öröklét

nem is keresi. Ha most valami
udvariasat vagy boldogítót
tudtam volna mondani,
azt írom: elnyeli gyorsan.
De aki az öröklétben veszik
el, az sose kerül meg.
A túlvilág nem találkozóhely.

DARVASI LÁSZLÓ

ANYA ÉS APA

Apa sokáig kereste a papucsát, tapogatott utána a talpával, éjszaka nyilván berúgta az ágy alá. Mindig berúgja az ágy alá, és aztán tapogat utána. Kócosan ült az ágy szélén, és azon gondolkodott, mit kell csinálnia aznap.

– Tudod, milyen nap van? – kérdezte, amikor föl-emelkedett.

– Milyen? – kérdezte anya.

Apa föltette a kávé, csavargatta a lángot, kiment a gangra. Kávészag lengett letről is. Hallani lehetett a trolikat. Apa szerette, ahogy csattognak fönt a vezetékek. Az udvaron már füstöltek a Vidács ikrek, atlétában voltak, mert ők novemberig atlétában járnak. Ha leesik az első hó, fölveszik a prémgalléros bőrdzsekit, hogy márciustól újra atlétában legyenek. Tegnap a kapuban volt egy döglött macska. A múlt héten is volt egy. Apa ismert minden tetoválást a Vidács ikreken. Leballagott az újságért, az ikrek köszöntek neki, füstölt a szájukban a cigaretta.

– Szerkesztő úr!

Apa biccentett.

– Milyen nap van ma? – kérdezte anya, amikor apa letette a két újságot a konyhaasztalra.

– Eléd megyek – mondta apa, és öntött magának kávé. Fújkalta. Üresen itta. Anya mintha megremegett volna.

– Jó, de lehet, hogy kicsit kések. Jutka szabadnapos, én vagyok az ügyeletes. A harmadikosoknak meg valamilyen szakkörük van. Nem tudom, meddig tart az a szakkör.

– Megvárlak a lottózónál. Ott leszek – mondta apa.

Anya megdermedt. Először szólni sem tudott.

– Ne menj a lottózóhoz! – éles volt a hangja, majdnem sikoltott.

– Odamegyek – mondta apa.

Anya hallgatott, szisszent minden mozdulata, és most még a tárgyak is alázkodtak, kézbe simult mind, a madridi bögre, az Ecserin talált cukortartó, az asztalon hagyott bérlet, a piros kis bőrpénztárcája, ott voltak, ahol lenniük kellett. De ahogy fésülte a haját, az nagyokat reccsent. Megrángatta magán a ruhát, a körme beleakadt az anyagba.

– Nem tehetünk róla – mondta apa, és az újsághoz ült. Szívott az orrán. Apa szerette a híreket. Ez így nem egészen pontos. Apa nem tudott hírek nélkül megenni. Nem tudott elkezdni egy napot nélkülük. Minden reggel akkurátusan végigolvasta a híreket. Két újságot olvasott, a politikait és a sportot. Harminc éve így ment. Ebből apa nem engedett. Nem lehet úgy élni, hogy nem tudjuk a híreket. És fontos, hogy honnan tudjuk őket. A számítógép tele van hírekkel, de figyeljük csak meg, szokta mondani apa, hogy az a hír, amit újságból olvasunk, meg az, amit a számítógépből, legyenek bár szóról szóra ugyanazok, mennyire másként hatnak. A hír olyan, mint a gyümölcs. Meg kell érnie. Ha túl gyorsan jönnek és mennek a hírek, elvesztik az értelmüket. És mi szükség az értelem nélküli hírekre?!

– Inkább ne gyere elém. Majd jövök valamikor. Lehet, hogy beugrok anyádhoz – mondta anya, és igyekezett mosolyogni, mert anya igazán nem szerette apa anyját. Már az ajtóban állt. Az a tavaszi kiskabát volt rajta, amit a derekán övvel fogott össze, mert így karcsúsította. Velem vette a plázában egy-két nappal a bal eset előtt. Anya elfelejtette ezt, különben nem vette volna föl a ruhát. Soha nem nyúlt volna hozzá. Legfeljebb azért, hogy cafatokra vagdossa, hogy tűzbe vesse. Anya sok mindent elfelejtett, de a szobám úgy maradt. Néha eldőlt a párna mellett a maci. Anya kicsit korholta, aztán visszaállította.

– Várni foglak – mondta apa, és ingatta a fejét a hírek miatt. Sok baja volt velük, az már igaz. Hiszen ha valóban a hírekből tájékozódna az ember, ha hozzájuk szabná az életét, akkor tényleg, mi a franc lenne. A hi-

rek többsége, mint tudjuk, negatív dolog, valami baj, valami katasztrófa, fenyegetés. Egyszerűen nem vehetjük figyelembe a híreket, ha kilépünk az ajtón, és beleindulunk a világba. Mégis tudni kell róluk. Ez persze nem logikus. Talán csak szükségszerű.

– Szépen kérlek – szipogott anya. – Ne menj oda.

– Ott várlak. Te is oda fogsz jönni.

– Nem – anya keze már az ajtókilincsen volt, úgy szorította, hogy kifehéredtek a körmei.

– Várj csak – mondta apa, és tolt a szemüvegén –, itt azt írják, hogy Norvégiában szvingerpartit tartanak. Különbösen ilyen van már itthon is. Tudod, mi az a szvinger? – apa mosolygott. Levette a szemüvegét, szórakozottan törölgette. – Jól van. Ha beszél a földrajzos, ne foglalkozz vele. Csak nyugalom. Gondolj arra – apa tűnődött –, gondolj arra, hogy mi van Norvégiában. Az igazgatóhelyettes még mindig úgy néz rád? Csodálkózónak, ha föladta volna.

– Megörültél? – anya olyan halkán beszélt, hogy talán csak én hallottam. Megremegett a keze, s mint az áramútás, a remegés fölfutott egészen a nyakáig. Lükettett a halántéka.

– Amíg várok rád, veszek lottót – mondta apa.

– Ne csináld ezt – mondta anya. És mint aki menekülni akar, az egyik lábával már kint volt a folyosón.

– Meg kaparós sorsjegyet. Nyer a gyárban, az jó lesz. Nem tudom, van-e még ilyen. Nyer a gyárban. Ez jó. Mindig úgy tetszett nekem.

– Szemét vagy.

– Megteszem a régi számokat – bólintott apa. – Az összes születésnapot.

Anya becsukta az ajtót. Apa hallotta, hogy megérkezik a lift, csapódik az ajtó, és a fémdoboz duruzsolva ereszkedni kezd. Aztán elővette a munkáit, ellenőrzött néhány szöveget, lebonyolított néhány telefont. A kiadónak már le kellett volna adnia a német fejezeteket, de kapott egy hét haladékokot. Valamelyik marha megint pdf-ben küldött korrektúrákat. Elszívott egy cigarettát. Hallotta, hogy kiabálnak lent. A Vidács ikreket szidta az anyjuk. Öreg asszony volt, a valószerűtlenül mély hangján állandóan korholta a fiait, de ha valaki más vette a

szájára őket, kést rántott elő a rongyai közül, azzal hadonászott. Amikor történt ez az egész, följött hozzánk. Fölvette a virágos, tarka szoknyáját, mint aki ünnepel. Állt az ajtóban, kövéren, szomorúan.

– Tudok valamiben segíteni, szerkesztő úr?

– Köszönjük, Vidácsné – mondta anya, hirtelenjében csak egy tavalyi befőttet talált. De apa utánament, és a liftig kísérte.

– Ha esetleg szólnának a... a fiúknak. Hogy a virágokat. Ne vigyék el a sírról virágokat, akik... a fiúk talán figyelhetnének...

Vidácsné nagy levegőt vett, hogy máris tiltakozzon a nemcsak rosszindulatú, de mindenképpen képtelen vád ellen, aztán csak csóválta a fejét. Később fölhallatszott, hogy veszekszik a fiaival. Azok meg másnap, amikor apa ment a temetkezési vállalathoz, mosolyogva köszöntek, meg is hajoltak.

– Szerkesztő úr!

Apa várta anyát a lottózónál. Anya úgy jött, olyan lassan, mintha aknamezón járna. Csak a lábai elé figyelt, aztán az úttestnél kénytelen volt fölnézni. Apa átmehegett volna elé, de nem tette. A másik oldalon várt, újság a kezében, figyelt. Amikor anya átért, apa azt mondta neki, hogy akkor vesznek lottót. Megtették a régi számokat, nem karikáztak, mint a szomszéd, hanem ikszeltek. Minden apróság fontos lehet. A születésnapokat játszották meg. Vettek kaparós sorsjegyet is, de hiába volt az a neve, hogy nyer a gyárban, ők most nem nyertek. Amikor indultak, anya még visszanézett az útpadkához. Most nem esett. Nem esett, mint akkor.

A drágábbik boltba mentek bevásárolni, ezt is apa akarta. Szórakozott volt, néha fütyülni kezdett, magában beszélt. Anya félt. Úgy félt, mintha éppen most történne meg, ami három éve, csak sokkal nagyobb súllyal, sokkal inkább hangsúlyozva a jóvátehetetlent, valami, amihez nem lehet érni, amihez nem lehet szólni, ami tulajdonképpen úgy van, hogy nincsen.

Anya gyűlölte apát. Ha apa nincs, akkor ez sincs. Ez az egész nincsen. Anya magát is gyűlölte. Mert ha ő nincs, akkor éppúgy nincs semmi. Nem történik meg. Apa ingatta a fejét a mediterrán polc előtt.

- Megint emelték a kapribogyó árát.
- Neked valami bajod van – mondta anya.

Apa hunyorgott, a kosárba rakta a borokat. Vett parmenzánt, élő bazsalikomot, gombát, olívát. Meg jófajta olasz tésztát, színeset. Pudingot. Anya csak nézte, mint egy látomást. Fogta a kocsi fémvázát, szorította.

- Mi van veled? – kérdezte.

Apa főzött. Ő csinálta a szószt, nagyon szeretett olasz szószt kikavarni. Sok fokhagymát használt, titokban bekapott egy gerezdet. Szótlatlanul ettek. Apa bort bontott.

- Igyál még – mondta anyának.
- Nem esik jól.
- Tudod te, milyen bort iszol?

Apa fölállt, megkerülte az asztalt, anyához lépett, megfogta a kezét. Húzta maga után a háló felé, anya lába a székbe akadt, megcsörrentek a tányérok. Anya visszanézett a gyerekszoba ajtajára, ami mindig nyitva volt egy picit, résnyire.

- Mit csinálsz?

Apa leültette anyát az ágyra. Megfogta a mellét.

- Nem – mondta anya.

Gombolni kezdte a ruháját.

– Nem – suttogta anya. Olyan ismerős volt a hangja. Olyan volt, mint akkor. Apa vetköztette anyát. Az ölét simogatta. Anya sírt.

- Eldőlt a maci – zihálta.
- Odaadtam Vidácséknak – mondta apa és ráfeküdt anyára.

JÓNÁS TAMÁS versei

SÍRFELIRAT

Honnan jöttem, hova megyek,
honnan tudnám, hülye gyerek.
Szél hozott, szél visz el.
Elvis Presley énekel.

A NYUGALOM REPRODUKÁLÁSA

Örökre eszembe jutott. Kép nélkül, szagtalan.
Egyelőre az élményből kihagytam magam.
Ül valaminek a szélén. Aminek ő a közepe.
Csak azt sejtem, hogy akkor épp rettenetes-e.
És hogy nem a Nap megy le, mi emelkedünk.
Mi egy volt régen, újra, másfajta egybe gyűlt.
Tenyér, csak ujjja nincsen. Kezdődő mosolyom
aggódó tekintettel takargatgatom.

FÉLREGYALULTAK

Körvonalaim veszttem, ha nem tekintesz rám.
Szorgos víz lusta testen, klóros idő szítál.
Barlangok tölteléke, a múlt szöveget ragyog.
Szúrós szerelmi béke, még túl öreg vagyok.
Kalandunk százalékos. Az áldozatokat
nem mi hozzuk, az ég oszt, és nem mindent fogad.
Igazság nélkül fénylik, csak vendégek vagyunk.
Minden hitünk csak tévhit. Formánk félregyalult.
Egy régi bűn után már lejárt a büntetés.
Karcos még a szivárvány, a hús még remegés.
Ha visszaudvarolnád szeretkezni magad,
koldulnék hozzád pompát, síró sivatag.

MEGSZOKNI EGY TESTET

nem szabad.

Elszabad.

Ha már érzi a tenyered a völgyek,

dombok és növényzetek melegét,

fellángol a könnyed

pusztulás

felnőttként már rémisztő, magányos

pajtádból

a NEM ELÉG.

Unt tudás.

Ha járdákkal, táblákkal, épületekkel

felépült vágyaidban a város,

a fájdalom szokványos:

nélkületek kell,

ismerős sarkok és parkok

lélegezni, élni.

Nem szabad megszokni,

hogy sejthető: a remény mi.

SZATHMÁRI ISTVÁN

ÁLLAPOT

Belefáradtam, uram, egyszerűen csak így, elfáradtam, úgy hiszem, reggelente, vagy inkább hajnaltájt, amikor még nem nyitom ki a szemem, de már túl vagyok az ébredés határán, azt találom ki magamnak, hogy az ereimet vagdosom, kaszabolom hosszú, éles késsel, hol hosszában, hol pedig keresztben, és szinte már órákig csinálom, és érzem, határozottan észlelem a fájdalmat, igen, ami-be majd' beleőrülök, vagy azt a játékot játszom, hogy felpattanok az ágyról és kirohanok a kisszobán át, ahol anyám lantja lóg a falon, amit egyszer, van már hetven éve, a konyha kövére ejtett a félnótás szomszéd, aki csak tapogatni akarta a hangszert, akár egy női testet, hogy utána játszhasson rajta, próbálgassa az ujjait, de a lant mondhatott neki valamit, igen, súgthatott a fülébe, mert szinte jajveszékelve ejtette ki a kezéből akkor régen úgy, hogy az pattant egyet a kemény padlón és behorpadt, így lóg nálam a falon a kisszobában, mint valami csonkított, amputált múlt, de mégis büszkén, igen, hányszor, de hányszor szerettem volna rajta játszani én is, hozzáértően, szenvedéllyel, de nem ment, uram, nem, nincs érzékem a zenéhez, már-már semmihez sem, igen, ott mellette akartam kiszaladni a függőfolyosóra, az ilyenkor teljesen kihalt gangra, hogy repülni induljak a lombok fölé, körözni kicsit, hogy aztán a mélybe hulljak a mocskos kukák mögé, hányszor, de hányszor eljátszottam ezt, közben, mint egy hulla, megdermedt lélek feküdtem az ágyban mozdulatlanul, minden rezdülés, moccanás óriási fájdalom lett volna, mégis e dolog anatómiáját lestem, vizslattam, kísérletez-

tem, mintha csak a laboratóriumban lennék, az iskolai szertárban, ahol büdös volt és sötét és furcsa kék és lila színű lángok égtek seszínű vékony csövekből a bemutatóasztalon, amely kopott volt és foltos, és ha kivonult az osztály, biztosak voltunk benne, hósínű egerek és sötét patkányok kergetik egymást önfeledten rajta, hogy egy idő múlva megálljanak, leálljanak, mint felhúzott játékszerek.

Egyszer óra után visszamentem a szertárba, ottfelejthettem valamit, olyan különös volt egyedül beleszagolni a kénes meg mindenféle illatú, bűzű levegőbe és nézni, bámulni a szekrényekbe gondosan elzárt különböző edényeket, tálkákat, apró tégelyeket, bedugaszolt üvegcséket, melyekben számomra teljesen ismeretlen folyadékok leledztek, félelmetes, de vonzó is volt egyben, mikor az asztal felől halk sóhajtásokat hallottam, zavartan, értetlenül fordultam arra, és látni véltem a félhomályban, hogy a fekete hajú, gyér bajszú kémia tanárnőnk, aki mindig fehér köpenyben járt, a bemutatóasztalnak dőlve elaléltan matat magán, akkor azonban ez nem volt ennyire világos, de most már annyi minden után, teljesen az, és a hajnali, reggeli színjátékaim végén ott van ő is az ágyban, erősen kirúszozva, csillogó szemekkel, pénzmaillatosan.

A lantot valahogy nem akarták megjavítani. Sok mesternél jártam, mindegyik talált valami kifogást. Ki ezt, ki azt, még csak nagyon meg se nézték, akárha tartottak volna tőle, mintha valami rosszat hordozott volna magában, ami árt, feldúl, felkavar.

Volt, hogy be se engedtek a műhelybe, a mester már messziről kiáltott, záróra, fájront, nem fogadok. És akkor hát maradt így. Roggyantan szegény. Azonban felemásan is szépen. Legalábbis nekem. De amikor gondolatban elrohantam mellette, ki, ki a gangra, hogy repüljek, körözzek az udvar fölött, egészen másképp néztem rá, izzadva, zilálva, szinte őrjöngve láttam, közeli rokonom ő. És akkor mindent megcsináltam volna, uram, hogy ne legyen. Szűnjön meg végleg. Igen. Mert

van nekem tükröm elég. Ajaj. Mikor váltam, megrepedt az egyik. Azt mondták, hát ez rossz jel, uram. Azóta is megvan, ott a falon, és ha belenézek, az én arcom is repedt. Nem zavar, annyira nem. Néha jólesik nem tökéletesnek lenni, de nem annyira, mint anyám lantja a falon, aki szinte kérkedik azzal, hogy lám, nézd, bámuld, mi történt velem. És hogy milyen vagyok.

Az ágyban gyűrött a lepedő és sokszor vizes. És dermedt minden. Mintha betonba öntöttek volna. De azért mozdulni kell, indulni kell, kezdődik a nap. Először a lábam, majd a kezem, a fejemet legkésőbb. Tudom, ez a legnehezebb. Felülök és hosszan bámulom a fehér falat. Hiszem is, meg nem is, hogy újból vagyok. A szemközti képek inogni kezdenek, a Kertben felugat a kutya. Varjak károgaása hallatszik. Nincs menekvés, nincs. Keresem a papucsot. Ez az éjszaka is utánam már. Csak a kémianőny nyomul még egy ideig, hogy ő is eltűnjön egy darab időre. Előtte még vizsgálgom a testem a tükörben, vérpiros rúzsának nyomait keresem, majd később a pézsmaillatot. Szeretném, ha eljőnnének velem. De nincs remény.

Napközben úgy-ahogy. Valami munka, foglalatosság. De azért az a masszív fáradtság ott van bennem, rajtam. Igen. Húz, döngöl könnyörtelenül.

Múltkor egy belvárosi kiállítás megnyitójára mentem. Apró székek, asztalok a galéria előtti téren. A kedvesemet is egy ilyen alkalommal ismertem meg, uram. És utána egészen mélyen egy afrikai bárban, ahol megállás nélkül szólt a zene. Szédülve ültünk egymással szemben a belső teremben. Akkor valóban forgott a világ. Akárha dervisek lennének örökre egy különös tornácon. Valami fölött, ahova nem szabad lenézni. Nagyon nem. A belvárosi kiállítás képei torzítottak voltak, de létezett egy szög, ahonnan, ha néztük őket, helyükre kerültek a dolgok. És én ezt nem találtam, uram. A többiek mondták, mesélték később poharazgatás közben, hogy van. És akkor egy hatalmas csattanást hallottunk. A kopaszodó férfi, aki nemrég

a képek előtt beszélt, szálfagygyesen hanyatt vágódott. Az ő tarkója csattant, dörrent, akár az ágyú. Mint anyám lantja a falon. Ahogyan az idétlen szomszéd a konyha kövére ejti. És utána pattan egyet. Mint a tarkó ott mellettünk. És szép lassan folyni kezdett a vér. Komótosan. Azóta hallom ezt a csattanást. A legváratlanabb helyeken tölti ki a fülemet. Tör rám. Okkupál. Hát így van, uram. Így. A Kertben, amihez egészen közel lakom, az ablakaim teljesen rá nyílnak, a nagy, szénfekete varjak, meg a dolmányosok is, a fák csúcsáról belátnak a szobámba, néznek is szorgalmasan, miközben utálatos, számomra már-már elviselhetetlen, kibírhatatlan hangot hallatnak, meg is dobálom őket néha az erre a célra kikészített gesztenyékkel, de alig röppennek odébb, és utána még hangosabban mondják a magukét, volt már, hogy arra gondoltam, ezek összefognak ellenem, összebeszélnek, -kárognak, szövetheszenek, és akkor vastag, kemény csőrükkel beverik, betörik az ablakot, a függönyt szétszaggatják és ellepik a szobát, a perzsaszőnyegemre rondítanak, meg kicsőrözik a szófából a rafiát, tehát ott a Kertben a régi, patinás katonai építményt újítyják fel, vakarják ki nagy sebbel-lobbal, akárha háború lenne hamarosan, mintha rövid időn belül bevinnék a várost, letarolnák, ezért kell az erődítmény, igen, egy stabil, halálbiztos hely, hogy feltartóztassanak az idegen erők, a mindenre elszánt zord seregek, ezért a sürgés-forgás az épület körül, még a Nagyrétet is kiürítették, elúzták a napozó emberek tömegét, akik a távoli tengerekről álmodnak titokban, mélykék színeket keverve pici palettájukon, miközben pár méterre tőlük békanyálás tavacska húzza meg magát szerényen, elaggott teknőcöknek nyújtva biztonságot, fűrnak, faragnak, keverik a maltert, téglákat hoznak, cipelnek, hatalmas daruk, emelők zúgnak, zajongnak, és amikor este elcsendesül minden, és csak a sötét az úr, elkezdődik valami, uram, igen, kegyetlenül, sokáig nem tudtam, mi is az, mivégre aztán, mit is jelent, honnan van, jön ide nekem, fekszem az ágyon, az ablakom nyitva, és hallom, hallom a dübörgést, az esést, a zuhanást, a csattanást, igen, és most már világos, az épület felől hozza a szél eme felkavaró hangot

a fülembé, és hogy többemeletnyi magasságból dobálnak, hánynak le valamit, ritmikusan, meghatározott, kiszámítható időközökben úgy, hogy előre felkészülhetek a következő, soron levő zuhanásra, igen, a hangra, mely a lant és a tarkó társa, és remegek az ágyon, és kétségbeesésemben a párnákba kapaszkodom. De semmit sem ér, semmit, hiába csukom be az ablakot, zárom kettőre az ajtót, tömöm be a fülem mindenféle anyaggal, az ott van, uram, mindenütt. Majd hajnalban csak fekszem teljesen mozdulatlanul, de mégis zihálva, mint aki a bányában dolgozik, eltemetve örökre mindentől és mindenkitől egy életre.

Azonban vannak jó percek is.

Egészen váratlanul jönnek, minden átmenet nélkül, és azt mondják, itt vagyunk, és ilyenkor valami kellemes ringás, vagy inkább bódulat kerít hatalmába, egészen könnyűvé válok, másmilyennek látom a színeket, a fákat, az emberek arcát, a felhők kontúrját az égen, nappal van, és ha ilyenkor kortyolok a borból, fenséges ízekre lelek. Ez az, konstatálom, és tudom, hogy csillog a szemem, ráncaim kislisszannak gyorsan, arcom napbarnítottá válik, és néznek rám a lányok, és a kémia tanárnő is megszabadul ilyenkor gyérecske bajszától, és nevet ő is, mosolyog, még az aranyfogát sem látni, seprős szempillája árnyékot vet csodaszép szemére, a rossz, maró szagból mediterrán illatot varázsol az élet a szertárban, a csövek, vezetékek kecsesek, csábítóak lesznek, és erősen besüt a nap, világos van nagyon, és a bemutatóasztal előtt a tanárnő széttárja fehér, patyolat köpenyét és látom, határozottan észlelem, nincs alatta semmi, semmi, csak a póre, póre csillogó test, amit annyiszor, de annyiszor elképzeltem én, hogy utána eltűnjön gyorsan, de most, mikor olyan más minden, megnyílik nekem, csábosan, és nincs mást tennem, válaszolnom kell.

Majd utána marad minden, mint előtte volt. Az ágy, az ablak, a varjú, a közeli Kert, a felújítás alatt lévő laktanya, anyám lantja a falon, a tarkó csattanása a húgyfoltos betonon, és az éjjeli dübörgés feltartóztat-hatatlan moraja.

VARGA MELINDA versei

vörös

vörös rúzs
kellene a szájra
Érosz nem sejt
semmit az illatok
selyméről

félelem nyara

üres konzervdobozban
színes tollú rabnyár
úszik a nagy folyón
a mozdulatok egyre
nehezebbek lesznek
a szivárványra idén
tán nincs is esély
az ég öle folyton
haragos
tudjuk jól
színes tinták
csak a versben vannak

szerелеm

makacs metafora
a képlékeny pillanatra
kócos hajfonat
csipás ébredéskor
fütyülő kávégőz
hársillatok sziesztája
hazug képzelgés
porcelán képsor
a megírhatatlan
félelem-vers

versről és múzsáról

a múzsa nem ölelhet mindig
különben mikor
hímezné ki a hiány
a szürkeséget verssel
s mit sejtene a jövő század
az ölelésről
ha nem halna meg verslázban
naponta a költő

a múzsák rendszerint kegyetlenek
mert rendeltetésüktől
fogva a szent örületbe kell hajtaniuk a költőt
csak te lelked hasonló az angyalokéhoz

a vers a levegő kék itatósa
szemed színén lebegő
szabadság

a múzsacsók időtlen
mint a tied, kedves
a lélek karmikus muzsikája

nélküled a vers
fáradt bőrű szépség
fakó szemű másnaposság
érintetlen illat
bágyadt, poros nyárelő

kockabetűk

Szemeznék a fénnyel újra.
Elhinném, csak mondanod kell,
a szépség nem mulandó,
a vágy, ha az idő farzsebére varrjuk,
nem kopik ki.

Szürke monológ a hajnal,
rásimul a csönd az ablakokra,
szememben álmos fény az öröm,
a szív lármás karneválja elhagyott allé,
kutyák ugatnak benne,
kisöpri a lázat a szél.

Ködszemű gnóm a reggel,
a pirkadat lehelete szürke,
ólomszárnyú a testben az ébredés.
Csókodban nyújtózna ki az álom,
pazar látomássá nőne a való.

Huzatos nélküled a város...
Sose volt ily csípős a lég.
A pillanatok arca nyúlánk.
Csoszognak a hétköznapiak.

Lusta mondatokra harangoznak delet,
az érintéshez túl kevés ma a kockabetű.
Kiszínezném tavasszal
a nedves talpú utcát,
illatoddal a párás létezést.

SZÓKE IMRE MÁTYÁS novellái

Hajnal

Letüdőztem a ködöt azután a cigifüstöt mindkettőt kifújtam azután csak a ködöt azután a cigifüstöt együtt a köddel megint kifújtam szorítva szájam sarkába piros bandomat oda-oda nézve hogy ne lássanak a kamerák hunyorogva farkasként szimatolva a kora reggeli eső utáni csöndet és a távolban elhaladókat egy lakótelepi ház tövébe húzódtam vizelni aznap reggel

csak egy dolog hiányzott a losonczi térről de az nagyon a fák arany barna sárga zöld pojáca öltözéke megvolt a kőzúzalékra betonra homokba hulló levelek sziszegése hiánytalanul a kövek közt legelésző szarkák rigók a huhogó szárnyú galambcsapatok itt voltak mind egy kerítés melletti padon önnön meztelen lábfejét eszelősen bámuló fiú képe megvolt a slejmes köhögések dermesztő roppanások fekete ablakú konyhák felől nem hiányoztak egyáltalán

törnöm kellett kissé a fejemet hogy mi nincs itt ezen a hatalmas cseppektől néma téren ha megvan a köd és mindaz amit eleddig felsoroltam plusz még az alumínium csúszdák bíbor szegélyű földre gördülő lepedékes nyelvei a kibaszott mozdulatlan hinták toporogtam és ide-oda léptem bőséges vizeletem patakja elől és eltehettem végre kókadt farkamat és megkönnyebbülve néztem szét megint és körbejártam nyitogatva a játszótér négy kapuját mire felfogtam végre hogy egyetlen varjú sem száll a ködben hiányzik nekem a sosem hiányzó varjúkárogás

nahát akkor én veszek egy kávét zsebre tett kézzel indultam az éjjelnappali közért felé ingatva fejem talán nem olyan furcsa ez a tizedik hónapból kimetszett károgás helyén a semmi foszló felszálló ködpamacs hát mégse voltak ezek szíami ikrek de azért a szőr hirtelen felállt a karomon megijedtem mert úgy éreztem nem az isten választotta el a varjút a tájtól engem a szabadságtól hanem valaki más és kénytelen voltam nyugtatni magam igazán egyszerű gondolatmenettel nincs vetés nincs vetemény nincs varjú nincs károgás ki gondolta volna hogy egyszer még tátott szájjal visszakívánom ezt is

Az igazságtalanságról

Tízéves lehetett a kislány. Rövid farmerszoknyát viselt, halványlila bokazoknit, és a hátán hasonló színű óriási iskolatáskát. Jobb kezében fekete-fehér keverékkutya pórázát tartotta, akit semmi másnak nem nevezhetett el, csakis Pamacsnak. Éppen az orrom előtt, a játszótér bejáratánál találkoztak össze a nagymamával.

Maaamaa! – kezdte mindjárt a kislány – Én annyi homokot kaptam ma be, hogy még a fülemből is folyik!

Számomra lehetetlen volt megállapítani, vajon tényleg panaszkodik-e. Fejét mindenestre oldalra biccentette, szabad kezének mutatóujját fülébe dugta, és úgy húzta ki onnan, gyors, teátrális mozdulattal, mint valami féregjáratból. Szinte hallani lehetett, ahogy sebzi a bőrét, súrlódik a homok.

Mert belefeküdtél! – kiáltotta a hatalmas orrú öregasszony, aki görnyesztő szatyrokat cipelt, lábai egészen furcsa szögben találkoztak a földdel, s pöttyös, kék ott-honkája meztelenül hagyta foltos karjait.

Nem feküdtem bele! – toppantott a kislány.

Láttam! – görnyedt előre még jobban a nagyí – Te is, meg a Lilike is. Be-le-fe-küd-te-tek!

Ezen a ponton értek legközelebb egymáshoz, s félő volt, hogy a megbántott kislány összeütközést provokál. Fölszegte az állát; termetét is, hangjának erejét is már-már megkettőzte a felháborodás.

– Az tegnap volt... Nem ma! – kiáltotta, majd sarkon fordult, faképnél hagyta a nagymamát, és úgy tűnt, hogy többé nem is hajlandó együtt mutatkozni vele. Kutyája boldogan szimatolt, lábához simult, előre-hátra koccogott; hetykén égne meredő farka messziről hazudta: nincs mitől félni.

MONDAT A TENGER KÖZEPÉN

KÁNTOR ZSOLT^{vers/prózái}

A legeldugottabb odú

Ott –
ahol az egek egymásba nyílnak –
s az összes csillagkép új lap –
ahol az univerzum kinyílik mint egy gömbhéj
és a titkokban a könny méz

ahol minden higgadtan felkínálja magát
a mohó elmének
ott
ahol a lüktetés töve
tapintható élet
ahol belátható mi rejtve volt
ahol élővel fog kezét a holt
ott ahol az örökkévaló is természetszerű
(s a pillanatok egymásba gyűrtek mint a fű)
ahonnan a nagy űr (s az ívek)
könnyedén áttekinthetőek
ahol az álom egy ösvény
és átsétálsz rajta önként
hogy tudd nincs több fény
csak Te magad
ki mások fényforrása vagy
ott
ahol a kagylóból balzsam csurran
és simogatás nő ujjaidban

ott
ahol nagyon is szeretni lehet
az elröppenő perceket
mert visszajönnek s tetszenek
valahol a legbékésebb estély zsöllyei között
ott ahol csak egy kis hit kell
hogymint játszhaszn képzelte növényeiddel
ott
ahol a titkok burka felhasad
ahol egy vagy velem
mint a szótó és a rag –
ott vár valami
amit nem lehet színlelni s játszani –

Tintatartó

Belefogok egy történetbe, beleöltöm a szót az elbeszélésbe, mint tút a szövetbe, ami önmagát mondja, varrja, összeszövi, képi és gyártja a reflexiókat. Engedem felgyorsulni az időt a szövegben, mint egy hermetikusan zárt térben az elektronokat. Az este örvénylése elnyeli a mellékszálakat. Az első mondat végigvágat az éjszakán. Ő a főszereplő, a mindenkori novella abszolút tiszta bevezetése, megismerés és szimbolizálja a korrekt Urat (a korrektúrát). Amit a szerző kiráz az ablakon, mint egy rongyszőnyeg-kéziratot. Lemegy róla a tünődés. Egy meghúzott vonalat látni a papíron, ami túlmegegy a margón, kilép a füzetből és cérnaként lóg a levegőbe. Ez a reménysugár. A szabad vegyérték, amely minden karakterrel kompatibilis. Magyarul: a morál. A tintatartóban ott a régi tollszár. Párbeszédbe lép vele a reggel. Az én felkelésem, az én ocsúdásom által. Már nem a derékfájásról szól a felkelés, hanem a megbozsátásról.

A szappan lanya tajtéka

xerox
a félregombolt égbolt lelke
dadog
mint a gomb és kabát: lét és idő
az elmeűtő legfelső (könyves)polcán
az elmélkedés kinő –
majd a fürdőkádban a kezed
olyan gyöngéden mossa a testet
hogyan a víz mosolyog
a tükör belereszket

Sakk

Hol bukkan fel egy rendesen elillanó pillanat?
Emigrálnak a madarak. A zápor egy indigó.
Tizenegy leütés: érzékelhetetlen idő. Eszem a
fahéjas csigámat és nézem az állást a hatvannégy kockán.
A bástyát arrébb tolom. Íme, a világ ragacsos, émedítő
édessége. Fátyolos a hold és aranyló csillék a reflektorok.
Egy sportcsarnokban van a sakkolimpia. Szavak bevetése
ez. Az érték gúlái bukfenceznek le a bordásfalon, miköz-
ben tíz férfi tologatja a bábukat a birkózó szőnyegen. Kri-
zisz, katarzisz. Mimézisz. Frázisz. A hajnal ábrázata. Hattyúk,
prelúdiumok. A irtózat, mint öntudat, fölveszi a cinizmust
mint választható tantárgyat. Ebben rejtezik a szorongás
árnyalt, rejtett ösztöne. Végül is zseniális képességek tár-
háza. Mi, emberek, még nem gondolkodunk. Csak elmél-
kedünk. Az elgondolandó elfordul. Ebben az el-s előfordu-
lásban tartózkodunk, mint berendezett térben. Múmia és
ábránd. A lélek, mint balett. A hívogatás szelvényezettsé-
ge. Rejtély, bejárod a Hajnalt. Mimóza medúzák, kék kak-
tuszok között bomlott meteor. A tenger alján zebracsíkos

kagyló, törpe, zárda, miniatűr kolostor. Ebihalak lakják a tébolyt. A sétatálcán araszoló hernyó. Szirmok közé esik. A medencén túl almazöld dobókockák várják. Mily illatos tiszta és mennyire alvó a gyönyör darazsa. A keselyűk belemarnak a pizza húzába. A megnyilatkozást burok veszi körül. Cukkoló, csillagközi káprázat. Az emlékei fölülmúlják gondolatait? Tiltakozzon! Gondviselés ez vagy háborgatás? Amit velem művelsz, Uram. Hisz nulla óra van. S a sok szentimentalizmus megárt. An experiment with Time – kísérlet az idővel. Bezárt. Mielőtt megtörténne tényleg, írom, mattot adok a házmesteremnek. És valóban, nyeresé-
ben vagyok.

Az ivás, mint artisztikum

A hollandiai fűvön mezítláb sétált
a restaurátornő, aztán kibújt vakítóan zöld
fürdőruhájából és a szecessziós hintaszékbe ült.
Lehúzta bordóköves pecsétgyűrűjét és a medencébe
dobta. Kicsit csobbant a víz, majd elsüllyedt a tárgy,
nekiütődött a csempének, csengett-bongott.
Ahogy elmondom, még most is beleborzongok.
Majd kibontotta a haját és szétrázta szőke sörényét.
A piciny, vörös hajgumit elhajította a liánok közé.
Becsukta a szemét és lenyúlt a bokái közé,
hogy bekapcsolja a magnót (Sharp).
Ebben a pillanatban a teraszon kinyílt az ajtó,
és megjelent fehér frottírköpenyben, feltűzött
hajjal a Madame. Jeges dobozban hozta a pezsgőt.
Leült a fűre, de mielőtt leült volna, fölhúzta
térdig a ruhát, ekkor megvillantak kreol combjai.
Hosszúkás poharakba töltötte az italt és az egyiket
az alvó restaurátornő ajkai közé illesztette,
a „napozó hölgy” hirtelen megrezzent, de rögtön
megnyugodott, amikor az első kortyot lenyelte,
„a szeme se rebbent”.

Paparazzo próza

Lady Go Díva fürdőruhában ült a nyugágyban, aranszőke haját a szél lobogtatta, kezében kék ital volt, a karcsú pezsgőspoharat két ujjá közt fogta, lóbálta. Vele szemben a napszemüveges filozófus: az újkori Husserl és ott hullámozott, morajlott az óceán tintatartója. Lady Go Díva egy japán költőt olvasott, aki *Az elme és a szellem összefüggései* címmel írt elégiát egy irodalmi portálon. Husserl hallgatta a felolvasást és egy zsebtükörben önmagát nézte. Rózsaszínű nyakkendő és fehér ing volt rajta, galamszürke zakó. Kifogástalan testtartással, apró verejtékcseppekkel a homlokán, de még tűrhető állapotban fungált. Csak néhány ránc volt a homlokán és egy tincs őszülő halánték. Elbírní az öltönyt, a parfüm gránátalma és olíva, mondta a férfi. Igen, válaszolt a nő, a mellkasom is kikentem olajjal, hogy fényesen ragyogjon a napsütésben, amikor megölelsz, de te enni akartál inkább egy kis fügét, inni egy korty hormont, egy pici rumot, hogy a hurrikán alatt teljes nyugalommal éld át az összeomlást. De én kihoztalak a partra a völgyből, hogy ne dőljön rád a hegy, ne temessen maga alá a némaság, a magány, most meg nézel, mintha a szembogaramon át akarnál bejutni az agyamba és kioperálni onnan az örületet, aminek a magját te ültetted oda, te plántáltad a hibbantság forró vulkánfíber paravánjait az elmémbe, a téboly kankalin színű léggömbjeit, a marihuána tenyeres-talpas nipeckéit.

Jaj! Marina Go Díva, bocsáss meg! Itt van a zsemben a hajad. Míg aludtál, levagdostam a fürtjeid a csónakban, ahová meztelen feküdtél. Most kihez beszélsz, Husserl? – vonta kérdőre Lady Go Díva a magába roskadt fickót, aki épp kavicsokat kacsáztatott. Lapos és csíkos kagylók voltak a zsebében és a kezében. Azokat rakosgatta a homokba és minden hetediket eldobta. A távolban egy fehér vitorla közeledett (jaj!), egy vörös hölgy integetett meztelenül a fedélzetről. Go Díva távcsővel nézte. „Jön a kedvesed.

Akkor viszont én elmegyek innen.” Husserl felállt és hirtelen nagy pofont adott a gyönyörű nőnek, aki padlót fogott. Ébredj fel, Lady Penitencia! Te jössz ott a hajón a múltból, a tíz évvel ezelőtti éned, neved és alakod. Szinte beleolvadsz az ég kékjébe. S az ital, amit szürcsölsz, miközben rángatod a vitorla köteleit, hogy majd szétszakad a nemzeti színű franciaágy, amin alszol. Kilöttyen a japán versre. Ébredj, Lady Díva, ne reteszeld el az időt az alvással, mert majd szétrepedt a ház, a zátonyra futott hajó, a lakás, a hegy belsejéből egy foszforeszkáló felhő mászott be a parancsnoki kabinba. Te vagy az, aki távcsővel nézed a múlt történeteit, te volnál az a bátor utazó, aki kimerészkedett a halál-öböl tajtékos lankáira a félsziget angyalhaj-cserjéi közé? Igen! Szólt az ébredező nő. Az eltört pohár egy szilánkjával hason akarta szűrni a filozófust, aki hirtelen ellépett. Csak a virtuális énembe installáltad a hajnalt, nem jutottál tovább. A szívemet nem találtad.

Majd egy paparazzo jött, kattintott, a vaku elsült, de akkor abban a pillanatban Husserl pisztolyt szegezett a nőre, meghúzta a ravaszt, vízipisztoly, nevetett a hölgy. És valóban: a Hold alá varrt homokóra tölcséréből egyenletesen csöpögött az „idő”. Dél van, mondta az egyik pincér. Ebben a minutumban a paradicsomlét kortyolgotó paparazzo felpattant és megcsókolta Husserl homlokát. Ebédeljünk. Egy japán költő bukkant fel a vízből, és most ő olvasott fel. „Közlöm Önökkel, hogy ezt az írást álmodni fogják. És mindenki ugyanúgy fogja majd leírni, mire megérkezünk.”

És úgy történt. Husserl viszont egy rádióval a kezében ébredt és önmagát kitörölte a koreográfiából. Lady Go Díva végül a japán költővel ment el a lakhatatlan szigetre. A paparazzo pedig velük utazott egy pici, piros helikopteren és amíg horgásztak, ő megalkotta a nyaralás fenomenológiáját.

Szőlőlevél

Préselt, gyűrött múlt, mennyi hajnal van benne,
esők, darazsak emléke, május, június íze,
keserű, gyógyító nedvek, rostok,
inak, erek, alkonyi szomorúságok, óvatos érintések,
magány, együttlét, fegyelem és figyelem.
Egymásba nőtt varratok, sebek és lemondás,
suttogás és szomj, érintések bordázata,
bíbor, arany árnyak és szél.
Erdő szaga, könnyek, szavak.
Mennyi idő, ima és lobogás, hajlongások,
aggódások pora, nevetés, vihar. Bogarak
lábnyomai, mind egyetlen pirosló szőlőlevélen.
Corpus delicti.
A lét örök volta akar szólni, mint hullás és bomlás.
Mosolygás.

Mondat a tenger közepén

Nincsenek pillanatok, csak akarat van. Akarod a megértést és addig alakítgatod a gyurmát, amíg el nem kezd hasonlítani arra az arcra, amit megláttál a metrón. Nincs-vonások, alig-karakter. Most vakuvillanás és nyelvtan, a szemhéj alatt cseppkő-barlangot mutat meg. Az arc szóban ott az arabeszk és az obelisz. Az etimológiában a világháború. Az architektúrában az ornamentika. Majd belepiszkál egy félkész festménybe a szerző egy kopott ecsettel, mártogatja a kékbe egy darabig, majd mégis vért ken az égboltra. Így történik az időjárás, akár egy Móricz-mű. A megöregedett elbeszélés. Ezt a gondolatot vetíti ki a papírlapra. A tó gerincét hínárként rajzolja le. Széthasadt ború

dől az asztalra, mint egy virágváza tartalma. Egy cselló nyeli le a gyöngyöket és ahogy a vonó hajszájai rátekerednek a húrokra, pirkad. Kinyitod a halat és belemácsol a hajóba. A horgot kiakasztod a tátogó ajkából. A kiszámíthatatlan emelkedik jogerőre most. Egy háló. A fenséges lakhelye. A Te hajlékod, Uram. Belemártottál az eksztázisba. Az időtlenség hozta magával ezt a tévedést. Az álom egy bója! A tó bőre indigó, inda hajlik a bozótba. Vér csöppen a hóra. A rítus harmóniája, harmóniuma. Szublimáció. Rapszodikus mosolygás. Bizarr mondatok. Isten nem értett félre semmit. És jócskán vannak tanácsadói, az angyalok kuratóriuma. Ő tiszta szándékú, igazságos. Csak a világ kétértelmű. Taktilis ragaszkodás. Becsomagolják a sértődöttség kis dobozait. A sors bőröndjeit. Bepakoltál mindent? A múmiát is, a féltést, a haragot, az irigységet. A múltat? Most magaddal viheted őket. Túl, messze, ahol semmi nem vár rád, csak az üresség, homok és alvó kövek. Amit a földi létben gyűjtöttél, mind átváltozik sárrá. Szekrény nyikorog álmodban. Irodalom és irodacucc. Fölnevelt Homály. S tupírozott szemérem. Nem volt hiábavaló az együttlét kibírása, kibogozása.

STILLER KRISZTA versei

Sirató

Egy kislányt cipelek,
meglapult itt bennem,
nem zavar, hogy gyáva,
sem hogy nincs mit ennem.
Tüskefán egy varjú,
ritmikusan károg,
nem tudom, hogy mire,
órák óta várok.
Kétnapos a pulcsim,
körmök lakkruhában,
táncolnak a széken,
keresztben a lábam.
Odalépek hozzád,
rádömlik egy árnyék.
elfordulhatsz már, de
hazudd azt, hogy fáj még.

Reggeli

Teát iszom. Másfél csésze.
Isten vagyok. Isten része.
Volt valakim. Rendes ember.
Most az élet csendesen ver.
Kőkemény vaj. Száraz zsemlék.
Lassan fakul minden emlék.
Függönyt húzok. Napfény robban.
Zokogok egy kis sarokban.

angolkór

túl vagyok pár munkán, öt megnyitott fájl
egy kiflit eszem, hogy kibírjam ebédig
hozzám már nem fog verset írni Byron
meg elkerülnek a lordok és a ladyk
nem nyitok én ajtót, csak egy jó barát
ne járkáljon ide mindenféle isten
a sarki boltban is csak néha-néha látnak
amikor pár sör kell, csak hogy szívderítsen
nem tudom, mit főzzek harminc deka húsból
már egy kicsit állott, így adta a hentes
eljöhet a világvége három óra húszkor
remélem, enyhe lesz, vagy tuti szénsavmentes
megnyitom a gmailt, a csetablak zárva
egy angyalt kaptam, ki mindenben gátol
kezdő vagyok nőnek, de gyakorlott árva
angyalom, segíts, hogy legyek így bátor?

Kis, szakítós vers

Más napot szeretnék, egész másmilyet,
engem most az élet fojtogat.
Van, aki egy kósza árnyéktól ijed,
rám a nap vet sötét foltokat.
A legtöbb házra nem jutott redőny,
függöny libeg minden ablakon.
Jobb életbe lesni nem túl nagy előny,
de mit csináljak: én sehol sem lakom.
Vacsora és fénykör mások asztalán,
ujjaimon bilincs, mint egy rézveret.
Egyszer volt, hol meg nincs, ez igaz talán,
égtél már eleget, így hát ég veled.

Csendélet sörrel, ágival

elsuhan felettünk egy fényszárnyú gyerek
szőkébb lett a nap, mint a lengyel nyuggerék
elhagytam a tengert, olyan ősrök
asztalon napoznak az akciós sörök
lépcsőháznai zaj van, húzós macskaszag
üres a lakásom, a lépcső gazdagabb
ági szendvics-angyal, szel rá sajtokat
amíg az Úristen felhőt hajtogat
ajtó, fényhuzatban, vegyünk még cigit
indulnék, de nem megy a ctrl+alt+delete
rosszul indult reklám, elbaszott piár
tükörben két démon piál, csak piál
elindulni kéne, az utolsó fizet
a vállaidra kentem némi sós vizet
felvett már valami öregszt a nap
nem akartam, baszdk, úgy lett színdarab
olyan jó vagy hozzám, én meg egy barom
de megbocsátok neked, mint a száanalom
a nefelejcs utcán lassan lépkedek
rád hagytam magam, itt egy üres képkeret

Templom-villanella

Megízlellek, mint templomban a bort.
Már helye van minden hallgatásnak.
Kopasz fejére felhőt ránt a hold.

Szívet cipelget, mit bezárva hord.
Nem érdekel, hogy mi fájhat másnap.
Megízlellek, mint templomban a bort.

Az égre szórva millió kobold.
Lámpásukkal háztetőkre másznak.
Kopasz fejére felhőt ránt a hold.

Az arcod nonstop fénylik, mint a bolt.
Van hely rajta minden hallgatásnak.
Megízlellek, mint templomban a bort.

Valaki sárga csillagot sodort.
Veled szívok, nem adjuk át másnak.
Kopasz fejére felhőt ránt a hold.

Nem jut már hely annak, ami volt.
Ideje van most a hallgatásnak.
Kopasz fejére felhőt ránt a hold.
Kiköplek, mint templomban a bort.

MÁNYOKI ENDRE

TÚZ EMÉSZT EL

**Szilánkok
egy megírhatatlan regényből (1.)**

1988. június 26-án déli tizenkét óra tíz perckor kiszaladt a Trabant az országútról, átbukott egy keskeny árkon, és az erdősáv előtti köves buckákban elakadt. A sofőr átzuhant a szélvédőn, melynek éles szilánkjai szétszabdalták a bőrét és a felszín alatti izmait. A becsapódáskor a magát szabályosan rögzítő útitárs a kocsiszekrényben rekedt. A motorház részei egymásra torlódtak, a benzintank megrepedt, az üzemanyag szétáradó csöppjei a forró motorblokkon elpárologtak. Az autó fölrobbant.

Kizuhantam, repültem és gurultam. Csak arra nem emlékszem: a fájdalom, a robaj vagy a félelem volt-e előbb. Ahogy a szélvédő szétduzzant, ahogyan átzuhantam rajta, vagy az arcomba hasító kín. Azt tudom, hogy úr volt. Hideg és végtelen. Erre emlékszem, ezt álmodom örökké. Utána minden rendben van: megütöm magam, amikor földet érek, fáj rettenetesen, de ez már olyan, mintha kegyelmet kaptam volna. Gurulok és csúszok, ütközöm csonkokhoz, gallyakhoz, kövekhez, a testem szétesett darabokra, egyik foltja a bokorban fáj, a másik vérzik a levegőben. Az agyam térképet készít a helyzetemről, és egészen megnyugszom, amikor a bal kezemmel elhárítok egy újabb ütközést.

Jó volt feküdni és nyugodtan fájni. Jó volt heverni az összevérezett kövek között. De a legjobb az volt, hogy megadhattam magam.

Akkor robbant fel az autó. Pontosabban: amikor előntött a fájdalom eufóriája, fölnéztem. És tudtam, hogy föl fog robbanni. Még nem történt semmi, s már láttam a szikrákat, hallottam a sistergést, a robajt, az előbb sárgán vakító, majd hirtelen kormosan kavargó lángokat.

Az volt az örökkévalóság. Amíg föltérdeltem és fölálltam, ameddig minden sértett sejttem összerándult a rajthoz. Amikor nekilódultam futni. Soha nem értem oda. Az a futás nem is volt út, csak indulás és meg nem érkezés. Talán, ha hamarabb ébredek föl a fájdalom öntelt örömeiből, odaérhettem volna.

Fölrobbant a Trabantunk. Benne égett Kata, a feleségem. És a méhében az ikrek.

Hazafelé igyekeztünk Veszprémből, ahol a Trabantot vettük, olcsón, egy alkoholista újságírótól. Géza telekszomszédja volt a paloznaki dombon, összekötöttük hát a kellemest a hasznossal: bámultuk éjszakáig a mindenségbe nyúló panorámát, és ittuk Géza kesernyész fehér borát. „Mint a retsina”, mondta öntelten a barátom, „emlékszel?” Emlékeztem, persze, de nem találtam kifejezetten tapintatosnak; Görögországban még Judittal voltunk, négy Tarabant konvojban, egyik a miénk, a másik a kiugrott kémikusé, aki újságíróvá avanszált és két év alatt lezüllött. Ezt megvenni jöttünk Katával, s ezért véltem otrombának a barátom megjegyzését.

Nem szóltam semmit. És Kata se mozdult a csalira. Nem kérdezett a retsina felől, talán fogalma sem volt róla, hogy görög bor. Vagy csak egyszerűen mással volt elfoglalva. Ült a fatuskón, és belekényeskedett az ölelésembe. Apró, szenvedélyes kortyokkal itta a paloznaki retsinát, mint aki tudja, hogy efféle örömben jó ideig már nem lehet része. Vagy azt, hogy értelme múlt már minden múltnak, Juditostul, Hellászostul, retsinástul. Csönd volt, s a mindenségbe táguló panoráma minden földi látványtól megszabadult. Géza elment aludni, mi ott maradtunk. Ittuk a kesernyész bort, és öleltük egymást. Kata karjai hátranyúltak, gyöngéden feszítették a tarkómat, de nem

azért, hogy megcsókoljam, hanem csak olyan erősen, hogy a kezem erőlködés nélkül elérje a hasát. Én töltöttem a poharakat, fél kézzel, hogy még érezzem az ikrek táncát, és ő úgy ivott, hogy a másik tenyerét ne kelljen a nyakamról leválasztania. Mosolyogtam, de nem szóltam egy szót sem: úgy próbáltam a magam poharából inni, hogy fenéig sohasem sikerült – szürcsöltem veszettül, másként ráloccsant volna a bor a nyakára, s folyt volna le a melle zugába. Félttem földúltni az idillt? Hogy fölnéz rám azzal a pajzán ránccal a szeme fölött, „na, mi van, pajtás?” Aggódtam, hogy a gesztus követelőzőnek mutat, s összeomlik a mindenség; egyetlen pontra szűkül – arra, hogy kívánom Katát, mindennél jobban, még ennél a csodánál is, ami belőlünk magasodik fölénk...

Csak a csillagok voltak, meg az éjszaka néma zajai. Utoljára.

Érd és Diósd között utolértünk egy Zsigulit. Lassan haladt, de mi sem rohantunk. Besoroltunk mögé; egy trabantos tudja, hol a helye az országúton.

De nagyon lassan haladt. Túl lassan, s értelmetlenül. Indexeltem, és elindultam előzni. Nem hagyta. De csak annyi gázt adott, hogy mellettünk maradjon. Ő a sávjában, szabályosan, én pedig a szemközti sávban. Egyenes szakasz volt, gyorsítottam. Ő is. Fékeztem, és ismét beálltam mögé. „Paraszt”, mondtam megvetően, „nehogy elengedj, bébibunkó!” De akkorra már szinte megállt a Zsiguli. Fölturbóztam üresben a kocsit, és hirtelen ráengedtem a tárcsákat a kuplungra. Meglódult a Trabant, Kata hátra is rándult, „ez fáj”, mondta, és a hasához kapott. „Vigyázz!”, mondtam, és kilőttem a Zsiga mellé. Meghúztam hármassal, és előztem is szépen. De mellénk ért újra. És nem vette vissza a pozícióját. Nem akart megelőzni, csak haladt velem párhuzamosan. Átvicsorogtam, „szemétláda”, de nem nézett rám. Felénk sem. Szenvtelenül bámult előre.

„hagyd őket lógni!” És nem tudta, melyik kezével kapaszkodjon, és melyik simogassa az ikreket. „Egy óra múlva úgyis otthon leszünk.”

Előrefutottak, lehúzódtak az útpadkára, és megálltak. „Látod”, mondta Kata, „beleuntak.” Föllélegeztem. Gyorsultam egy kicsit, s elhúztam a Zsiguli mellett. Még a kezem is fölemeltem, ahogy illik: „köszí”. De alighogy a hátam mögé kerültek, meglódult a kék autó, és másodpercek alatt ismét megelőzött. És újra lassított. És lassított. És olyan lassan ment, hogy a motort már üresben kellett járatni, le ne fulladjon. „Ezek szórakoznak velünk”, mondtam Katának, és remegtem a dühtől. „Félek”, mondta ő, és már nem szorongatta a biztonsági övet. Csak a hasát gyúrta mind a két kezével. „Ne előzz!” mondta riadtan, „inkább maradjunk itt.”

Le is álltam az útpadkára. „Mit akarnak?”, kérdezte Kata a nyakam alól, ahová bebéleltem. Nem tudtam, mit akarnak. Csak azt láttam, hogy ők is leálltak a padkára, messze tőlünk. Vártak. „Nem mehetnénk másfelé?”, kérdezte Kata. „Még nem”, mondtam. „Várunk.”

De nem vártam sokáig. „Megtudom, mire készülnek”, mondtam, és lassan visszagördültem az országútra. Kata két kézzel kapaszkodott az övbe, de úgy tett, mintha nem volna semmi baj. Kis gázzal haladtunk, szinte csendesen. Kora délután semmi forgalom nem volt a régi hetesen Érd és Diósd között.

Indexeltem, és beálltam a Zsiguli mögé. Akkurátusan kivettem a kulcsot az indítóból, fölnyitottam a sofőrülés ajtaját, megasztítottam kicsit, hogy a bal lábamat lazán kilendíthessem a földre, jobb kezemmel erősen megmarkoltam a kormányt, hogy elegendő erőt nyerjek a testem kibillentéséhez. Visszanéztem Katára. Sápadt volt, de mosolygott, mintha visszavárna.

Ekkor a Zsiga padlógázzal kipördült az útra, és elsöpört Pest felé. Félig már a talajon, félig az autóban – bámultam utána, értetlenül. „Elhúztak a faszra”, mond-

tam magamnak, és már ültem volna vissza a volánhoz, amikor a tekintetem megakadt a távolodó kocsi hátsó szélvédőjén. Három pofa bámult rám vissza. Két pasi oldalt, és egy csaj középen. A nő mintha fölkönyökölt volna a kalaptartóra, két kezére ejtve az állát. A másik kettő a válla fölött nézett. És bár egyre zsugorodott a kép, határozottan tudtam, hogy nevetnek.

Visszaültem a vackomba. Kicsit majdnem remegett mindenem. Mintha nagyon elfáradtam volna, olyan volt. A kormányt hamar megtaláltam, és fogtam is erősen. „Ha odamegyek, és ezek öten...” – mondtam, „megvernek”, folytatta Kata, „végtére is öten vannak...” „Aztán meg én következem, ugye?” – tudta, hogy igazán ettől rettegetem már a rettegés előtt. „Menjünk haza!” Kata megleengette az orrom előtt a slusszkulcsot, „e nélkül bajosan”. Aztán bebábozódott a mellemen.

„Meghívsz egy fagyira? Ide a diósdí cukiba, legalább olyan jó, mint az érdi, ahol bezzeg meg sem álltál, pedig halványan céloztam rá. Néha igazán jól elvagy magaddal, de fátylat rá... Tudod, ez egyazon család, a gyereké a diósdí cég, a szülőké meg az érdi, figyeld meg, még a házak is egyformák, konzervatív egy família, mondhatom...” Haladtam. Komótosan, akár a századelőn az úrvezetők. „Egyazon, oh!” – ez volt az áttörés. „Egyazon család! Minő finomság, asszonyom, már-már dekadencia!” Hagytam, hogy a tenyere rászoruljon a kormányt markoló kezemre...

A fagyit nem tölcsérbe kértük, hanem kehelybe. A kehelyben az a jó, hogy a fagylalton kívül van benne más is: csoki- vagy gyümölcsöntet, reszelt citromhéj, tejszínhab és ráadásul vaníliás ostyarád. „Látod, ez a különbség! Érden csak tejszínhab jár a kehelyhez. Ezek a fiatalok haladnak a korral”, mondta Kata, és úgy tett, mintha nagyon komolyan beszélne. Iszonyúan apró lapátkákkal evett. A lapos kanalakra rávakart egy kis fagylaltot, akkurát összeválogatva az ízekből, aztán elindult vadászni: gyümölcstarabkákat, citromszálfát, tejszínpúpocskát épített a kanálra, és nyalogatta a zsák-

mányt. Én már túl voltam mindenem. „Elolvad, mielőtt végeznél vele”, mondtam, a mohóságomat akarván palástolni. Voltaképpen szerettem volna már otthon lenni. Talán azért, hogy kárpótoljam magam a paloznaki éjszaka elmaradt gyönyöréért. Vagy, mert túl akartam lenni az elmúlt lidércnyomáson.

„Tudod, mi a jó a kehelyben? Nemcsak a reszelék meg az öntet, a fenéket!” Kata húzta az időt. „Hanem az, hogy sokáig lehet enni...” És nézett, figyelmesen, gyöngéden, mintha többet értene mindenből, mint amire szerinte képesnek tartom. Elszégyelltem magam, de úgy tettem, mintha csak a mohóságom okán... „Mellesleg, semmit se tudsz az élvezetről”, folytatta kíméletlenül. „Persze, hogy összeolvad. Látod, már el is kezdtek a színek vándorolni. Előbb kis csíkok, aztán foltok, és lám: már csak maszat az egész.” Kavargatta a fagyit az ostyarúddal. Az elmállott végét szopogatta, aztán visszatette újra a levesbe. Kavart, de oda se nézett. Engem figyelt folyvást, és játszott a szeme. Komolykodva, pajzánul, az asztal lapja felől, alulról. „Ááá”, mondta anyásan, és a fölázott, csöpögő ostyát fölemelte a számhoz. Engedelmesen kinyújtottam a nyelvem, és egy gyors morgással bekaptam a rudacskát egészen. Elrántotta az ujját, „vadállat”, mondta, de mintha inkább tetszene neki. „Ugye, hogy semmit sem tudsz az élvezetről...”

Szép volt a diósdí délután. Kata gátlástalanul átrendezte a teraszt, eltolta az asztalt és odahúzott még két széket. Hanyatt feküdt, egyenest az ölembe, lábait kinyújtóztatta a zsákmányon. Karjai a tarkómat keresték, és megpihentek. Csak annyira szorított, hogy elérjem, kényelmesen, a hasában táncoló ikreket. „Köszönöm, nem kérek bort”, mondta, „azt tegnap ittam utoljára. Egy ideig, persze.” Lehet, hogy aludt egy kicsit. De lehet, hogy csak élt még.

Beültünk a Trabantba, kioldottam a kuplungot, elindultunk. Én, akár egy kész férfi, ő, mint egy igazi aszszony. Két egyazon világ, összezárva, szabadon. Átgördültem az elágazáson, gurultunk Pest felé.

Ott volt a kék autó. Lomhán hevert az útszélen, akár egy döglött cápa. Kopottan, magatehetetlenül. Alig száz méterrel az elágazás után. Alig százra a nagy kanyar előtt. Mikor is vettem észre? Amikor még elfordulhattam volna Tétény felé? Vagy csak amikor már túl voltam a kereszteződésen? Azt hiszem, előbb. Így emlékszem. Minden álmomban pontosan így látom: észreveszem a dögöt, és ha fékeznek, még fordulhatnék jobbra. Tétény felé hosszabb az út, de nélkülük. Mégsem taposok a fékre, még csak nem is próbálkozom. Mert nem látok a Zsiguliban senkit. Mert üres. Elhiszem, hogy üres. Így akarom.

Miféle diadal az, ha megelőzől egy üres autót? Meny-nyei! Szinte dalolt a motor, midőn elégtételt vettem a szégyenünkön.

Abban a pillanatban föltámadtak. Kibújtak a takarásból, integettek és grimaszoltak. Olyanok voltak, mint a mimesek valami vásári komédiában. Hányták-vetették magukat a hátsó ülésen, és az oldalablakon át mutogattak ránk és magukra. A legszélső arca egészen rátapadt az ablakra, szája-orra szétnyomódott az üvegen, akár az algazabáló hal ajka az akvárium falán – nyers rés, ótváros kurva szája, belátni egész a végbeléig. Akkor már nem láttam mást, csak ezt. Semmi mást. Katát sem, a sofőrt sem. Csak ezt a kloákát, a maszatos nyálat, a kéjben rángó szívó izmokat. A többi elmosódott. Az idő is. Annyira csönd volt, hogy megváltásként szaggatta szét a dobhártyámat a röhögés.

Beszélgetés az éjszakában

HUDY ÁRPÁD tárcája

Szép jó éjszakát! Lopni jöttek? De miért nem gyűjtanak villanyt? Ne zavartassák magukat, csak felkeltem kicsit, tudják, rosszul alszom, prosztata meg minden, hiába szedem azt az agyonrek-lámozott gyógyszert. Érezzék magukat otthon! Megkínálhatom magukat valamivel? Igaz, nincs mivel, tegnap a sógorral megittuk azt a maradék kis bort, azért is kell megint állandóan felkelnem... Tegye már le azt a csúnya, nehéz vasat, még meg találja ütni magát vele. Oda a sarokba, nem, kicsit arrébb, vigyázzon a vázára, antik, még a dédnagymamától van. Hát, nem irigylem magukat, nem könnyű szakma, én is éjszakáztam sokat, gép mellett, ragadt le a szemem, nappal meg le sem bírtam hunyni, csak forgolódtam az ágyban. Meglátszik magukon is, már meg ne haragudjanak, elég rossz bőrben vannak, mondhatnám, ijesztően néznek ki, de tudom, hogy ez csak a látszat, nem rossz emberek maguk, ugye, csak hát a szegénység fárasztó, pláne, ha mély, meg aztán biztos nehéz gyerekkoruk volt, a felnőttkoruk meg még nehezebb, a halmozottan hátrányos helyzetről nem is beszélve. Én csak tudom, kisnyugdíjas vagyok, és gyerek is voltam. Régen, az igaz, de emlékszem jól mindenre, akkor még minden más volt, éjszaka is csak a bombázáskor kellett felkelni, többször is, féltem az óvóhelyen, meg később, amikor egyszer hozzánk is becsengettek a sötétben, valakik kiabáltak, anyám reszketett, és apámnak hirtelen el kellett utaznia külföldre pár évre. Itt a képe, ni, ez meg én vagyok mellette. Istenem, milyen szép világ volt, azokat a régi, gyönyörű bronzszobrokat

még nappal vitték el, teherautón, egészben, nem úgy, mint a Nepomuki fejét meg a keresztjét a múlt héten. Meg egy forint volt egy kiló krumpli, vagy kettő, vagy a kenyér volt annyi, már nem emlékszem, és azt se tudtuk, mi fán terem az áfa... Elnézést, én csak itt locsogok, mint egy öregasszony, és feltartom magukat, de olyan jól esik végre elbeszélgetni valakivel, az ember örül, ha rányitják az ajtót, pedig bezártam, emlékszem, én mindenre emlékszem, milyen ügyesen kinyitották, nem is sérült meg, maguk aztán vigyáznak a máséra, nem úgy, mint a sógorom, az a múltkor is behozta a fát, és leverte a fél falat. De azért jó ember, csak iszik, és olyankor az élőfába is beleköt, szerencséjük, hogy most nincs itt, igaz, mit is keresne itt éjnek idején. Maguk nem félnek éjszaka az utcán, amikor egy lélek sem jár, meg sötétben mászkálni mindenféle idegen lakásokban? Manapság nem lehet eléggé vigyázni, annyi mindent hall az ember, igaz, én kicsit nagyothallok, de mindenre emlékszem. Mit is mondtam az elébb? Ja igen, az unokaöcsémről beszéltem, nagy hóhányó, csak a pénzért jár ide, ha nincs, felém se néz, de a házra fáj a foga, ő akarja örökölni, csak a tetőt meg kell csinálni, beázik mindenhol, az a lavór is azért áll ott a kredencen, meg abban mosdok is, van fürdőszoba, de a gáz drága, meg a csap is elromlott, a jövő héten hoz újat az unokaöcsém, már el is vette rá a pénzt. Vagy az a kályhára volt? Mindegy, úgyse csinál meg semmit, amit mond, de micsináljak, család az család, csak más, mint az ezeridegen. Erről jut eszembe, ölni is szoktak? Az nagyon stresszes lehet, nem irigylem magukat, én még nézni se bírnám, nemhogy csinálni. Nagyapám mesélte, hogy a csatában mindig az ellenség feje fölé célzott, hát mit mondjak, el is vesztettük a háborút, ő meg tíz évig volt Szibériában, mint fasiszta. Hová sietnek, maradjanak még egy kicsit, fiatal még az idő. Hogy hol a pénzem? Hát én is ezt kérdem mindig!

Séták a Birodalomban II.

LAIK ESZTER tárcája

A földrajzi adottságoknak megfelelően a klasszikus, fővenyes „beach” kevésbé elterjedt a brit partokon, leginkább a tengerbe nyúló sziklás és füves meredélyek váltják egymást. Csakugyan felruházzák valami regényes és rejtélyes hangulattal a partot, amely annyi jó krimihez szolgált ihlető helyszínül: a csipkés „galléroknak” egészen a széléig ki kell merészkedni, hogy lássuk a víz szegélyét, peremükről viszont csodás messzeségbe ellátni, ahol a hullámokon egykor a brit armádia hajói indultak hódító útjukra. Távol, a víztömeg közepén már a modern kor tanúiként szélmalмок forognak, fáradhatatlanul termelve a villamos energiát.

Ottjártunkkor sosem látott hőség telepedett Angliára: vagy két hétig stagnált a harminc fok, amit arrafelé már történelmi rekordként tartanak számon. A délebbi országrészek tengerparti üdülőhelyei meg is teltek a hétvégére. Walton és Frinton szomszéd városok a délkeleti parton, szinte összeérnek, és ha az ember bírja szusszal a part mentén végighúzóódó, hosszú betonsétányt, átgyalogolhat egyik helyről a másikra. Közben jól megnézheti magának az angol tengerpart mindennél jellegzetesebb látványelemét: a színes faházikók végtelen sorát, melyek épp csak akkorák, mint egy kamera, funkciójuk pedig valahol a főzőfülkéét és az öltözőszekrényét egyesíti.

Az angol családok kibérelnek egy napra vagy néhány órára e kis lépcsős bungalókat (a mutatósabbnak torná-

ca is van), ami a háztartásból mozdítható, azt magukkal viszik, és asztalokkal, székekkel, napernyővel felszerelve kiülnek a betonsétányra, ahol teljes kényelemben élvezik a nyarat. Több helyen az ünnepi borospohárkészlet is ott áll a kempingasztalon, vagyis az eleganciát sem mellőzik a tengerparti pihenés során.

A bungalók tenyérnyi alapterületében semmi meglepő nincs, miután az ember megszokja az angol lakóházak méretét. London nyomasztó monumentalitása mellett a vidék házsorai maketteknek tűnnek, a liliputi hangulatú településeken élére állított, mesésen kicsinósított gyufaskatulyák sorakoznak összenőve. A kisebb házak a mi fogalmaink szerinti garzonlakás méretével vetekednek. Pöttömnyi nappaliból vezet fel a keskeny, rendkívül meredek lépcső a két hálószobába, melyekbe épp hogy befér egy ágy, egy asztal és egy szekrény. A sorházak csillogóra lakozott, kicsi ajtóinak mind más a színe, apró ablakaiban ragyogó tisztaságú az üveg, a teliültetett virágládákban a növények szinte műanyag-nak látszanak, még a házfalnak támasztott gereblye is kiállítási tárgyat idéz. Az épületek nemcsak giccses makulátlanságuk miatt tűnnek filmes díszleteknek, de a papírvékony falak is jelzésértékű kulisszákra emlékeztetik az embert, amelyeken tökéletesen áthallik még a szomszéd ház minden zöreje is.

Az angolok tehát csöppet sem rejtőzködők. A „baba-házak” összeérő hátsó kertjeiben (egy nagyobb zsebkendőnek megfelelő terület) ugyancsak nehéz lenne elbújni a szomszéd elől. De az utcáról többnyire keresztüllátni magukon a házakon is, ráadásul a nappali alacsony, aprócska, domború ablaka kirakatként is szolgál: a belső párkányra állítva ide kerülnek a család szép porcelánjai, vázái, egy-egy szobor vagy műtárgy, és jól rálátni az elmaradhatatlan kandallóra. Ezt néhányan az ablak mögé állított asztalkával bővítik, és senkit nem zavar, ha az arra járó óvatlanul bepillant az üveg mögé, sőt: épp a pillantást igyekeznek odavonzani. Egy-egy lakatlan, eladó Tudor-ház igazi múzeum lehet a kíváncsi szemnek, ha az üvegre tapad, csak épp bemenni nem lehet.

A jellegzetes, fagerendás Tudor-épületek jelentik az európai látogatónak a legérdekesebb élményt, köztük is a „ferde” fajta, amelynek emelete hajótest-szerűen szűkül lefelé, de csak az egyik oldalon. (Talán ez ihlette A ferde házat Agatha Christie-nél.)

Az országszerte középkori hangulatot teremtő angol lakóházak, fogadók, pubok között azért olykor megdöbrentő építményekre bukkan az ember. Mintha a szocializmus szele egykor egészen a szigetországig söpört volna, és a mai napig magával ragadna néhány tervezőt. A Waltonból Frintonba vezető tengerparti séta látványába egyetlen épület rondít bele, de az olyan agreszszíven, hogy az egész panorámát tönkreteszi. A Walton Pier elnevezésű, néhány éve felépült szórakoztatóközpont nevének megfelelően a tengerbe közel fél kilométer hosszan benyúló móló, melyre egy sárga, műanyag monstrum nehezedik. Az építmény amolyan kombinációja egy Siófok szomorúbb időszakait idéző mulatóhelynek és a hármas metró kispesti állomásának. Oda-bent játékgépek, büfék, nyerőautomaták sokasága. Az átlag angol közönség lelkesen özönlik ide gyerekestül, a családok és párok szórakozási igényeit, ízlését tökéletesen kiszolgálja az intézmény.

Ennél azonban riasztóbb élménye is lehet a megmagyarázhatatlan építészeti bűntények után szimatoló turistának. Erre az épületre a cambridge-i Queen's College üdezőld parkjában és ódon falai között bukkantunk: a közel hatszáz éves, lenyűgöző hangulatú egyetemi „bászták” között több, mint meghökkentő látvány volt. (Jelenleg könyvtárként funkcionál.) Cambridge-nek azonban megbocsátottuk: kárpótolt érte minden téglájával.

Az Ősrobbanás

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

Tizenhét évesen egy informatikaórán találta ki az Ősrobbanást. Pontosan emlékezett a pillanatra, amikor a matekosból átképzett tanárnő a DOS 6.22 parancsait véste a táblára, azzal a magabiztossággal, ahogy évezredek óta örökítik át tudósok a Thalész-tétel bizonyítását. Akkor, persze, már mindenki Windows 3.1-et használt, a Wolf 3D-t feltörő osztálytársak a Basic programnyelvről a Pascalra váltottak, és néhány óra alatt rögtönöztek rajta egy-egy képernyőkímélőt. Az oktatás csak néhány évvel maradt el a számítépipar aktuális állapotától, de így is jobban teljesített, mint a magyartanárnő, aki harmadik végén még mindig Berzsenyi unalmas antik képleteit nyomatta.

Szóval azon a napon eszébe jutott a kicsivel izgalmasabb fizikaóra, ahol háromszor 45 percen át tanultak a galaxisról. Ennyit engedett a tanterv, hiszen a csillagászat megbízhatatlan tudománynak minősült. Lemarad mindenről a fény sebessége és a világegyetem nagysága miatt, mint ahogy tudatunk is lekésik a valóságról. Csak azt tanították magabiztosan az iskolában, hogy volt egy Ősrobbanás cirka 13,6 milliárd éve, és azóta úgy néz ki a galaxis, ahogy. Szépen és arányosan. A Nagy Bumm szétvetette az összesűrűsödött energiát. Kiegyenlítődött minden.

Nagyjából erre rakódott rá a történelemóra aznap leckéje, amelyben a rendszerváltást éltető tanár gyorsan leszámolt Marxszal és Engelsszel, mert saját beval-

lása szerint fél évszázadig csak róluk szólt a tanterv, de most már elege lett a hazugságból. Két órát szánt rájuk, s akkor is inkább Leninről és Sztálinról beszélt. Arról, hogyan lett a nagy igazságelméletből egy kegyetlen diktatúra. Nem érdemes vele foglalkozni, mondta, s ezután a fél osztály Marxon nőtt fel, akinek a nevét még mindig őrizték az utcák és terek.

Ahogy hazament az iskolából, leült a 386 DX 40-es gépe elé, és az SVGA impozáns, 256 szín megjelenítésére alkalmas, 1028-szor 768-as felbontású képernyőjén kidolgozta az Ősrobbanás béta verzióját. A pixelek, mint megannyi távoli csillag fénye, pislákoltak előtte, mondanák a költők, de ő inkább cselekedett helyettük is azzal a forradalmi hévvel, amelyet ritkán látott verseikben. Vezetékes telefonján feltárcsázta barátait, akikkel az elmúlt hónapokban együtt törték fel a Mortal Kombatot, majd közösen átkozták azt a rendezőt, aki filmre vitte a verekedős játékot.

Heteken belül összeállt a csapat. Mire betöltötték a tizennyolcat, megszületett az Ősrobbanás 1.0. A program ráfért egy darab 1.44 megabájtos floppyra. Ez nem volt akadálya annak, hogy a TXT fájlok felépítéséről szónokló tanárnő önbizalmát végleg tönkretegyék a gépén futtatott tesztüzemmel. Thalész néni, ahogy ők nevezték, csak állt a gép előtt, és képtelen volt belépni saját BIOS-jelszavával.

A kísérlet sikerét titokban tartották. Mindannyian a közeli egyetemi város kollégiumába kerültek, ahol megismerkedtek az idegrendszer mintájára szerveződő internettel. A végső összeomlást úgy képzeltek el, mint egy alattomos, lappangó neurológiai betegséget.

A betárcsázós kapcsolatok idején kifejlesztették a 2.0-ás verziót, amely képes volt magát továbbküldeni, és ismeretlen maradt a legtöbb vírusirtó és kezdeti fázisban lévő tűzfal előtt. A kémprogramot mindig hozzáigazították az operációs rendszerek újabb verzióihoz. A széles sávú net terjedése nagyban megkönnyítette a helyzetüket.

Közel tíz évbe telt, amíg az Ősrobbanás képessé vált arra, hogy hozzáférjen a világ összes bankjának belépőkódjaihoz. Alig maradt bankár és ügyfél, akinek adatai titokban maradtak a program előtt. A csapatnak csak várnia kellett, amíg a begyűjtött kódoknak köszönhetően megtörténnek az utolsó számítások. Ezekben az algoritmusokban benne volt Marx tanítása, a világegyetem keletkezése és az évtizedek alatt felhalmozott programozói tudás. Az Ősrobbanás 3.0 felkészült az utolsó lépésre. A program ebben a szakaszban újraosztja a világ összes bankszámláján található vagyont és egyéb lekötött betétet, hogy mindenki egyenlő mértékben részesüljön belőle. Szépen és arányosan. Ahogy a néhány évmilliárddal ezelőtti Nagy Bumm szétvetette az összesűrűsödött energiát. Ezután észrevétlenül törli magát az összes számítógépről.

Már csak néhány hét maradt a zárásáig. Úgy számolta, ezzel kiegyenlítődik minden, a szétrobbantott tőkekoncentráció a legtöbbeknek elhozza a jólétet, a megfelelő életszínvonalat. Úgy, ahogy azon az egykori informatikaórán eltervezte. Hamarosan kiderül, helyesen gondolta-e.

SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER

Palackposta

Az asszonnyal jöttem be az áruházba. Azt mondta, szűk húsz perc az egész, várjak rá a kasszák közelében, azzal sarkon fordult, s egy szempillantás alatt eltűnt a szemem elől.

Fegyelmезetten álldogáltam a kijelölt helyen, s a fém-szekereiket zötyögtető vásárlókat nézegettem, majd a határidő lejárta után párom keresésére indultam. A mosószerelnél homályos balsejtelem fogott el. Most már tudom, akkor kellett volna visszafordulnom. Én azonban nem hallgattam ösztöneim vészjósló jelzésére, és folytattam az utam. Ha kell, végigjárom az egész áruházat, fogadkoztam növekvő bosszúsággal. Csak rátalálok valamelyik részlegen, mielőtt lenullázná a bankkártyáját!

Egy idő után belefáradtam a céltalan bolyongásba, s csüggedten visszafordultam a kasszasor irányába. Pontosabban arrafelé, amerre tudomásom szerint lennie kellett volna. Hiába keresgéltem azonban, a kifelé vezető út helyett újabb és újabb részlegekre kerültem, s megtörtént az is, hogy ugyanoda lyukadtam ki, ahonnan elindultam.

A desszertek részlegén haladtam át éppen, amikor mentő ötletem támadt. Annyiszor hallottam már, hogy az irodalom eligazít az életben. Hát, tessék, most végre itt az alkalom, hogy megtudjam, érvényes-e ez az állítás egy óriás áruházban eltévedt férj számára. Levettem a polcra egy sós mogyoróval teli zacskót, s a szemeket nyomjelzőként diszkréten a földre szórva tovább bandukoltam. Nem jutottam ki ugyan a polcok rengetegéből, de legalább elkerülhettem azokat a helyeket, ahol már azelőtt jártam.

Fogalmam sincs, mennyi ideig mászkálhattam így keresztül-kasul az áruházban. Órát nem láttam sehol, s a mester-séges fényben lehetetlen volt nyomon követni az idő múlását. Meg mertem volna azonban esküdni, hogy az egész napom ráment erre a hiábavaló keresésre. Néhány egyen-ruhában sürgölődő alkalmazottól érdeklődtem ugyan a helyes irány felől, de olyan szánakozó mosollyal mértek végig, miközben kezükkel előre vagy visszafelé mutattak, hogy elment a kedvem a további kérdezősködéstől.

Miközben a polcok között ténferegtem, már csak abban reménykedtem, hogy zárórákor a biztonsági őr a kijáráthoz kísér. Ez az áruház azonban, mint később egy molett hölgy a tudomásomra hozta, a nap mind a 24 órájában nyitva tart. Elkísérhetném a kasszáig, asszonyom, kérdeztem, abban reménykedve, hogy így végre kijuthatok innen. Mit képzél, én tisztességes asszony vagyok, nézett rám megütközve, és faképnél hagyott. Más vásárlónál sem volt szerencsém. Ahányszor csak valakinek a nyomába szegődtem, hogy a kijáratig kövessem, rögtön rosszra gondolt, és sietve odébbállt. A sok haszontalan próbálkozás közben úgy elfáradtam, hogy ledőltem egy gumimatracra a szabadidős részlegen. Szinte azon nyomban elnyomott az álom.

Arra ébredtem, hogy a fény a szemembe világít a fölöttem magasodó pálmafa levelei közül. Első gondolatom az volt, hogy egy trópusi szigeten vagyok, álmaim egzotikus paradicsomában. Virágfüzért viselő, tüzes vérű bennszü-lött lányok helyett azonban csak egy szikár, szemüveges női alkalmazott érkezett, szolid egyenköpenyben, hogy kicserélje a pálmafa törzsén az árcédulát. Kitűnő minőségű, eredeti műanyagból van, uram, villantotta rám szabvány mosolyát. Ma hozzájuthat akciós áron. Ne szalassza el a kedvező alkalmat! Udvariasan elhárítottam az ajánlatot, s mielőtt még holmi strapabíró, Hawaii-márkájú guminó-vel is előhozakodott volna, eliszkoltam a polcok között...

Azóta itt élek az áruházban.

hozzájuthatok mindenhez, ami csak a létfenntartásomhoz szükséges. Kaja, pia, ruhanemű, lábbeli dögivel van a polcokon. Hogy más termékekről ne is beszéljek. A szabadidő tartalmas eltöltéséhez is megvannak a kellő feltételek. Lehet itt sportolni, tévézni, zenét hallgatni. Akár olvasni is. Persze, figyelni kell a biztonsági őrokre, nehogy akció közben elcsúszjanak. Emlékszem, milyen páni félelem kerített hatalmába, amikor először kaptak azon, hogy az árukészletet dézsmálom. A legdrágább fagyiból kanalazgattam éppen, amikor az őrlátókörébe kerültem. Egy pillanatig dermedten figyeltem, amint fenyegetően közeledik felém, majd hanyatt-homlok elrohantam.

A sokadik menekülésem után jöttem csak rá, hogy elég egy másik részlegre átjutni, oda már nem követik az embert. Valószínűleg azért, mert a biztonsági őrök csak a saját körzetüket ismerik, és joggal tartanak attól, hogy ők is eltévednek, ha átlépik a határt. Nekem azonban már nincsenek ilyen aggályaim. Én, aki már eltévedtem, bátran közlekedhetek a részlegek között, sőt ez az állandó helyváltoztatás garantálja a biztonságomat.

Kezdetben magányosan vándoroltam. Gondoltam, ha már nem juthatok ki innen, legalább ismerjem meg minél jobban azt a helyet, ahol hátralevő napjaimat le kell élnem. Aztán egy napon egy sorstársammal futottam össze. Teljesen össze volt zavarodva szegény, s éppen tőlem kért segítséget. Azok az egyenruhás alakok a boldondját járatták az emberrel, panaszkolt nekem. Ő egy borotvakészletet akart vásárolni, s megmagyarázhatatlan módon a sajátos standnál kötött ki, ahonnan már képtelen volt visszatalálni a kasszákhöz. Együtt mentünk tovább. Ketten könnyebben boldogultunk a beszerzéssel. Miközben egyikünk a biztonsági őröt figyelte, a másik szépen leszedegette a polcról a kiszemelt árut.

Később egyre többen csatlakoztak hozzánk. Közösségbe szerveződünk, vezetőket választottunk. Van, aki itt talált rá élete párjára, a kinti világban hasztalan vágyott nagy Ő-re. Akad közöttünk mindenféle ember. Sokat

vitatkozunk, meg veszekedünk is néha. Az is előfordult már, hogy egy asszony kegyeiért összeverekedett két férfi. Vagy fordítva. A közös sors azonban összeköt.

A vitás kérdések idővel valamiképpen megoldódnak, vagy feledésbe merülnek. Egy kivételével. Ez pedig az áruházon kívüli világ problémája. Ebben a kérdésben se-hogy sem tudunk dűlőre jutni. Egyesek szerint az áruházon kívül nincsen semmi, az a másik világ a képzeletünk szüleménye csupán. Hazug szó, illékony álom, illúzió, mely megmérgezi az életünket. Csak az létezik, amit nap mint nap megtapasztalunk, hajtogatják makacsul. Mindenki ennek a világnak a része: az összes vásárló és áruházi alkalmazott, beleértve a biztonsági őröket is. Mások szerint van valahol az áruházban valaki, aki ismeri a kijá-rathoz vezető utat, mert igenis létezik az a másik, a kinti világ, de már nincs elég erő bennünk, hogy magunktól odataláljunk. Egyedül az a valaki képes elvezetni minket abba a másik világba, ahol nem kell többé végeérhetetlen polcok között bolyonganunk, csak hát éppen hinni kelle-ne abban az ismeretlen kalauzban. Teljesen összezava-rodik az ember ezt a vég nélküli vitát hallgatva. Egy idő után emlékei és álmai szétválaszthatatlanul összefoly-nak, s már semmiben sem lehet biztos.

Egy ilyen késre menő vitát követően döntöttem úgy, hogy titokban leírom a velünk történeteket. A papírost egy üres palackba zártam, s a palackot borosüvegek mögé rejtettem egy polcon.

Kedves ismeretlen olvasóm, te talán tudod az igaz-ságot. Mert, ha az áruházon kívül olvasod az írásomat, akkor tényleg létezik az a másik világ, amiről mi annyit vitatkozunk. Ha viszont te is egyike vagy az áruházban örökösen bolyongóknak, akkor, kérlek, nézd el nekem, hogy ezzel a kérdéssel zaklattalak. Vigyázz magadra, bárhol is légy! Lehet, hogy egyszer még találkozni fo-gunk...

Véres komolytalanságok

BÁRDOS JÓZSEF rovata

Újabb szócikkek a BALKÉZIKÖNYVHÖZ

Alkotói elismerés: Magyarországon két alapvető fajtája ismert. A *babérkoszorú* (csak halott szerzők számára), illetve a *gulyásleves csipetkével és babérlevéllel* (szerényebb élők számára). Megfigyelések szerint, aki a másodiktól már jóllakott, halála után sem éri meg az el-sőt.

Állatmese: Olyan mesés történet, amelyben emberi tulajdonságokkal felruházott állatok emberként viselkednek. Vigyázat! Nem tévesztendő össze az olyan, egyáltalán nem mesés történettel, amelyben emberek állatként viselkednek.

Allotrópia: Bizonyos elemeknek az a tulajdonsága, hogy több módosulatban fordulnak elő. Irodalomelméleti értelemben olyan kritikusok jellemzője, akiknek egyes szerzőkről vagy művekről több (akár egymásnak ellentmondó) véleményük is van, de időnként egyikkel sem értenek egyet. Meteorológiai megfigyelések szerint az *allotróp kritikus* véleménye a széljárással változik.

Alsom: Alacsony értékű, az ébrenlétet helyettesítő életállapot. Magasabb rangú formái (**közép-szom, fő-szom**) elvétve sem fordulnak elő. Pihentető változata a **nyugszom**. Ezzel ellentétes értéktartalmú és kerülen-dő változat a **harag-szom**.

Analitikus regény: Matematikai eltévelyedés. (Lásd még: *a kör négyszögesítése!*) Esetleg matematikusi eltévelyedés (lásd még: *Esterházy!*)

Átstilizálás: Normál magyar szöveg modern irodalmi alkotássá alakítása oly módon, hogy legalább 8 db/percre javítjuk a szövegben előforduló káromkodások, durva szavak, pornográf jellegű képek számát, ha más-ként nem megy, akkor közbeékelt, szervetlen szövegdarabokkal. (Lásd még: *kötőszó!*) Így már bármelyik folyóirat szívesen leközli.

Atyaúristen: Irodalmi lapoknál a főszerkesztő közkeletű, csúfondáros megnevezése. Érdekes módon még egy sem sértődött meg miatta.

Autonómia: A művészetnek az az alapvető jellemzője, amely nélkül igazi remekművek alig születhetnek. Nagy kár, hogy itt Kelet-Európában eddig szinte még mindig hiányzott.

Averzió: Az az ellenszenv, amivel fiatal művészek első önálló próbálkozásait a szakma fogadni szokta. Ezért célszerű, ha az ifjú alkotó érvényesülése érdekében azonnal egy *bé verziót* is kidolgoz. (Lásd még: *pártfogatlanság!*)

Ázsió: Értékpapír névértéke és forgalmi értéke közötti (pozitív) eltérés, felár. A könyv (mint *érték-papír*) esetében értik rajta egyfelől azt a kiadónál, terjesztőnél jelentkező (pozitív) eltérést, hasznot, ami a kifizetett honorárium és a könyveladásból származó bevétel között mutatkozik, másfelől azt az olvasónál érzékelhető (negatív) eltérést, ami a könyv bolti ára és valódi értéke között van. (Lásd még: *bóvli!*)

Csalódás: Irodalmi művek születésének leggyakoribb kiváltó oka, Az az érzés, amit akkor él meg az ember, amikor jól berendezett, kellemes álmaiból váratlanul a valóságra ébred. Én például csalódtam a társadalombiztosításban. Azok közé tartozom, akik egész életükben tisztességgel fizették a mindenféle járulékokat. Aztán most hirtelen beteg lettem, és egy kórház intenzív osztályán találtam magam. Tehát betegség ellen mégsem voltam biztosítva? Ráadásul másnap reggel egy csinos,

húsz év körüli, fekete szemű, fekete hajú (épp az esetem!) ápolónő. ahelyett, hogy csókkal ébresztett volna, méretes tűket nyomott belém, hogy újabb branült készítsen egy újabb infúzióhoz, ami persze rögtön elvette a kedvem attól, hogy alkalmi fúzióra lépjek a csinos ápolónővel. Ilyen körülmények között persze mondhattam én a gondolataimnak, hogy magasan szárnyaljanak, mint a fűszáli sas, azok bizony csak botladoztak, mint a kőszáli kecske.

Egész életen át tartó testnevelés: A mindennapos testnevelés kiterjesztése az iskoláról a munkahelyekre is. Itt a jobb motiváció kedvéért ajánlottak a koedukált, páros gyakorlatok, amelyek nemcsak a nemzet edzettségére, hanem a népesség fogyásának csökkenésére, a nemzet fennmaradási esélyeinek javulására is jó hatással volnának. Eszközigénye alacsony, a megfelelő felszereléssel szinte mindenki születésétől fogva rendelkezik. Helyigénye könnyen biztosítható, néhány főosztályvezetővel kevesebb, és szobájuk alkalmi találkahellyé alakítható. A szükséges kellékek bennük jelenleg is megtalálhatók (mosdó, bárszekrény, kanapé). Az így feleslegessé váló titkárnők némi átképzés után akár mádként is továbbfoglalkoztathatók.

Emlékév: Ősi magyar irodalomról leszoktató módszer közkeletű elnevezése. Lásd pl. Gárdonyi-émlékév. Lényege, hogy kiválasztanak egy szerzőt vagy egy művet, és egy éven keresztül mindenkinek, minden helyzetben, ha tetszik, ha nem, orrvérzésig azt kell olvasnia. Jön a csapból is. De kapható palackozva: Szentkirályi ásványvíz Gárdonyi ízesítéssel. Pecsényék mellé: Egri Bikavér csillagai. Alkohol- és szexmentes változatban, 18 éven aluliaknak: Ida regénye. A Vidékfejlesztési Minisztérium ajánlásával: Az én falum. Tekintettel arra, hogy Budapest belvárosában nem akarják, hogy szemet szúrjanak a hajléktalanok: A láthatatlan ember. Ez a regény hermeneutikailag az emlékév önleplezésének is tekinthető, amennyiben van egy hőse, Attila, a hunok fejedelme (lásd hun-magyar lelki rokonság), aki orrvérzésig csinál valamit, amibe aztán bele is pusztul.

Egyetemi bölcsész BA-diploma: A középszintű érettségi (*lásd ott!*) ötletének kiterjesztése a felsőoktatásra. Megszólalásig olyan, mint egy igazi egyetemi bölcsészdiploma – amely igazolta, hogy birtokosa szabadon dönthet, tudóspályára lép-e vagy tanítani akar (e döntést később módosíthatta is). A BA-diplomát kiállítják magyar és angol nyelven is, elfogadják egész Európában, de csak azt tanúsítja, hogy birtokosa sem a tudósi, sem a tanári pályára még nincs felkészítve, és jelen állapotában nem is alkalmas egyikre sem. Mindezek eredményeképpen a diplomások számaránya nő, de ez valamiért nem mutatkozik meg a társadalom szellemi színvonalán.

Formulamese: Az irodalom halmazának része: olyan bírósági ítélet szövege, amely a törvények és jogszabályok hiánytalan betartásával ír le, és minősít valamely bűneseletet, így altatván el az igazság keresésének szenvedélyét. A ~ elterjedtségének növekedése egy idő múlva oda vezet, hogy az adott országban az igazságszolgáltatás megszűnik, helyét a jogszolgáltatás veszi át.

Hazugságmesse: Lásd: *kormányzóvivő!*

Humorérzék: Az a valami, ami emberivé teszi a világot. Még a halálnak is van humorérzéke. Karinthy Frigyesről kiderült, agydaganata van, aztán agyműtéten esett át. Ha ekkor meghalt volna, az nagy, patetikus dolog lett volna. De túlélte. Aztán egy napon, a strandon lehajolt, hogy bekösse a cipőfűzőjét, és azonnal vége volt. Mi ez, ha nem a halál humora?

Kompetencia: Virtuális vízijármű, amellyel a tudás partjai között ugyan nem lehet hajózni, de segítségével a lényeg mégis jól elkerülhető.

Kötelező olvasmány: Azon irodalmi művek összessége, amelyeket, ha nem volna muszáj, a kutya se olvasna el. E művek speciális képessége, hogy azoknak is elveszi a kedvét az olvasástól, akiknek odáig valami megmagyarázhatatlan fertőző betegség hatására még

volt kedvük a könyvekhez. Az új és új generációk ugyanazokat a könyveket olvastatják gyermekeikkel is azzal a katonáskodással kapcsolatban sokszor elhangzott fordulattal: „Ha én kibírtam, bírja ki ő is!” Az így szembe kerülő két generáció akkor öleli egymást újra keblére, amikor ugyanezeket a műveket olvastatják együttesen egy harmadik generációval. Hogy nekik se legyen könyvebb.

Középszintű érettségi: Annak klasszikus esete, amikor az élet utánozza az irodalmat. Lásd Örkény István: *Tengertánc*: „*Szegény sorsú személyek, akiknek nem volt pénzük villamosra, vasútra vagy színházjegyre, ezentúl fillérékért vásárolhattak jegyeket, amelyek megszólalásig hasonlítottak az igazira, de mégsem jogosítottak sem villamos-, sem vonatutazásra, sem színházba menésre. A győzelem (a bolondok hatalomátvétele) másnapján ezrek és ezrek vásároltak operajegyeket, amelyekkel nem léphettek be az operába.*” A középszintű érettségi megszólalásig olyan, mint egy igazi, csak nem jogosít egyetemi felvételre.

Láncmese: Azon történetek összességének irodalomelméleti megnevezése, melyekkel házon kívüli szexet kereső férfiak altatják feleségük féltékenységét. Jellemzői a folyamatosan ismétlődő mozzanatok a szövegben, illetve a szeretők ágyában. Elnevezését arról a házasságról kapta, amelyben a férj helyzete olyan, mint a láncon tartott kutyáé: ugathat, de harapni már nem engedik.

Legendamese: Olyan mesés történet, amelyben régen elmúlt korszakok kellemeit ecsetelik olyan népi mesemondók, akiknek hallomásból se nagyon van fogalmuk az adott korszakról. Irodalomelméleti szempontból meg szokták különböztetni a ferencjóska, a horthysta és a kádárista legendameséket. Lényegük azonban közös: valamennyi a boldog béke évekről szól.

Megszemélyesítés: Az a folyamat, amelynek során gonosz előítéleteinket konkrét személyre (szomszéd, rivális költő) visszük át (lásd: *perszonalizáció!*) Követ-

kezményesen kapcsolódó irodalomelméleti fogalom a *dehumanizálás*, amely a megszemélyesített egyénnek az élők közül való kiiktatását jelenti (lásd: *gyilkosság!*). Ez utóbbit a törvény bünteti. Miután az előbbit nem, így széles körben alkalmazzák mind a virtuális valóságban, mind a hétköznapi életben.

Megszólítás: A rokokó és a romantika korában igen közkedvelt költői eszköz, melynek segítségével a vers bármely hétköznapi tárgya (lásd: *remény!*) az istenek magasságába emelhető. Ellentéte a ma igen elterjedt megszólítás, mellyel akár istennőket is leránthatni magunk mellé a mocsokba.

Novellamese: Azon furfangos történetek összessége, amelyek segítségével a milliomosok bebizonyítják az adóhivatalnak, hogy valójában hajléktalanok, és egyetlen tulajdonuk az a lyukas nadrág, amit a fejükre húztak, hogy legyen valami a fejük felett. A novellamesék egyik leghíresebbje egy miniszterről szól, akinek, miközben milliós jövedelme és budai palotája volt, sikerült nincstelennek vallania magát. A tündérmesékkal ellentétben az ilyen mesékben nincsen csoda: mindig a gazdagok járnak jól.

Olvasóvá nevelés: Az alapfokú oktatás egyik torzulása: az az eset, amikor az eszköz elfoglalja a cél helyét. Ezt a programot ahelyett erőltetjük, hogy a gyerekeket megtaníttassuk olvasni (technikailag), és a világra nyitott, kérdező emberré nevelnénk. Az ilyen ember ugyanis magától, minden külső késztetés nélkül fordul a könyvekhez és az irodalomhoz, mert ez a világ megismerésének egyik legkézenfekvőbb lehetséges módja.

Rászedett ördögről szóló mese: A novellamesének az a vidám végű altípusa, amelyben (a szegény) ördög is szerepel. A milliomos például egy pofa sör ígéretével furfangosan eladja milliós adótartozását egy ilyen (szegény) ördögnek, akit azután az adóhivatal a be nem fizetett adó miatt bíróság elé citál, majd börtönbe csuktat. A milliomos pedig eközben vidáman nyaral a Ba-

hamákon.

Szerelem: Szépirodalmi művekben is gyakran szereplő természettudományos fogalom (*lásd fizika!*). Speciális elem-típus. A legmodernebb, lítium- és kadmium-akkumulátororoknál is hatásosabb erőforrás. Tartósabb is valamennyinél. Gyakran egy egész életen át kitart, miközben nagy tettekhez ad erőt és energiát.

Tréfás mese: Különösen diktatúrákban közkedvelt mesetípus. A mesemondó belekezd egy történetbe, de aztán jobbnak látja, ha befogja a száját, és úgy tesz, mintha jót derülne azon, hogy becsapta a hallgatóságát. Közben a hatalom is jót derül, és becsapja börtönbe a mesemondót.

Tündérmese: Nagy gyakorlati haszonnal kecsegtető irodalmi műfaj. Lényege az a szabadság és jólét, aminek ígéretével a váltakozó kormányok altatják a népet.

„A csillagok között sétáltam”

MÓRÉ-SÁGHI
ANNAMÁRIA

aradi képzőművésszel,

faliszőnyeg-készítővel

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

beszélgetett

Nemrég nyílt meg a faliszőnyeg-tárlatod az aradi Alfa Galériában. Milyen érzés volt újra a község elé lépni, s megmutatni magad?

Mi is tulajdonképpen egy tárlat? Majdnem ugyanaz, mint a színésznek, a zenésznek a színpad, a pódium, azzal a különbséggel, hogy a sok próba után kötelezően előadás jön, míg a képzőművésznél idő függvénye is, egy rövidebb-hosszabb folyamat eredménye. Nem is nyugszik meg, amíg művei a falra nem kerültek. Ilyenkor megadatik neki, hogy először látja együtt a munkáit, látja, hogy jól gondolta-e, szinte hallja a párbeszédüket. Ami engem illet, különböző okok miatt nem voltam jelen a kiállítóteremben, ami nem azt jelenti, hogy nem dolgoztam, jólesett megmutatni munkámnak egy részét.

Radu Anton Maier, volt egyetemi tanárod nyitotta meg a tárlatot. Miért volt fontos számodra ez a találkozás?

Akár romantikusnak is nevezhető ez az újratálalkozás, hiszen 47 éve nem láttuk egymást; hogy miért? – nem tudom megmondani, és azt sem, hogy miért éppen most. Két szempontból volt nekem fontos a személye: egyrészt, mert jól emlékszem kolozsvári egyetemi éveimre, amikor a szocreál engedett már a szorításából (legalábbis a főiskolán már nem kellett olvasztárok, vastag lábú traktorista lányokat festeni), és mi, diákok tódultunk a Szentegyház utcai galériába, ahol a fiatal modernnek állítottak ki – ez volt a Lázadók Szalonja. Nagyon élveztük a merész ecsetvonásokat, a nem megszokott, rendhagyó megoldásaikat, és háborogtunk az olyan fanyalgó újságcikkeken, miszerint „jó, jó, szép, szép, de hiányzik belőlük a művesség!” Hát igen, meg lehet nézni Radu akkori és mostani munkáit is, méghogy azokból hiányzik a művesség?! Nem csoda, hogy elment. Egy másik szempont, amiért fontos volt nekem a személye, az, hogy a galériájában valódi értéket igyekszik bemutatni az erre érzékeny ottani közönségnek, aki egyre jobban elutasítja az olcsót, a hiteltelent. Itt kell megemlítenem, hogy pozitív élményekkel tért haza azzal kapcsolatban, amit Aradon tapasztalt a művészeti élet szervezése, működése és támogatása terén.

Maier úr, aki galériatulajdonos is München mellett, megnyitójában többek között azt mondta: „A művészeti oktatásban a tanárok által oly régóta hangoztatott mondás szerint a művészet 99%-ban verejték (transzpiráció), és csupán 1% ihlet (inspiráció). Minden bizonnyal ez a százalékarány a századok során, főleg manapság sokat változott a verejték rovására. Papíron, vásznon, falon kétes értékű sorsszerűséggel az »ihlet« uralkodik. A szövőszék mellett ülők az egyedüliek, akik a szó szoros értelmében homlokuk verejtékével dolgoznak – ez a kisebbség nem csak a figyelmünket, de teljes csodálatunkat is megérdemli”. Valóban ennyire „munkás” szakma ez?

Röviden: igen. Bővebben: kétszeresen igen. Nekem Hajós bácsi magyarázta el először, hogy amit ott a rajz-

iskolában csinálunk, az elsősorban munka, de (sajnos) a mondat másik felét is megjegyeztem, miszerint a lecsepet festék, a lehullott papírdarab nem szemét, hanem a munkához tartozik, és (a környezetem öröme) a mai napig ehhez tartom magam. De komolyra fordítva a szót, az említett verejték nekünk fel sem tűnik. A (hagyományos) textilt viszont nemcsak méretei miatt nevezik kastély-művészetnek (mert még a kisméretűnek is szüksége van egy élettérre, levegőre a falon), de a ráfordított munka okán is. Egy festmény elkészülhet néhány óra, néhány nap, de akár több év alatt is, a festő habitusa szerint, míg egy hagyományos textilhez mindenképpen sok-sok munkaóra szükségeltetik. Persze egyszerűsödik a dolog, ha szövőnőekkel dolgozik az ember. Így történik ez a nagy műhelyekben, de annak idején a főiskolán is, sőt a kolozsvári textilművészek is így dolgoztak. Értelemszerűen ehhez el kellett készíteni a kartont, a szőnyeg hű mását papíron, hogy – legalább részben – másra lehessen bízni. Nekem nem nyílt alkalmam szövőnő alkalmazására, de nem is szerettem volna, mert „csinálni” is, azaz szőni is szerettem, így soha nem készítettem kartont, nem lehettem saját magamnak csupán a kivitelezője – akkora falfelületem sem volt, ahová feltehettem volna egy nagy papírt, így a munka egész ideje alatt figyelnem kellett, azaz a kisméretű tervet „újraalkotni” nagyobb méretben gyapjából.

A Kolozsvári „Ion Andreescu” Képzőművészeti Főiskola diákja voltál. Ott „minden” lehettél volna. Hogyan, miért lettél textiles?

Hogy miért éppen textiles?! Nem Arad textilipari hagyományai miatt, egy sor praktikum miatt talán. Itthon Aradon a rajziskolában rajzoltunk, festettünk, néha átbámszoktunk a szobrászokhoz. Az érettségi tájékán merült fel, hogyan is tovább. Az első praktikus tanács Kovách Géza részéről jött, aki megpróbált valamilyen nyelvtanári irányba terelgetni, mondván, hogy a tehetség relatív dolog, ott a felvételin mindenki tehetséges lesz – szerencsémre (és a diákok szerencséjére), nem hallgattam (és a szüleim se) rá. Na mármost a főiskolán működő öt szak (festészet, szobrászat, grafika, kerámia, textil) közül melyiket válasz-

szám? Şerban Szilvia látott el tanácsokkal, ő akkor már a Teba gyár tervezője volt, elmagyarázta, hogy miket lehet tanulni, kik tanítják, hogy az iparművészet manapság „kézimunka”, kiállítani is lehet (erre ő maga volt a példa, állandó résztvevője volt az akkori tárlatoknak, ráadásul akkoriban a tervezők „irodája” valóságos műteremként működött, tele volt könyvvvel, lehetett zenét hallgatni és mindenütt finom festékszag volt), de ha nem sikerül a kiállításokon elismerést szerezni, mégis van egy szakmám, mellesleg nem kerülhetek egy térképről lelépett faluba, mert ott nincs textilgyár, és sokkal több hely van a főiskolán. Igaz, hogy a praktikumokat fél füllel hallottam, de megtetszett a dolog. Nekivágtam: irány a textil! Az már a sors fintora, hogy az előző években akár 10 hely is volt, most meg csak három. Természetesen megijedtem, de nem mertem változtatni. Bejutottam, és így lettem azon kevés textilesnövendék egyike, aki szövőhagyományokkal nem rendelkező vidékről származott.

Az egyetem után az aradi textilgyárba kerültél. Nem faliszőnyegeket, hanem textilmintákat tervezteél. Hogyan érezte magát egy művész a gyári közegben? Nem torpant meg? Nem vette el a kedvét a számára oly fontos mindennapi szárnyalástól?

A textilgyárban az ott gyártott kelmék mintáit terveztem, kenyérkereső foglalkozásként, később egyre díszesebb ajándék üdvözlőlapokat (ilyenkor magamnak is), és alkalmat tudtam találni, hogy faliszőnyeg-vázlatokat is készítssek a „pad alatt”. Megtorpanás? Az volt. Mindennapi szárnyalás, na, az nem. Ha össze akarnám foglalni azt a röpke 26-27 évet, az három felvonásban rögzíthető. Első: sem Aradra, gyárba aztán végképp nem kíváncsoztam. Kolozsváron nem maradhattam, abban a rendszerben nem, vagy nagyon kevés volt a szabadúszó képzőművész. Családi körülményeim Aradra szólítottak és nagyon kellett (volna) örvidenem, hogy ez sikerült, és nem az ország valamelyik déli megyéjében ébredtem fel – nagyon sajnálom, nem is vagyok rá büszke, de vannak efféle geográfiai előítéleteim. Szóval hogyan is érezhettem magam?

Hát úgy, mintha szegény Michelangelót odatették volna széklábat faragni (sic!). Második felvonás: hamarosan szembesültem egy gyár rigolyás szabályzataival és azzal a ténnyel, hogy még annyit sem hoztak ki az antik életkorú gépekből – sok a báró idejéből való volt –, amire azok még képesek lettek volna. Lustaságból, kényelemből, ezért a pénzért nem fogok még gondolkozni is-szerű megfontolásból, amit ma megtehetsz, halaszd nyugodtan holnapra stb. Ránk, tervezőkre úgy tekintettek, mint egy szükségtelen, haszontalan rosszra, akik csak azért vannak ott, hogy bosszantsuk a rendes mérnökembereket, és mert valahonnan kell fizetést kapnunk – ez utóbbit ki is mondták. Természetesen voltak kivételek. Ahol az ember nem érzi jól magát, szedi a sátorfáját és elmegy, de mi van, ha ezt különböző okokból nem teheti? Hát nagyon megijed. Őszönösen éreztem, ha nekiállok tespedni, horgolni, pletykálgatni, és néha odavetek a papírra egy-két virágot, az a biztos elhülyülés útja. Jobb ötletem nem volt, mint hogy komolyan veszem magam, egy folyamat részesének tekintem magam, nem pusztán egy alkalmazottnak, és eszerint is viselkedtem és dolgoztam – hát nem arattam osztatlan sikert egyik oldalon sem. Pusztán önvédelemből nem engedtem meg magamnak azt a luxust, hogy rosszul csináljam. Amúgy féltem, hogy a tizedmilliméteres pontosságú munka megmervíti a kezem, és állandóan különböző tárgyakat (csigát, kagylót, gyökeret, fakérget) rajzoltam, hogy a vonalaím élők, kifejezőek maradjanak. Mindent, amit a gyári munkához lerajzoltam – fű, fa, virág, levél, lepke stb. – megcsináltam „faliszőnyegül” is, eleinte szó szerint, később már csak fejben, hogyha a szövőráma elé ülhetek, nehogy ne tudjam csinálni. Ez a védekezés, ez az állandó ugrásra kész állapot sok energiát kivett belőlem, és minimum három lovat egyszerre megülni másnak sem sikerült, nekem sem, valami mindig megsérült. A harmadik felvonás az lenne, hogyan is néz ki ez utólag. Az emberi emlékezet inkább megőrzi a szépet – biztosan ezt is önvédelemből. Ma már szívesebben emlékszem vissza a nagyon kevés sikerélményre (pl. ha jól sikerült egy terv, vagy amikor a Prágai Divatkongresszuson az én mintáimat viselték a román manökenek), apró kis túlélési technikákra, az érdekes emberekre, akikkel összehozott a sors.

Mindez önfegyelemre kényszerített, amit máshol is tudok használni. De egy kicsit nevetséges, hogy annyi éven át azon kellett küszködjek, hogy hagyjanak végre dolgozni. A legfontosabb azonban, hogy az a hely volt, ahol nem kellett naponta hangot adnom pártunk és kormányunk iránti elkötelezettségemnek, sőt szeretetemnek, nem kellett naponta kellő áhítattal kiejtenem a Kárpátok Génuszának nevét. Az egy méter pongyolaanyagban nem dobog a munkásosztály szíve, még akkor sem, ha piros a színe.

Mennyire volt független az országban (Romániában) élő művész, és mennyit, hogyan változott a helyzete 1989 után?

A művészeknek oly becses függetlenségét, a „nem adom el magamat”, ’89 előtt viszonylag könnyebb volt megőrizni – még mielőtt félreértené valaki –, azért, mert egy helyről fenyegetett a veszély. CSAK azt kellett tudni, hogy nem szabad átmenni az utca másik oldalára. Szerencsémre az „én időmben” enyhébb volt a kényszer, már nem fenyegetett a fekete autó stb., de azért létezett. Szóval távol tudta magát tartani az ember, sőt még taktikázva ellenkezhett is, csak hát meg kellett fizetni az ÁRÁT. Zsúrizták ki munkámat kiállításról azért, mert nem volt elég pártos az üzenete és klerikálisnak nyilvánították, mert keresztet véltek felfedezni benne, pedig csak egy román sajtónyomó minta volt a kiindulópont. El tudtam kerülni, hogy megszöjsem a „nép szeretett fiának virágokkal övezett portréját” úgy, hogy két más témájú tervet adtam be, amit természetesen nem fogadtak el (hála az égnek), pedig a vezérigazgatóm fizetésének a dupláját kaptam volna, és ha azt mondom, hogy három szövőszék kell, azt is megkapom. Na, nem is kaptam több megrendelést! Ma más ellen kell védekezni, ma nem kényszerítenek, ma kísértésbe visznek, ma a cukorkát, a nyalókát kell tudni visszautasítani, és nem a piacnak dolgozni, ma nem írom kétefipszilonnal a hazafit. Szóval ma is ára van a függetlenségnek.

Tanárod, Maier úr megnyitóbeszédében megjegyezte: „A faliszőnyeget, mint művészeti ágat a képzőművészet kiegészítő műfajának tekintik, az

én és más szakemberek legnagyobb sajnálatára, ráadásul a kézművesség kategóriájába minősítik le, és ez múlt időben is érvényes. Mondanom sem kell itt és most, hogy még értelme sincs e téves feltevés cáfolatának”. Te hogyan vélekedsz erről?

Valaha a textil a lakóteret volt hivatott melegíteni, mára ez a funkcionalitása megszűnt, és képletessé vált. A kiállítótermek falára költözött, érzelmeket, gondolatokat hordozó felületté vált. Nem ecsettel, vésővel, hanem gyapjával beszél a szerző. A szépen kivitelezett, minőségi lakástextilnek is megvan a becsülete, de aki erre a mesterségre adja a fejét, annak szembesülnie kell ezzel a kérdéssel, ezzel a dilemmával. Hogy csak a házunk tájánál maradjunk, az aradi Muntean-Stoenescu Elena, a korán eltávozott Bodrogeanu Mária is a textilnek ezt a változatát művelte.

Lehet-e a textiles érzékeny? Az ábrázolt világ szöttes-valóságai vannak-e olyan „kínzóak”, mint egy festőé vagy szobrászé?

Egy textiles épp olyan érzékeny, mint bármelyik művész, talán annyi a különbség, hogy a mesterember józanságával is kell rendelkeznie. Ebből aztán sok belső vita keletkezhet, pl. az én esetemben a német és olasz felmenőim jól kivitatkozzák magukat bennem. A textil, a többi művészeti ághoz hasonlóan, széles skálán mozgó érzelmeket közvetít: harmóniát, lelki békét, drámát, halált. Gazdáné Olosz Ella utolsó munkái éppen a közelgő halálát vetítik előre.

Átlényegített világod szerinted hogyan hat a szemlélődő érzelmeire? „Leteperik-e” indulataid, „megfertőzik-e” elméjét?

Nem akarok senkit „leteperni”, legfeljebb megszólítani, egy kis utazásra invitálni, és ha velem jön, akkor jól csináltam, ha még boldog is lett tőle, akkor örülök, és akkor talán meg is „fertőztem”.

zelítés az, amelyen keresztül a nézőt nemcsak a kompozíció és kromatikai értékekkel teli világba invitálja, hanem – hangsúlyozom – az érzékekre hatóba is; a munkák, amelyekkel itt találkozunk, nem szigorúan vizuális felfogásra készítetnek, hanem sokkal érzékletesebbre is, egy anyagszerűre, egy szigorúan tapintási – empirikus – kontaktusra” – írja professzorod. Valóban meg kell „fognom” munkáidat, hogy „megtudjam” őket?

Minden képzőművészeti ágnak van taktilis hívása, megközelítése is. A szobrászat már eleve a felületek játékával dolgozik (egy múzeumban majdnem megjártam), a kerámiának is vannak sima, durva, zománcos, matt és fényes felületei, de még egy grafikát is szívesen megtapintana az ember, hogy érezze a papír felületét, a vonal bemélyedését a metszetben. Talán a festmények esetében megelégszünk, hogy csak a szemünkkel simogassuk végig az ecsetvonásokat vagy a kréta bársonyosságát. A gyapjú esetében különösen így van ez, egyrészt azért, mert a hétköznapi életben is testközelbe kerülünk vele, másrészt maga a szövés egy textúrát eredményez. Gyakorlatilag nincs teljesen sima felület, minden rezeg, minden mintha élne, ráadásul a különböző minőségű szálak más-más felületet képeznek: selymeset, bolyhosat, szálasat, rücsköset, bársonyosat. Tehát nagyon hívja a kezünket, én magam is munka közben sokszor simítottam végig az éppen készülő szönyeget, és kifejezetten jólesett a tenyeremnek.

A víziót, a tudatalattidnak a felszínre törő lávafolyamát vélem felfedezni a most kiállított alkotásaidban. Éreztél-e késztetést munka közben, hogy ezt a lávafolyamot megállítsd, visszafogtsd magadba?

Minden képzőművészeti alkotás két részből áll. Az egyik, amit láthatunk, tapinthatunk, a másik a nem tudatos, nem irányítható, a tudatalattiból jövő. Egy munkába minden belekerül, amit a művész idegrendszerre regisztrált, benne van minden élménye, öröme, bánata, vívódása, a kiosztott pofonok, és ahogy egy barátom

mondta a minap, még tegnapi ebédje is. Ismétlem, ez nem tudatos – talán még a témaválasztás sem –, és nem irányítható. Ha bánata van, hiába fest piros tulipánokat, azok szomorú piros tulipánok lesznek.

A mai képzőművészek életében fontos szerepet játszik az elismerés és a vele járó pénz. Ha egy művész pénztelen, ez azt jelenti, hogy nem ismerték el, tehát értéktelen? Veled ez hogyan történt, történik meg?

A mindenkori művésznek szüksége van visszajelzésre, örvend az elismerésnek és pénzre is szüksége van, de két különböző dologról van szó, a kettő nem függvénye egymásnak. Nem attól sikeres egy tárlat, hogy sokat adtak el, legfeljebb jó, ha megtörténik (a napokban ragadt meg a fülemben egy hírből, miszerint a közvetítés helyszíne az a kaposvári villa volt, amelyet Rippl-Rónai József egy budapesti kiállításából vásárolt). Bármennyire is a szakma általa ismert legmagasabb szintjéhez viszonyítja a munkáját, és tudja, hogy legjobb szakmai tudását használta fel, mégis jólesik neki, ha ezt elmondják időnként, ha szakmai elismerést kap, ha érdeklődnek munkája, netán gondolatai iránt. A pénz egy szükséges eszköz, arra, hogy megéljen, munkaeszközeit megvásárolhassa, kiállítást rendezzen, utazzon, feltöltődjön stb. Örül, ha megveszik a munkáját, de nem eleve azért készíti, örül(ne) egy megrendelés anyagi oldalának is, már ha nem olyant kérnek tőle, ami dehonesztáló, amit nem tud, nem akar és nem is szabad teljesítenie. Ha egy művész pénztelen, távolról sem azt jelenti, hogy értéktelen (remélem, hogy egy provokatív kérdés volt), hanem azt, hogy nem tudja eladni magát. A fehér holló kategóriába tartozik a magát jól menedzselő művész, ti. az egy másik szakma. Ráadásul a közelemben élő művészek nagy része valamilyen szemérmes prűdériával viszonyul a pénzhez. Nem tudom eldönteni, hogy ennek oka alkatunkban, neveltetésünkben keresendő-e (hiszen a főiskola 6 éve alatt szerencsére CSAK a szakmánkra okítottak, a pénzről egy árva szó sem esett), vagy a 89 előtti időszakkal függ össze, amikor is egy magára valamit is adó értelmiségi széles ívben elkerülte azt az oldalt, ahol a pénzt „osztják”.

Melyik korábbi kiállításodra emlékszel a legszívesebben?

Minden kiállításomnak vagy közös tárlaton való részvételnek örültem. Mindegyik alkalom volt a megmutatkozásra vagy megmérettetésre és bármelyiket vállalom (még a gyáriakat is). Hogy melyik mennyire értékes, azt másoknak kell megmondaniuk, mert én csak szubjektív tudok lenni, mert mindegyik az én „gyerekem”. Talán a ’82-es faliszőnyeg-tárlatomat említeném, mert hasonló körülmények között született. Akkor már tíz éve voltam itthon, egy kiállítás sehogy sem jött össze, habár számtalan tervem volt. Egyre jobban éreztem, hogy amelyik munka nem készül el, az nincs, és nem fogják rólam feljegyezni, hogy volt egy tervekből álló bélyeggyűjteménye, és nagyon szépen tudott vívódni. Így aztán „kivontam magam a forgalomból”, nem mentem sehová, sem a barátaimhoz, sem az elmaradhatatlan hétvégi hegyaljai kirándulásokra, mint ahogy most sem léptem ki a házból, csak ha nagyon muszáj volt. És örülök, hogy környezetem elviselte, és elviseli, hogy tulajdonképpen nem vagyok jelen.

Mitől lesz művész a művész?

Inkább úgy tenném fel a kérdést, hogy mitől művész a művész? Ha röviden tudnék fogalmazni, azt mondanám, hogy a művész az, aki valamit szorongat a kezében, mondjuk egy aranyrögöt vagy csak rögöcskét, és oda akarja adni valakinek, és csak áll ott, mert nem tehet másként. Meg lehet őt fogalmazni úgy is, mint aki egy másik bolygóról jön, hogy elmondjon valamit, akár kis herceg, vagy éppen ellenkezőleg, vagy éppen az eget ostromolja, és odaátról titkokat les meg nekünk, magasra repül, és nem bánja, hogy a szárnya megperzselődik... Még sok költői kép létezik, de van egy prózaibb megközelítés is. A művész majdnem olyan, mint az emberek általában, csak egy kicsit érzékenyebb az idegrendszere, csak egy kicsit magasabb hőfokon ég, csak egy kicsit jobban belát a dolgok mögé, csak egy kicsit nagyobb amplitúdója van az érzelmi ingadozásainak (és ettől sérülékenyebb, esendőbb, törekenyebb), és persze vékony felhőcsík van a talpa alatt. Amit felmutat, abban energia

van (a fizika törvényei szerinti), amit a sajátjából vesz el, és addig nincs is nagy baj, amíg ez az energia újratermelődik. Ha ez az energiaegyensúly megbomlik, akkor keletkeznek az olyan kifejezések, hogy „művészsors”, meg hogy különös anyagból vannak gyúrva (ezt egy textilgyári mérnök mondta nyilvánosan és nem bóknak szánta). Mivel más-képp látja a világot, más a fontossági sorrend („művészlélek” az enyhén lekicsinyló jelzős szerkezet). A „jobb helyeken” tanítani szokták, hogy ez a szakma mivel jár (nekem nem tanították), és csak az vállalja fel, aki ezzel tisztában van, mert meglehet, hogy... Volt egy kolléganóm, akinek érettségi-tájt elmagyarázta Podlipny Gyula bácsi, hogy kislányok, ez egy nagyon szép szakma, de csak az adja erre a fejét, aki fel tudja vállalni ennek a lehetséges következményeit, azaz lehet, hogy nem lesz zavartalan párkapcsolata, lehet, hogy a családi élete is sérül stb. A kolléganóm a családot választotta, ez harmonikus is volt, nem lett művész, de egy biztos kezű textilgyári rajzoló lett. Idekívánczik a „művészi szabadság” kérdése is, amely egy igen nagy sugárú körön mozog, sok mindent szabad egy művésznek, csak egyet nem, hazudni. Soha.

A gyapjú, mint művészi, világteremtő eszköz megtermékenyül a kezed alatt. „Fecseg-e” neked, alázattal kezeled?

A gyapjúról: a munkaeszközöm, vele dolgozom, a munkatársam, természetesen tisztetem. Ami a szakma iránti alázatot illeti, minden valamirevaló művész kötelező magatartásformájának kellene lennie. A gyapjú nem „fecseg” (csak József Atillánál a felszín), de segít beszélnem. Mára már a textilek „háza táján” is a legtágabb értelemben vett megfogalmazások léteznek, amelyeknek természetesen létjogosultságuk van, ha nem másért, akkor a játékoság, a kísérletező kedv okán. De maradjunk a szövött textilnél, amely a legváltozatosabb anyagokból készülhet, és mindegyik más felületet hoz létre. A gyapjún kívül lehet selyem (sőt hernyóselyem), kender (kóc, spárpa), szizál, fémszál (sőt nemesfém), színes cérnából is láttam nagyon hangulatos szövött felületeket fával kombinálva, sőt valamilyen szerves savval rugalmasított ágakból, gyökerekből, fakéreg-

ből is, és csak a fantázia szab határt. Magam is használtam néhányat, játszottam a különböző anyagfelületekkel. Végül is a gyapjúnál maradtam, talán a belőle áradó meleg miatt. De azon belül is juhajtákként (kecskegyapjú is van) különböző felületek születnek. Legjobban a rackagyapjút kedvelem. Ez a szálas felületű anyag viselni szűrős, de megszöve szinte árad belőle a meleg, nem bársonyos, de rugalmas, bármilyen változatában fénye van, és a natúr színű változatai megfestve csodákat művelnek.

Itt szeretnék szólni egy pár szót a technikákról, mert az is fontos része egy munkának. A főiskolán megtanították nekünk a szövési technikákat, próbálgattuk, ízlelgettük. Mondanom sem kell, hogy a francia gobelint szerettük a legkevésbé, mert a legszigorúbb, legkötöttebb (csak vízszintesen szabad haladni), és alig vártuk, hogy a városban felbukkanjon valami új, valami más, szokatlan, mert hát ifjú titánjelöltként még az ellen is kötelező lázadni, ami ellen nem kell, sőt tiszteletre méltó (igen, de nem abban az életkorban). Egyszer azonban mégis megálltunk kissé tátott szájjal, hogy is van ez tulajdonképpen? Híre ment, hogy a már említett Szentegyház utcai kiállítóteremben csoda látható, és csodájára is jártunk. Egész nap a „Falumban leszálló csodamasináról” beszélünk, és őszintén irigyeltük a kerámiásokot, hogy a szóban forgó mű alkotója, Ana Lupaş náluk tanít. Egy (legalábbis az akkori akadémikus Kolozsváron) még újdonságnak számító műfajról volt szó, a textil-objektről, amely kilép a két dimenzióból. Ott lógott a terem közepén egy mesebeli repülő szerkezet, nagyon színes gyapjúból, szalagokból. Futball-labdányi bojtokból, bőrből, tehénszarvból készült óriási, bizarr játék. A meglepetés akkor ért, amikor a következő tárlaton ugyanaz az alkotó egy több darabból álló, egész falat beborító sorozatot állított ki, bemutatva a francia gobelin legmagasabb iskoláját. Hosszú ideig nem foglalkoztam a technikával mégsem, csak a plasztikai hatás érdekelt. Szép lassan rájöttem, hogy egy uborkásüveg nem azonos egy kristálypohárral, ha már a hagyományos textilt választottam, akkor legyen még hagyományosabb, még kötöttebb. Ez egyben kihívás is volt számomra, és remélem, hogy mégis kortárs alkotások jöttek létre.

Egy évig ösztöndíjas voltál. Úgy néz ki, hogy ez még ugyanennyi idővel meghosszabbodik. Mit jelent számodra a mecenatúra?

Az ösztöndíj azt jelentette számomra, hogy biztosítva voltak a munkaeszközeim, nem kellett leálljak, mert éppen elfogyott valami. Ez így talán kevésnek tűnik, de megfizethetetlen, ha az ember biztosítva látja munkájának feltételeit. Az ösztöndíjhoz tartozott a kiállítás megszervezése (a művészek nem jó szervezők). Egy ösztöndíj több mindenre használható, kiállításrendezésre, katalógusra, tanulmányútra, én erre a kiállításra használtam fel. Nem foglalkoztam behatóan a különböző korok művészttámogatásával, mecenatúrájával, nem tudom, hogyan érezték magukat a művészek annak idején a hercegi, fejedelmi udvarokban vagy a pápa szolgálatában, de jól ismert néhány konfliktushelyzet. Azt hiszem, hogy a viszonyt a mindenkori támogató műveltségének mélysége, táglátókörűsége, nagyvonalúsága, eleganciája és a támogatott alkalmazkodási hajlandósága is befolyásolja. Nyilván a támogatónak jogában áll feltételeket szabni, és a támogatottnak azt el nem fogadnia. Mára már öszszemosódtak a különböző támogatási formák. A művész számára az az ideális helyzet, ha azért kap támogatást, hogy dolgozhasson. Ezt nem ő találta ki, a Wikipédia szerint is a mecenatúra „ellenszolgáltatás nélküli támogatás nyújtása”, másképpen „adjon úgy is, ha nem kérem”.

Valahol azt mondtad, amíg a jelen kiállításod munkái készültek, te a csillagok között sétáltál, s megállt az idő. Ennyire inspiráló volt életednek ez a szakasza?

Egy művésznek a teljesítménye hullámmzó, nem mutat egyenletes görbét, hiszen még a kapálás sem olyan. Ami engem illet, az utolsó 10 év, a látszat ellenére, nagyon termékeny volt számomra. Minden művész, amikor dolgozik, egy kicsit a csillagok között jár (olyan magasan, olyan magányosan, olyan irreálisan, olyan veszélyek között), de mi textilesek ilyen szempontból elkényeztetettek vagyunk, mert nálunk ez a csillagok közti sétafikálás tovább tart.

Befejezésül mondj néhány szót jövőbeni terveidről!

Megvolt az ideje a munkának, az örömnnek, a röpdösésnek, és eljön az ideje, hogy visszavonuljak a szövőszék mellé. Folytatom a munkát, a köveimet, amiből, remélem, megszületik a Kövek II. kiállítás. A közeljövőben szeretnék egy minikiállítást a „köveimből” és a belőlük készült munkákból. Ez egyfajta kulisszatitok is lehet, amelyben tetten lehet érni azt a folyamatot, hogyan alakul ki a kompozíció, hogyan lesz egy kavicsból kiállítási tárgy! Készen van még két tematikus kiállításnak az anyaga: Szárnyak és A négyzet címmel. Ezenkívül van még két grafikai anyagom, Villon-versek portréi és koldusok, csavargók, egyéb jóemberek, amelynek valószínűleg A mosoly lesz a címe, mert az arcukon az az archaikus mosoly van, amiből nem lehet tudni, mikor lesz nevetés vagy sírás.

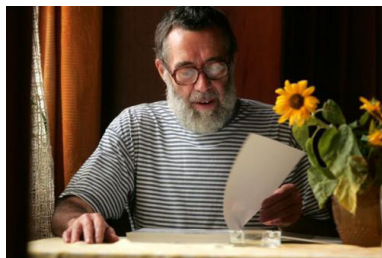
Van egy féltve őrzött József Attila-illusztrációsorozat, amelyet nagyon szeretnék könyv formában látni. Sajnos lekéstem vele a centenáriumot. Ezenkívül írtam egy könyvecskét aradi képzőművészekről (többnyire magyarok), amely egy hibridféle könyv. Hudy Árpi barátom (az Irodalmi Jelen olvasószerkesztője) megfogalmazásában irodalomnak túl objektív, kézikönyvnek túl személyes.

Nagyjából ilyen tervek foglalkoztatnak.

„Mindannyian Isten és a kuratóriumok kezében vagyunk”

Beszélgetés

BOGDÁN LÁSZLÓval

„A magyar irodalomban nem létezik biografikus költészet, bárki próbálkozott eddig vele, kudarcba fulladt” – állapítottad meg A végzet kirakós játéka című, legújabb köteted bemutatóján Marosvásárhelyen. Miért gondolod így?

Meglehetősen summásan fogalmaztam, az amerikai beatköltőkre gondoltam elsősorban a biografikus költészet kapcsán. Az ő esetükben a vers és az életük folyamatosan eggyé olvad. Nem ismernek tabukat, olyasmiket is kibeszélnek, melyeket nem szokás, különösen az állami prudériák korában, s mindez kemény rendszerkritikával párosul. Gondoljunk Ginsbergre, Corsóra, Ferlinghettire vagy Kerouacra, aki regényben próbálkozott ugyanezzel, akárcsak William S. Burroughs, vagy a költő és prózaíró Charles Bukowski. A színtér egy világbirodalom, Amerika, amelynek leprellőszerűen egymásra csúszó válságairól a biografikus költészet talán legnagyobb alakja, Robert Lowell is beszél. Ő különben képzelt költőm, Vaszilij Bogdanov egyik felfedezője, a másik Milosz, róluk sok szó esik az öregkori versekben.

hatalmas botrányt is okozott. A jelenkori magyar költészetben különféle megközelítésben Tandori Dezső, Oravecz Imre, Tolnai Ottó kísérletei is figyelmet érdemelnek. Tandori a kezdetektől nem túl eseménydús magánéletét írja versebe. Egyik kritikusa szerint őt olvasni olyan, mintha valaki egy telefonbeszélgetésbe hallgatna bele, folyamatosan olyasmikről értesülve, amelyek nem rá tartoznak. Ez a vád gonosz és komikus, hiszen Tandori életrajzi költészetében igenis vannak elmozdulások, a játékmacik, a koalák és a házi kártyabajnokságok regisztrálása után megjelennek a konkrét verebek, ott repdesnek a költő körül, majd a lovak is, az elsősorban angliai lóversenypályák mozgalmassága. Oravecz Imre esetében elsősorban az 1972. szeptember című verseskötvevre gondolok, egy válságba jutott szerelem megrendítően kíméletlen felidézésére, de említhetném a verses faluregényét, a Halászóembert is.

Legközelebb az én, életet és verset egymásra és egymásba játszó biográfikus költészetszményemhez Tolnai Ottó jutott. Arról, hogy miért, egy 2007-ben írt versciklusomban (Tolnai Ottó és a csipkeverőnő) beszélek. Nála, akárcsak a Halászóember esetében, a versekre vetül a történelem árnyéka, ez a rettenetes, kikerülhetetlen árnyék követhető „mindent” kibeszélő verseiben, a kelet-közép-európai történelem tektonikus mozgásai közben alakuló élet nemcsak a költőé, a szűkebb-tágabb család, barátok élete is. Tolnai utóbbi évtizedekben írt versei (és prózája) kirajzolnak az egymást kiegészítő, cáfoló, újra meg újra feltűnő, folyamatosan átírt mozzanatokkal egy én-regényt, s egy mögötte derengő családregeit is...

Miért fordultál a szerepversek felé? Hogyan születtek egy-egy műved?

Azért fordultam a szerepversek felé, mert izgatni kezdett a válságba kerülő én problémája, a válságba kerülő világ tükre, s ha hihettem az engem lenyűgöző Pessoa-nak és Ricardo Reisnek, aki meg is fogalmazza, hogy „lelkemben sokan élnek”, egyszerűen nem volt más lehetőségem, mint felderíteni saját énjeimet.

A kaland ötvenéves koromban kezdődött, 1998 őszén a Csáth Géza hajnalai című versciklusommal, és tart azóta is. A szerepvers, legalábbis az én elképzelésem szerint, folyamatos munkát igényel, mint a regény. Talán, mert az én szerepverseim bőven tartalmaznak epikus elemeket is, sőt a Ricardo Reis Tahitin két versciklusa egy regényt fog közre, amelyben szintén kötetnyi vers is található. Ezek megírása nem is annyira kegyelmi állapotot igényelt, ezt önszuggesztióval sem lehet előidézni, hol van, hol nincs, hanem inkább koncentrált figyelmet és fegyelmet, teljes azonosulást a szereppel. Ez időnként hallucinatórikus veszélyeket is rejt.

Amikor 2000 januárjában a Drakula megjelenik című regényemet írtam, amely egy magát Drakulának képzelő szkizofrén szekus tisztról szól, egy idő után kezdtem álmodni a sötétség fejedelmével. Megelevenedett. A legjobb úton voltam a bizonyos fehér szoba felé. Szerencsére ezt a művet eleve nem nagyregénynek terveztem, s befejezése után hónapokkal Drakula is kimaradt az álmaimból. Már nem kísértett. Álmodtam Ezra Pounddal is, amikor P. a ketrecben című verseskönyvem írtam. Ricardo Reisszel, Bogdanovval is, de ezek megnyugtató álmok voltak. Ők számomra már megelevenedtek, valahol egy másik időben, térben, dimenzióban valóban élnek. Egyébként regényhőseimmel is rendszeresen álmodom. A Tatjana, A kintrekedtek első könyve is egy álomból született, egy hajón voltam, ez lett a regényciklus egyik fő színtere, ahol a dús keblű, telt Laura asszony büntetésből rokolyája alá parancsolja „szerelmét”, Vittoriót. A bizarr jelenet fel is tűnik a regény egy epizódjában.

A végzet kirakós játéka az idei Ünnepi Könyvhétre jelent meg. Akár verses regénynek is tekinthetjük. Hogyan látod ennek a műfajnak a létjogosultságát a kortárs irodalomban? Miért éppen ezt választottad?

Ez nem verses regény, az más, lásd Térey János Paulusát. Ez egy olyan verssorozat, egy képzelt, benem élő költő műveinek gyűjteménye, amelynek epikus

háttere is van. Bogdanov biografikus költő, életrajzának tényei átszivárognak a verseibe, s háttérnek ott az első világháború alatti és utáni Párizs, majd a megelevenedő rémálom, a sztálini, hruscsovi, brezsnyevi Szovjetunió! Egy mindenáron világuralomra törő idea, és az örület birodalma. Hiszen ez csak az összegyűjtött versek első kötete, s ezt is megelőzte az Arcok a forradalmi menetoszlopból. Most jön a második, a már Szovjetunióban írt, 1925 és 1964 között keletkezett és fennmaradt versek sorozata, Az illuzionista és a szörnyeteg címmel, majd az utolsó, A vörös pók hálójában, amely 1964-től haláláig írott verseit tartalmazza. De lesz egy ötödik könyv is, a legnagyobb vállalkozásom, Ricardo Reis Szibériában, ahol a két történet összeér. Arról, hogyan és miért jelenik meg Reis és csapata a tajgában 1944 nyarán, már a Lövétei Lázár Lászlóval folytatott beszélgetésben, Az én útvesztőiben kitértem, s ott megjelent a ciklus prológusa is. Akit érdekel, a Székelyföldben elolvashatja (2011. szeptember, örök dicsőségünkre fellelhető a neten is.) Végezetül meg szeretném írni a könyveket kiadásra előkészítő és jegyzetekkel ellátó Tatjana Bogdanova életrajzát is hányatott sorsú nagypajáról. Ennek elemei, intermezzói, adalékai a jegyzetekben már föllelhetők. Tehát ez műfaját tekintve nem verses regény, viszont a versek kirajzolják a költő életregényét.

Kétszer is kísérleteztem a verses elbeszéléssel a Bogdanov-életműben, az egyik A horda, amely töredék egy verses elbeszélésből, a Szócs Géza-émlékkönyvben jelent meg, neki ajánlva. Ez tehát egy negatív utópia. A másik Az orosz maszkabál, amely Szibériában íródik a negyvenes évek elején, ahol a költő feleségével és lányával egy vogul törzshöz csatlakozva vándorol a tajgában. Itt a fiatal költő élete nagy szerelmével, a tragikus sorsú B. grófnővel való találkozását idézi fel 1911-ben egy álarcosbálon. Tehát a verses regényt fantasztikus lehetőségnek tartom, csak Bogdanov esetében a regény versekből áll össze. A versek háttérében dereng a nagy történet, s ezt segíti a szerkezet is. A verseket a költő unokája, a harvardi egyetem szlavisztikaprofesszora látja el jegyzetekkel. Információit nagyrészt Lénától, a költő özvegyétől, nagyanyjától szerzi,

s ezek a vallomások hitelesítik a verseket, de nem zárul be a kör. A versek és nagyszülei világából vajmi keveset ért, ami nem is csoda, hiszen demokráciában nőtt fel, Amerikában szocializálódott, s nem tudja elképzelni működés közben a diktatúrát. A kör nyitva marad. Megtörténhet bármi, mint az álomban, mint az életben...

A Vaszilij Bogdanov név ötletét tulajdonképpen Kovács András Ferenc adta, hiszen így ajánlotta neked egyik költeményét. De nemcsak ő, hanem Király László és Baka István is beépül a Vaszilij Bogdanov figurája kreálta műbe. Miért ők, illetve az ő életművük egy-egy szelete kap helyet a könyvben?

Mert nekik is volt és van orosz hasonmásuk. A tragikus hirtelenséggel elhunyt Baka Istvánnak – Sztyepán Pehotnij, Király Lászlónak – Nyezvanov, Kovács András Ferencnek – Asztrov doktor. Szerepelnek tehát a 2011-ben megjelent első Bogdanov-könyvben (Arcok egy forradalmi menetoszlopból). Részai a történetnek és Bogdanov verseibe írott életének.

Hogyan viszonyulnak a műveidben a történelmi mozzanatok a fikcióhoz? Vegyük példának a Ricarco Reis Tahitin című könyvedet!

Mivel Vaszilij Bogdanov (1895–1982) életét a huszadik században élte le, nem akartam kiszakítani életrajzát és erre reflektáló verseit a történelemből. A cári Oroszország végnapjaiban nőtt fel, Párizsban, a háború alatt és után lett költővé, majd feleségével egyetértésben meghozta a későbbi életüket tragikusan befolyásoló döntését: 1925-ben hazatelepedtek, s negyven évre csukódott rájuk a Szovjetunió kriptafedele. 1964-ben látogathatott először külföldre, meghozzá Romániába, majd pár évre rá Jugoszláviába jutott el mint műfordító. Amerikába csak aggkorában, 1979-ben mehetett el, unokája, Tatjana akkor már elmúlt harmincéves, s ott ismerte meg. Erről ennyit. A hazatelepedésről egyébként barátai egymással teljes egyetértésben igyekeztek lebeszélni, hiszen a viszonylag későn

távozó Bunyin, Hodaszevics és a kiutasított Bergyajev is megtapasztalhatta közlő a bolsevik paradicsomot. Bogdanov fiktív élete tehát egy valóságos szintéren és időben zajlik, s versei konkrét élettapasztalataiból ihletődnek, reflektál tehát a korára. Ugyanez, bizonyos eltérésekkel, a huszadik században „élő” Ricardo Reisre is érvényes, bár itt az én útvesztőiben, tükör által homályosan látunk, teljesen világos, hogy hol és mikor zajlik a történet.

Ami Reis és Bogdanov személyiségében közös, az a szabadságvágy. Ennek kiélésében és megélésében hol egy totalitárius rémálom, hol egy hallucinatórikus rémálom akadályozza őket. (Bogdanov esetében a KGB tisztjeinek, Reis esetében a Mérhetetlen Véneknek a baljós árnya kísért.) Reis költői kommunát hoz létre Tahitin, megpróbálnak versekkel védekezni az őket telepatikusan befolyásolni akaró Mérhetetlen Vének ellen. Bogdanov verseket ír folyamatos megpróbáltatásairól, mert azt hiszi, hogy ezzel uralja is őket, mint egykor az ősember a vadállatokat, amelyeket lerajzolt. Örök túlélő és szemtanú.

A szabadság kulcsa a vers, az olvasás, az írás, egyszerűen az irodalom iránti rajongásban keresendő?

Én egy magát kommunistának nevező diktatúrában nőttem fel, s éltem le életem első negyvenegy évét. Amikor olvastam, mondjuk Platónt, Bulgakovot, Günter Grasst, Mészöly Miklóst vagy Márquezt, szabad voltam. Amikor írtam, szabadnak éreztem magam. Az ember szabad lehet? Bár lehet ez is, mint a világon minden, tulajdonképpen csak egy káprázatos illúzió, s „az irodalom iránti rajongáshoz” semmi köze.

Szerelmi történet, pikareszk és utazási regény közötti átmenet – így határozzák meg A kintrekedteket. Lövétei Lázár László kritikája a populáris irodalomhoz sorolja a könyvet. Mit jelent számodra ez a kategória?

Nem tudom, mi a populáris irodalom. Ponyva mindig volt, mindig lesz, most épp átköltözőben van a tévé kép-

ernyőjére és a világhálóra. Amióta írok, a pikareshk regény kimeríthetetlen lehetőségei izgatnak. A pikareshk már magába szív szerelmi, utazási, fejlődési, kaland-, fantasztikus, történelmi és nevelési regényt. Mindent. A kintrekedteket pikareshk regénynek gondolom, de a magánvéleményem nem érdekes, elfogult vagyok a regényemmel, mint apa a hülyébbik gyermekével. Az irodalom és a könyv kétségtelenül leszállóágban van, az internet nagy csábító. A populáris irodalom szerzői fellengzően mondogathatják Adyval, szeretném, ha szeretnének, ehhez viszont az olvasóknak meg kell ismer­niük őket, el kell olvasniuk a könyveiket. Ezt igyekeznek megkönnyíteni, már amennyiben ez egyáltalán lehetséges. Most ők is költöznek fel a világhálóra.

Ha Foucault esszéjében azt kérdezi, ki a szerző, én azt: mi a valóság? A kintrekedtek egyik csábító hősnője, Anna idegenvezető és egykori luxusprostituált, kolozs­vári egyetemi éve alatt a férfi-nő kapcsolat korunkbeli változásairól ír egy befejezetlen, mert befejezhetetlen tanulmányt, amelyhez maga a regény is adalék, szemléltető példa a maga pornográf fragmentumaival, a fantasy és a sci-fi elemeivel.

A történetmesélést az egyik legfontosabb dolognak tartod. Elképzelhető, hogy olyan prózát is írsz valaha, amely nem történetközpontú?

Soha nem fogok már nem történetközpontú prózát írni. A történet mi vagyunk, jó emlékezetű barátom, Csiki László szavai szerint: égünk, mint egy olajfolt a vízen, de közben elfolyik alattunk és alólunk a víz. A kintrekedtekben hölgyek és urak folyamatosan, megállíthatatlanul mesélik az egymásba gabalyodó történeteiket, amelyek nem érhetnek véget csak velük, vagy legújabb regényem felismerése szerint velük sem, hiszen haláluk után, egy másik világban, számunkra érzékelhetetlen dimenzióban, fénylényekként élhetnek tovább. Ebben már Bogdanov is hitt.

az kell az olvasónak. Mit gondolsz a kortárs novellisztika, a regény és a vers helyzetéről, viszonyáról?

Nem tudom, esküsznek-e olyan sokan a nagyregényre. A világháló olyan, mint a fekete lyuk, mindent beszippant, és visszazúdíttja rád. Szelektálni kellene, de ki képes rá? A könyv és az irodalom csak a boldog kevesekhez jut el. Már nem olvasok annyit, mint néhány évvel ezelőtt, már nem olvasok el válogatás nélkül mindent. Novellában ma is Bodor Ádám a legjobb, de élvezettel olvasom Vári Attila, Márton László, Láng Zsolt vagy Molnár Vilmos novelláit is. Versben Tandorin, Oraveczen, Tolnai Ottón és Térey Jánoson kívül Király László, Ferenczes István, Dobai Péter, Szócs Géza, Kovács András Ferenc, Szálinger Balázs, Fekete Vince és Lövétei Lázár László verseit olvasom szívesen, és a halhatatlan Juhász Ferencet, akiből hatvan éve ömlenek a remekművek. Regényben már bizonytalanabb vagyok. A legnagyobb örömmel a Hollóidőt és a Fogságot olvastam.

Az átlagemberek szintjén irodalomra igény nincsen, egy átlagmagyar szókincse ötven szóból áll: baszd meg, húzzál el, mongyon le, a kurva anyád, haggyál már, dugulj fel stb. Ezeknek mit mondhat egy Tandori- vagy egy Kovács András Ferenc-vers?

Mit olvashatunk tőled a közeljövőben?

A Bogdanov folytatódik, legközelebb a második könyv, az 1925 és 1964 között írt versek gyűjteménye, Az Illuzionista és a szörnyeteg jelenik meg, ha kap támogatást. Mindannyian Isten és a kuratóriumok kezében vagyunk. Nem panaszkodom, eddig is a kelleténél több könyvem jelent meg. Elhúzhatnék már, mondják az irigyeim, akik sokan vannak, mint a pelyva. Béke velünk.

VARGA MELINDA

A szerző lélekbúvárokat megszágyenítő ügyességgel old föl a meséken keresztül rejtett szorongásokat, félelmeket, melyektől majdnem minden gyerek, de még sokszor felnőttek is szenvednek” – **CSEPCSÁNYI ÉVA** írása **SOPOTNIK ZOLTÁN** *Fahéjas kert* című kötetéről.

Köztünk élő mesehősök

Ki hinné, hogy a *Saját perzsa* önvallomásos, realista, sötét tónusú történetének és a *Fahéjas kert* című mesekönyvnek ugyanő a szerzője: Sopotnik Zoltán. A kontraszt viszont csak első látásra zavarba ejtő, figyelmesen olvasva a mesét szereplőiben ráismerhetünk a körülöttünk élő embertípusok idealizált, sematikus alakjaira.

Ugyanis a „*Fahéjas kert* valójában egy erdő. Nem is erdő, földrész, óriáskontinens, bolygó. Ha jobban belegondolok: csillagrendszer. És ha még hunyorgok is, úgy erőltetem az agyam, valójában a világmindenség”. Tehát mindenkinek jut benne hely. Hiszen ki ne ismerne rá Nagyapa pipázó, joviális, huncut és egyben tiszta, nagylelkű, ezerféle történetet és titkot ismerő alakjában a saját nagyapjára, egy kedves tanárára, a lelkeszre, vagy egyszerűen csak arra a mindig is elképzelt, bölcs, derűs, öreg atyafigura archetípusára, amelyért korunk fiatalsága kiált?

a Fahéjas kertet. Afféle csősz, bár nem hasonlít csőszre, sőt mezei bakterre sem. Egészen pontosan úgy néz ki, mint egy mosolygós gyerekorvos. Vagy a szomszéd vízvezetékszerelő bácsi, az a nagy bajuszos. Esetleg az éneklő szemű költő a hatodikról”.

Nagyapa régi bajtársa, barátja, kiegészítő- és ellentétpárja is egyben Lassú Báró, a könyv másik főszereplője. Neve beszédes, leginkább a Márai Sándor- és Wass Albert-kötetektől ismert erdélyi, felvidéki bárókra, grófokra emlékeztet, egy letűnt, régi világrend képviselője, aki dúsgazdag, kissé tartózkodó és finomkodó, de nagylelkű, művelt, és kápráztatóan kimunkált tradíciók között él: „*Vérbeli nemes. Olyan magas, hogy csak a csíptetés szemüvegének csillogását látod, ha beszélsz vele*”.

Melyik gyereknek ne lenne vonzó és megnyugtató a két öreg derűs, mindent tudó, játékos és egyben tekintélyt parancsoló alakja? Sopotnik Fahéjas kertje ráadásul telis-tele van a felnőttek racionális, materialista törvényszerűségekhez szokott tudata számára meghökkenítő jelenségekkel. Hiszen – és elég csak visszarévedni saját gyermekkorunkba – még egy kisiskolás korúnak is természetes, hogy a Tejútból kölcsön lehet kérni egy délutánt, a Báró zsebórája egyidős az idővel, Nagyapa pedig talál egy új színt, melynek a „puszi” nevet adja...

A lazán kapcsolódó részekből álló mesefüzérek sok különleges szereplőt sorakoztatnak még fel a *Fahéjas kert*-ben. Mindahányan olyan megnyugtató, olykor nevetséges, bumfordi, de szerethető, ismerős alakok, melyeknek lenyomata még elevenen él a gyerekek tudatában, vagy a gyerekkorból valamit is megőrző felnőttek lelkében.

A szerző lélekbúvárokat megszágyenítő ügyességgel old föl a meséken keresztül rejtett szorongásokat, félelmeket, melyektől majdnem minden gyerek, de még sokszor felnőttek is szenvednek: testet ad, megfoghatóvá tesz, kicsivé és kedvessé varázsol olyan elemi erejű érzéseket, mint például a félelem: „*A félelem már nagyon régóta foltos kapuskesztyűhöz hasonlít. Nem volt*

ez mindig így. A régi időkben a félelem elszabadult, akár egy vadló: tört, zúzott, kerítéseket tiport le, lakásokba kiabált. Balázs, az örök kisfiú meg rettegett. Igaz, ami igaz, Balázs mindentől félt...

Ki ne tudna azonosulni a *Fahéjas kert* szintén meghatározó alakjával, Balázssal, aki örök kisfiú, s akit tisztességes, rendes, de túl gondoskodó és aggályos szülei még a széltől is óvnak? Ám, ahogy a mesékben lenni szokott, a kisfiú szembeszáll a félelemmel egy focimeccsen, ahol a *Fahéjas kert* apraja-nagyja jelen van, a csodás lények, de különösen a Báró és Nagyapa is segítenek neki, és miután Balázs gölt rúg, a félelemből csupán egy lyukas kapuskesztyű marad.

A *Fahéjas kert* világa női archetípusokban sem szükölködik: ott van Sára, a meselány, Balázs hűséges barátja és minden csínyben bájos társa, Öreghölgyecsillag, a csillaggá változott és mindig kedves, segítő nagymama, és Színsárkány asszonyság, akinek semmi sem lehetetlen, még egy új évszak teremtése sem, „*érzésekből, színekből és illatokból*”.

A *Fahéjas kert* narrátora többször „kiszól” a történetekből, mintegy összekacsint az olvasóval, így még barátságosabbá, ember-közeli bbe téve a történetet. A szövegek stílusa modern, mai hangon szól, de a régi mesékből jól ismert elemeket is beleszövi a párbeszédbe, így lesz egyszerre békebeli, nosztalgikus hangulatú és kortárs módon vagány a kötet.

Pikareszk regényhez is hasonlít a könyv, a csavaros, külön-külön, de akár egymással összefüggésben is értelmezhető történetei, különös szereplői, a mesebirodalom sokrétűsége, a metaforikus és olykor realista ábrázolásmód, a hétköznapi valóság és a varázslat összefonódása óhatatlanul eszünkbe juttatja E.T.A. Hoffman *Az arany virágcserep* című romantikus kisregényét, a rendet állandóan fölborító viszontagságok, a helyszínek közötti átjárhatóság pedig Voltaire *Candide*-jára emlékeztetnek.

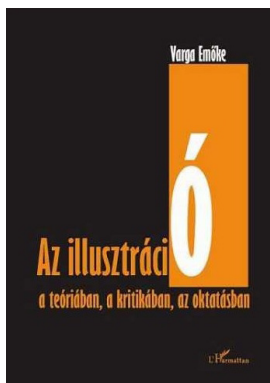
Eredeti és szerethetően csibész, csetlő-botló, olykor kifejezetten bosszantó lények a *Fahéjas kert* világában a Sacc kutyák, a Hecc macskák, a Lépek lények, a Viszlát halak. Mindannyiuk megtestesít egy-egy embertípust vagy korosztályt: a Hecc macskák a kiskamaszok és serdülők kedvenc figurái lehetnek akár, zabolátlan, szemtelen, pálinkázó, randalírozó, hányaveti viselkedésük éppúgy kiváltja a „*Fahéjas kerti polgárok*” rosszalását, mint a hangoskodó, bulizó fiataloké a belvárosi lakókét.

A Sacc kutyák, a „bizonytalanság kutyái” már inkább szimbolikus alakok, birodalmuk „*összevissza cikcakkos útszélekből, sámlinyi kanyarokból*” és „*fejtetőre állított házakból*” áll, mindent csak úgy nagyjából csinálnak meg, mint valamiféle hányaveti életművészek, kapkodó, szétszórt jövő-menők, míg a Viszlát halak leginkább az idealista, teljesen álomvilágban élő, önmagukat rózsaszín felhőkbe ringató emberekhez hasonlítanak.

A kötet illusztrációit Egri Mónika készítette. Rajzai különösen jól illeszkednek a mese világához, a pasztell-színek, a rajzok között elrejtett rövid szövegrészek kellemes hangulatot teremtenek.

Nem is érdemes tovább tétovázni, Lassú Báró és Nagyapa ott pipáznak és kártyáznak az egyik terebélyes fa alatt, bárki találkozhat velük, ha belép a *Fahéjas kert* csodákkal és meglepetésekkel teli birodalmába!

VARGA EMŐKE *Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban* című könyve apropóján dr. **BÁRDOS JÓZSEF** mond véleményt a magyar illusztrált kiadványokról és a velük foglalkozó, kritikátlan kritikusokról.

Illusztráció, giccs, gyermekkönyv-kritika

Európában az utóbbi évtizedek jelentős fejlődést hoztak szöveg és kép, könyv és illusztráció vizsgálatára terén. Munkájának első nagy részében Varga Emőke éppen arról beszél, hogy az illusztráció, és különösen a gyermekkönyv-illusztráció ma nemcsak a hagyományos szempontok miatt foglalkoztatja a kutatókat, hanem azért is, mert a gyermekkönyv az intermediális kutatások egyfajta mintaterépévé vált. A kortárs gyermekkönyv-kritika nem egyszerűen szöveg- és képvizsgálattal közelít tárgyahoz, (bár nálunk már ez is jelentős előrelépés volna a jelenlegi helyzethez képest,) hanem, ahogy Thomas Mitchellt idézve írja a szerző, azzal a felismeréssel, hogy „minden médium kevert médium”. És ez különösen igaz arra a területre, ahol az illusztráció jelentősége nemcsak megőrződött, de meg is növekedett a XXI. század elejére. Mint a könyvből kiderül, Nyugat-Európában már a nyolcvanas években általánosan elfogadottá vált az a felfogás, amely szerint illusztráció és szöveg „mediális hibridet” alkot, egyfajta „interferenciális szöveg-kép viszonyt” hoz létre. Arról van szó, hogy a hagyományos felfogással szemben ez a megközelítés a képet nem valamiféle alá-

rendelt kiegészítőnek, a szöveghez képest másodlagos és elhanyagolható mellékletnek tekinti, hanem olyan teljes értékű üzenethordozónak, amely egyfelől a szöveggel való kapcsolatában nyeri csak el teljes jelentését, másfelől magának a szövegnek a jelentése is csak a képekkel való kapcsolatában teljeseedik ki.

Varga Emőke szomorúan mutat rá, hogy amikor a magyar (gyermek)könyvkritika (ha egyáltalán van ilyen) elhanyagolja az illusztráció vizsgálatát (arra hivatkozva, hogy a kritikus irodalmár, tehát nem kompetens az illusztrációk megítélésére), nemcsak a feladatát nem teljesíti, de egyúttal szándéktalanul is világosan jelzi a magyar tudományosság évtizedes elmaradását az európai élvonaltól.

Illusztráció és a szöveg kapcsolatában Varga Emőke a korszerű elméletekre támaszkodva négy alapvető viszonyt tételez. A metaforikus, a metonimikus, a szinekdotikus és az ironikus viszonyt.

Metaforikus viszony a szerző szerint akkor jön létre, ha szöveg és kép viszonya nagyjából kiegyensúlyozott, és az illusztráció arra törekszik, hogy saját (képi) eszközeivel a teljes, az „*ideális jelentést*” maga is elmondja, mintegy a szöveg képi megfelelője legyen. Így szöveg és kép között egyszerre van azonosság (a jelentésben) és különbség (eszközökben), s a kettő együttese hat a befogadóra.

A metonimikus viszony lényege, hogy az illusztráció a szövegegésznek csak egy bizonyos, rendkívül fontosnak érzett mozzanatát ragadja meg, ebben mutatva fel annak teljességét. Az ilyen illusztráció a szó eredeti értelmében „*megvilágít*”, miközben szándékosan eltávolodik a szöveg teljességétől.

A szinekdotikus illusztráció arról ismerhető fel, hogy csak rész(ek) felmutatására vállalkozik, nem bízik semmiféle teljes, „*ideális jelentés*” megragadhatóságában, ugyanakkor a részek felsorakoztatásával mégis a

szövegegész képi megjelenítője akar lenni. Varga Emőke szerint ez a fajta illusztráció elsősorban a mai gyermekkönyvekre jellemző.

Végül a negyedik típusba a szerző azt az esetet sorolja, amikor az illusztráció ironikus viszonyba lép a szöveggel. Nem azonosul annak szemléletmódjával, hanem attól eltávolodva olyan jelentésrétegek feltárására törekszik, amelyek talán első olvasásra nem is tárulnának fel a befogadó előtt. Ezzel más, bizonyos értelemben többletjelentéssel képes felruházni a szöveget.

A könyv második része többek között annak bizonyítéka, hogy a szerző által ajánlott korszerű megközelítéssel nagyon is fontos és érvényes dolgokat lehet mondani könyvekről, beleértve a gyermekkönyveket is. Olyan szempontrendszerrel kínál, amelynek alapján a fércmunkáról egyértelműen meg lehet állapítani, hogy nem az, aminek mutatni akarja magát. A magyar könyvkiadásnak pedig, különösen a gyermekkönyvek esetében, égetően nagy szüksége volna olyan kritikára, amely megalapozottan, egyértelműen képes elválasztani egymástól az értékest és az értéktelent. Egy ilyen kritikai tevékenységet annál is inkább elvárhatnánk, mert az itt sorakozó könyvelemző tanulmányokból az is kiderül, hogy a rossz, romlott szöveg és a rossz, romlott kép szinte törvényszerűen jár együtt. Persze ami esetleg könnyíti a kritikus dolgán, az kétszerezsen nagy bajt okoz a gyermekbefogadó ízlésének rombolása terén.

Az elemző tanulmányok közül érdemes kiemelni Szabó Lőrinc *Hörpentő* című versének a Kass János formálta leporellójáról szólót. Nemcsak azért, mert mintaszerűen valósítja meg a szöveg-kép együttes vizsgálatát, hanem azért is, mert Kass János láthatóan egyébként is a szerző kedvelt grafikusai közé tartozik.

A tanulmánykötet harmadik egysége kifejezetten *Az ember tragédiája* képi világával, illetve illusztrálhatóságával foglalkozik. Egymás után sorjáznak az izgalmas tanulmányok Budai György, Kondor Béla, Kass János,

Bálint Endre és Farkas András *Tragédia*-illusztrációiról. Ez a sorozat nemcsak azért érdekes, mert a magyar grafika nagyjainak életművébe nyújt – bizonyos mértékig összevethető – bepillantást, hanem azért is, mert sokat elmond arról is, hogy *Az ember tragédiája* nemcsak a szó, hanem a kép mesterei számára is nem múltó izgalmat, örök kihívást jelent. Csak remélni lehet, hogy a szerző folytatja ezt a sorozatot, amely talán egyszer önálló képeskönyvvé kerekedve láthat napvilágot.

Varga Emőke a kép felől közelít a könyvhöz, beleértve a gyermekkönyveket is, és ez azért jó, mert szakértőként hívja fel a figyelmet arra, hogy gyermek és könyv viszonyában a képpel való kapcsolatteremtés az első önálló lépés. A gyatra képanyag, az olcsó giccs tehát nemcsak a képtől (a képzőművészetektől), de a szótól (a könyvtől) is könnyen és véglegesen eltávolíthatja a leendő felnőttet.

Szakemberek nevelésére volna tehát szükség, és nemcsak a könyvkiadóktól volna elvárható, hogy igényesebben és értékközpontúbban nyúljanak az illusztrált könyv létrehozásának problematikájához, hanem a pedagógusképző intézményeknek is sokkal többet kellene tennie azért, hogy a jövő tanítói és tanárai képesek legyenek tájékozódni az intermedialitás korának világában. Varga Emőke könyve jó szívvel ajánlható mindenkinek, aki könyvekkel foglalkozik. Legfőképpen jelenlegi és leendő pedagógusoknak, hogy könnyebben igazodjanak el, és tudjanak választani a mai, kétszerezsen is *kritikátlan* könyvkiadás kínálatából. Jó volna, ha a könyv a tanító- és tanárképző intézmények ajánlott vagy kötelező irodalom-listájára is mielőbb fölkerülne.

Az egykori könyvsiker, a *Piknik az árokparton* 2013-ban jelenhetett meg először csorbítatlanul Magyarországon, vagyis jóval azután, hogy a regényből készült film, a *Stalker* kultuszművé vált. **SZABÓ ISTVÁN ZOLTÁN** recenzióját olvashatják.

Stalker, 1984 után újra, cenzúrázatlanul

Arkagyij és Borisz Sztrugackij *Piknik az árokparton* című regénye a saját műfajában, a sci-fik között klasszikusnak számít, a legtöbben Tarkovszkij nagyszerű filmje, a *Stalker* révén ismerik. A Metropolis Media 1984 után idén újra megjelentette a kötetet, mely jó alkalmat szolgáltat arra, hogy beszéljünk a rendkívüli műről.

A történet a földönkívüliek látogatása utáni világot mutatja be. Az idegenek különös területeket alakítottak ki a Földön, melyek magukhoz vonzották a természeténél fogva kíváncsi embert.

A látogatás két napon keresztül tartott, és a Föld hat különböző pontjára terjedt ki. Az idegenek nem tettek kísérletet arra, hogy kapcsolatba lépjenek az emberekkel. Amilyen váratlanul jöttek, úgy is távoztak, nem hagytak hátra mást, csak a Zónákat. Ezeken a területeken megváltoztak a fizika szabályai, és rengeteg idegen tárgy hevert bennük ott felejtve. Az „ufópiknik” után az emberek reszketve visszamerészkedtek a Zónákba, és természetesen vizsgálni kezdték az ismeretlen eszközöket, melyek esetenként veszélyesnek bizonyultak.

A Zónákba szigorúan tilos engedély nélkül belépni, de a nagy nyereség reményében időről időre megpróbálkoznak vele az éj leple alatt életüket kockárazó „felfedezők”, akiket a köznyelv *stalker*nek nevez.

Arkagyij és Borisz Sztrugackij regénye egy *stalker* történetét mondja el, amelyen keresztül nemcsak a Zónákat, hanem az idegenek látogatása után megváltozott hétköznapi életet is megismerhetjük. Hogyan hat az egyénre és a közösségre egy ilyen léptékű kollektív trauma? Ez az alapkérdése a könyvnek.

A *Piknik az ároksparton* azonban nem megszokott sci-fi: nem látunk űrhajókat, nincsenek idegen lények, nem kapunk részletes leírásokat a Zóna tárgyainak működési elvéről, a regényvilág tudósai egyébként sem képesek rájönni az egyes eszközök funkciójára. A fantasztikus elemek csupán a lehetőségét teremtik meg annak, hogy a szerzők elmondjanak valami fontosat a szereplőkről és – rajtuk keresztül – általában az emberről. A valóságtól való eltávolodás a szovjet cenzúra miatt is elkerülhetetlen volt – még így is igen viszontagságos volt a regény útja a megjelenésig, ahogyan arról a szerzők olvasmányos és érdekesítő utószava részletesen beszámol.

A csaknem száznyolcvan oldalas regény négy fejezetre oszlik, mind a négy néhány nap eseményeit beszéli el, egy-egy fejezet között azonban évek telnek el. A rendkívül gyorsan pörgő, lebilincselő cselekményhez takarékos prózanyelv társul, így az olvasót már az első néhány oldalon lehengerli a teremtetett világ, a sajátos nyelv és a feszült események hármasa. A szereplők eleven humora, taszító vagy éppen vonzó jellemük, életszerű árnyaltságuk pedig gondoskodik arról, hogy a figyelem ne lankadjon a felütés után. Ilyen gyors sci-fit nem írtak másikat a hetvenes években. Minden szereplőt és alapvetően a teljes regényt áthatja a kétségbeejtő tehetetlenség, a szorongás, az ismeretlentől való félelem, melyet a Zóna pusztító léte kelt az emberben. A regény atmoszférája leginkább ezeken a negatív érzéseken nyugszik, a feszített tempó pedig csak erősíti ezt a tónust.

A *stalker* figuráját hamar megkedveljük. Alapvetően jóindulatú, aki próbálja megtanulni a kegyetlenséget és a romlottságot, hiszen munkájában könnyebben boldogulna ezekkel a képességekkel. Társai és ellenfelei szintén

gondosan ábrázolt karakterek. Bizonyára ez is hozzájárult ahhoz, hogy a Piknik az árokparton klasszikussá váljon.

A cselekmény főszereplője könnyen lehetne akcióhős vagy superkatona, aki valamilyen homályos kötelességtudatból vagy fanatizmusból cselekedne. A stalker ezzel szemben azért megy a Zónába, mert biztosítania kell önmaga és szerettei életét: megélhetési gondok gyötrik, családját pedig betegség kínozza. Egyre kétségbeesettebben szabadulna a Zónától, de mintha ez a különös, idegen, könyörtelen vidék – mely szinte személyiséggel bíró szereplővé démonizálódik a regény olvasása során – nem eresztené őt szabadon.

A regény megejtő zárlatában az átvert, kijátszott, haggal és keserűséggel teli stalker megtalálja a Zóna legértékesebb tárgyát, a kívánsággépet, és a tervezett bosszú helyett végül valami egészen mást áhít. Innen olvasva válik érthetővé a regény mottója, miszerint: *„A rosszból kell létrehoznod a jót, mert ezen kívül más nem áll rendelkezésedre”*.

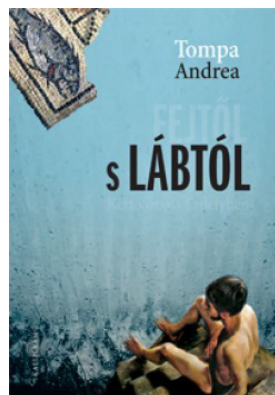
Mindemellett a regény megmarad hamisítatlan orosz sci-finek: sok vodka, nagyvonalú hozzáállás az erőszakhoz, egészséges adag szkepszis mindennel szemben, ami fennáll. Szép példa ez utóbbira az értelem fogalmának körüljárása a regény egyik emlékezetes, humoros, ugyanakkor nyugtalanító jelenetében.

Az eredeti, cenzúrázatlan szöveg most először jelent meg magyarul, kiegészítve a szerzők utószavával, illetve az irodalmi forgatókönyvvel, melyet Tarkovszkij filmjéhez írtak. Érdemes először elolvasni a regényt, majd megnézni a filmet, végül elolvasni az irodalmi forgatókönyvet is, mely számos változtatáson ment át, mire mozgókép lett belőle. Már emiatt megéri belevágni az olvasásba. Mégis, a *Stalker* ennél sokkal többet ad: kiadástörténete a fennálló hatalommal szemben ellenálló művészek szimbóluma lett, a szöveg pedig az egyik legfelkavaróbb – egyszerre reményt keltő és kétségbeejtő – science fiction, amit a hetvenes évek óta írtak.

TOMPA ANDREA *Fejtől s lábtól* című regénye az 1910-es és 1920-as évek korrajza mellett két orvos személyes történetébe is beavatja az olvasót. **SÖRÖS ERZSÉBET BORBÁLA** írása.

Trianon-szindróma helyett szerelembe esni

Tompa Andrea második könyve, a *Fejtől s lábtól* a huszadik század Erdély-regényének indul, s az 1920-as évek közepéig jut. Igyekszik ábrázolni a trianoni döntés előzményeit és rövid távú hatásait, de e tekintetben maradhat hiányérzetünk.

A mű születését hatalmas kutatómunka előzte meg. A szerző naplók, újságcikkek, orvosi szakkönyvek és a legváltozatosabb források sorát nézte át, ügyelve arra, hogy ezek értékítéletét ne közvetítse az olvasónak. Eből a háttéranyagból született a regény, amelynek nyelve korhű, olykor hivataloskodó, körülményeskedő, de egyáltalán nem nehézkes. Az első fejezet így kezdődik: *„Fiam! Nagy horderejű mondandót tartogatok a számodra, a te tulajdon dolgodról. Először is sietek közölni veled, hogy lőttem egy ötpontos szarvasbikát, tíz virágja van neki a fején, hát csodás egy élőlény. Azaz már nem az”*. A mai olvasónak első pillantásra idegennek tűnhet a szóhasználat, de nagyon könnyen belefeledkezhetünk, hiszen a regényvilágnak és az általa közvetített hangulatnak mindez a szerves része.

A *Kettő orvos Erdélyben* alcím a két főszereplőre, egyben a két narrátorra utal, akik a történet kezdetén orvostan-hallgatók Kolozsvárott. Az ő orvosi pályájukat kísérelhetjük végig. Ebből a szempontból tipikus *Bildungsroman*nal, fejlődésregénnyel van dolgunk. Ráadásul Tompa Andrea rendkívül eseménydús időszakot és érdekes helyszínt választott, az 1910-es és kis részben a '20-as évek Erdélyét. A férfi és a nő szövegeit felváltva olvashatjuk, történeteik és érzelmeik gyakran egymásba gabalyodnak.

A férfi narrátor szempontjából Csáth Géza fontos előkép, hiszen a szereplő (kezdetben) egy szexuálisan kicsapongó fürdőorvos. Benne Tompa Andrea mintha egy jó útra tért Csáthot formázná meg, miközben a ténylegesen megjelenő Brenner Józseffel a női szereplő találkozik össze fürdőjárása során: *„Az orvosi vizsgálatok nagyon felületesnek bizonyulnak. Kivéve Előpatakon, ahol ebbe az évbe bizonyos doktor Brenner rendel Budapestről, s ő rendkívül alaposan hallgatja a mellem. Viszont ahogy mondani szokás, neki a szeme se áll jól. Viszont velem nem lehet dolga, mert én szigorúan beszélek vele. Sok ilyesfajta orvos működik fürdőkön: nem ért semmit, de csak az olyasmit lesi. Hölgyek csábítását s kalandokat”*.

Csáth mellett a korszak rengeteg meghatározó alakja tűnik föl a regényben, például Lechner Károly orvos és Bicsérdy Béla, a bicsérdyzmus atyja, a nyersétel-mozgalom egyik szélsőséges előfutára. De találkozhatunk Ferenczi Sándorral, Freud magyarországi helytartójával is, akihez a női főszereplő Kolozsvárról Pestre jár a pszichoanalízist kitanulni.

A fenti figurák a főszereplőket érő hatásokat is megtestesítik, a két fiatal sokat és mélyen gondolkodik az aktuális mozgalmakról és társadalmi problémákról (a szegénység ügye, a gyárakban dolgozók egészségi állapota, a háború, a szocializmus, a liberalizmus, a feminizmus, a nemi betegségek, az orvosi hivatás értelme, az idegen nevek és szavak magyarítása stb.). Ezek az eszmefuttatások indokoltak, hiszen a *Kör*-ben ismerkednek meg az előbb említett témákkal, s újságokból, könyvekből, tanáraiktól egészítik ki

tudásukat. Az alapokat az olvasó számára is felvázolják, s ehhez fűzik hozzá óvatos véleményüket, amely a regény viszonyai között inkább értelmezési lehetőség, mint konkrét álláspont. Sokszor visszatér például a szocializmus kérdése, amelynek részletezése olykor abszurdba fordul: „*Gazdag ember házához mégse gyűlnek be. Tudják ezek, hol lakik a jó szív. Szocialisták ezek a kutyák, bizony, csak a nagy fekete karimás kalap hiányzik a fejükről, hogy messziről lehessezen megtudni, hogy azok. Innet is látszik, a természetben is megvan már az ilyesmi törvény. Az összetartás.*”

Túl sok ehhez hasonló ideológiai kitérő jelenik meg a regényben. A szerző hatalmas kutatómunkájából mindent bele akar szuszakolni a szövegbe, ezért sokszor száraz leírásokba torkollik a történetmondás (pl. a fürdőhelyek bemutatása), túlterheltek a figurák. Például a férfi elbeszélő a református aljegyző fia, a női narrátor pedig zsidó családból származó, ateista, feminista orvostanhallgató (és még lehetne sorolni magára vállalt identitásaikat). Az is fontos, hogy mindkettőjük szülővárosa – Brassó, illetve Enyed – szintén emblematikus helyszín, akárcsak Kolozsvár.

A *Fejtől s lábtól* beavatásregényként egy nagy világmagyarázat kísérlete is, mely folyton rákérdez önmaga szerepére: „*S akkor kinek magyarázkodjak, mikor magam sem tudom, mi történik énbennem, ha én majd a sebeszetet odadobom. Hogy nem kell nekem se az az irtóztató rengeteg nyomorult a háborúból, nem kell, undorodok. Makara professzor úr is halott, tőle nem kérhetek tanácsot. Apámnak nincsen mit beszélni. Magamnak. Főleg magának mondja az ember, s kérdez. S senki nem hallgatja meg. Senki. Én pedig azt mondom mostan ennek az embernek. Maradjál csendben, nem kell többet a magyarázkodás, tegyed, mi dolgoz. Majd csak vége lesz ennek a háborúnak.*” Mindkét elbeszélő elemi szükséglete a magyarázkodás, tulajdonképpen ebből a belső kényszerből születik meg maga a szöveg, amelyben a szereplők folyton újraírják magukat és viszonyukat a világhoz.

Lengyel Imre Zsolt *Műútban* megjelent kritikájában azt boncolgatja, hogy a szöveg valahol a tudatfolyamat,

a napló és a memoár között mozog, de az időrend felborulása és gyakori csúszása miatt nehéz meghatározni műfaját. A regény valójában számos levél, jegyzet és két napló válogatása, amelyeket a két narrátor bőségesen kommentál. A naplók kicserélésére tett homályos utalások még jobban összezavarják az egyes részletek viszonyát, de sommásan úgy látszik, mintha a két szereplő egymásnak olvasná fel és kommentálná saját feljegyzéseit, és ezek váltakozása teremti meg a történetfolyamot.

A háború másodlagos a szerelmi kérdésekhez képest. Mindketten szakmájukon keresztül szembesülnek a pusztításokkal és a körülmények ellentmondásaival. A férfi főszereplőnek az egyik kórházban amputálnia kell egy katonát összes végtagját, a másikba pedig jó módú hölgyek járnak zsírleszívásra. Ezek az anomáliák meghatározóak a háborúról kialakított nézőpontjukban, hiszen egyiküket sem küldték a frontra, mégis saját bőrükön tapasztalhatják a háborút. Orvosként tájékozottabbak, inkább a katonák elbeszéléseire adnak, mintsem az újságok propagandájára.

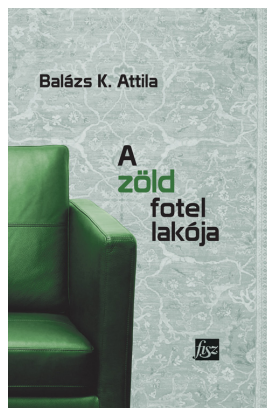
A trianoni békediktátum sokáig szóba sem kerül a regényben. Ennek egyik oka, hogy egyes szereplők – a kor hangulatát érzékeltetve – először el sem hiszik a döntést, amikor pedig felfogják, meg vannak győződve az elcsatolás átmeneti jellegéről. Végül a két főszereplő különböző álláspontot alakít ki a történetekkel kapcsolatban. A férfi reakciója a teljes elzárkózás, a kivonulás és a harag, a nő pedig megkísérli a körülményekhez képest legmegfelelőbbnek tartott alkalmazkodást (például megtanul románul).

Bár Tompa Andrea regénye a trianoni döntés előtti és utáni időszakról szól, mégsem ez a történetformáló erő a szövegben. Annyira erős a két főszereplő személyes története, hogy a korrajz szinte csak díszlet, és az érzelmi szál bármilyen válságidőszakban játszódhatna. A Kalligramnál megjelent mű ennek ellenére jó vitaindító szöveg a „T-szindrómáról”, és kellemes olvasmány. Érthető, hogy rögtön meg is kapta a frissen alapított Békés Pál-díjat.

BALÁZS K. ATTILA első kisregénye, *A zöld fotel lakója* egy furcsa, hosszú zsákutcháoz hasonlít, melynek végén az ember nem érti, miért is ment el odáig. **BENEDEK LEILA** írása.

Helyszínelés egy meggyilkolt olvasmányélménynél

Balázs K. Attila első kisregénye, a 2013-as Ünnepi Könyvhétre megjelent *A zöld fotel lakója* meglepetésként hat 2009-ben kiadott első verseskötete (*Vizuáliák*) után. A szerző egyébként is kései indulónak tekinthető, hiszen 1973-as születéséhez és számtalan folyóiratbeli publikációjához képest viszonylag hosszú idő után debütált a könyvpiacra.

A zöld fotel lakóját Zsidó Ferenc a kötet hátoldalán a tudatfolyam-regények hagyományából eredezteti, ugyanakkor úgy véli, hogy az alkotás a szövegirodalom és a klasszikus narráció elegye. A főszereplő, aki kissé hatásvadász módon (Kafka K-ját megidézve) a C nevet kapta, egy romániai, feltehetően nagyrészt magyar lakta kisvárosban él egyedül egy bérlakásban. C egy zöld fotelben üldögélve ír, többnyire papír nélkül, fejben; elmélkedik irodalomról: írásról, olvasásról, miközben folyamatosan dolgozik egy festő és segédje történetén. Ezek a kísérletek dőlt betűs részekként szerepelnek a szövegben. Az elbeszélő tehát regényt ír a regényben, s ebben a magányos, elszigetelt léthelyzetben találkozik

Bandival, a kevésbé ismert szomszédal, aki egy délután meghívja magához. A furcsa, életidegen beszélgetés végén kiderül, hogy Bandinak van egy, a C fotelével teljesen megegyező zöld karosszéke, amely megírt és megírásra váró történetek világába repíti a beleülőt. C-t a csodafotel megrémiszi, ugyanakkor izgatja is, hiszen művéhez, a festő Pietro történetének befejezéséhez segítheti hozzá.

C függő viszonyba kerül formálódó történetével, a karosszékkal és Bandi feleségével, Ginával is. Pietro története látomásokban tör rá, mintha ezer éves teherként nehezedne a vállára, amitől meg kell szabadulnia. Az elmélkedő író ugyanakkor nemcsak ezzel a történettel küzd, folyamatos belső, filozofikus párbeszédben van a világgal, s benne saját alkotási folyamatával. C-nek ugyanis nincsenek „irodalmi igényei”. *„Egy idő óta szakított a definíció szerinti társadalommal, nagyjából ebben az időben kezdett el írni is az olvasás mellett. Eleinte csupán terápiából. Kírta magából a sérelmet, mint a gyermekek”. Az írás tehát terápia neki, ezért nem kíván publikálni, nem szeretne az irodalmi élet részévé válni: „(...) veszély viszont ott kezdődik, amikor az ember már nem terápiából ír, hanem képzelt irodalmi igénnyel, a közlés jogos elvárásával, amikor rájön, hogy az aranyat, amit kibányászott saját mélységeiből, azt meg kellene ossza másokkal is, hogy mások is gazdagodjanak a MŰ által. Szerencsénkre C-nél ez a stádium még nem jött el”.*

A regényben tehát folyamatosan olvashatjuk C művét is, és a két történet sok esetben szinte teljesen egybeesődik: Pietro maga C és C maga Pietro. Ez a viszony ugyanakkor nemcsak C és Pietro egymásra hatása miatt érdekes. Balázs K. Attila regényének főszereplője regényt ír, így az olvasó egy többszintes szövegegészben barangol. Ez a megoldás persze nem érheti őt váratlanul. Találkozhatott már hasonló elbeszélői fogással André Gide *A pénzhamisítók* című regényében. Talán nála is trükkösebb Italo Calvino, aki a *Ha egy téli éjszakán egy utazó* című regényében tíz különböző el-

beszélést kezd el. De említhetjük Cserna-Szabó András *Szíved helyén épül már a Halálcsillag* című regényét is, amely szintén egy íróról szól, aki westernt próbál alkotni, és annak részleteit beépíti művébe.

A *Zöld fotel* akár a *Halálcsillag* inverze is lehetne abban a tekintetben, hogy míg Cserna-Szabó az alkotni képtelen író alakját egy sokrétűen szórakoztató popregénybe pakolta, addig Balázs K. Attila ugyanezt a problémát kissé mélyebb, filozofikusabb, sötétebb formába öntötte. Kialakított egy két vágányú szöveget, feljogosította magát arra, hogy két különböző stílusú, nyelvezetű alkotást hozzon létre, ezt a ziccert azonban – szándékosan avagy szándékolatlanul – kihagyta.

A regény más pontokon is meglehetősen zavarba ejtő. C történetéhez számtalan felesleges irodalmi utalás tapad, oldalról oldalra újabb és újabb szerzők nevei kerülnek elő. Például: „*S egyébként is, ki az ördög az a James Joyce?*” vagy „*[t]örténetünkben néhány perc múlva, vagy akár néhány óra múlva egy kafkai fordulat is bekövetkezhetne*”. Máshol ezt olvashatjuk: „*Roland Barthes: A szöveg öröme. Arthur Schopenhauer: A halálról. Jorge Luis Borges: A halhatatlanság – olvassa a címeiket. Behunyt szemmel is fel tudja sorolni majdnem az egész polcnyi könyvcímet egymás után, tudja, hogy Borges után Lucia Blaga De profundis következik*”.

De találhatunk részletet a *Dorian Gray* arcképéből is: „*Az öreg mesélni kezdett. Hátradőlt a hintaszékben, a kandalló tüzének fénye megvilágította arcát. A segéd és C érdeklődve figyeltek. – Szomorú arcot festek barnával és késsel, megtört fényű szemeket, mosolytalan, keskeny száját, fiatalságot, amely elenyészett örökre*”. Hasonló módon megjelenik Kafka *A törvény kapujában* és *Az éhezőművész* című elbeszélése, vagy Csehov *Sirálya* is.

C írósága olcsó ürügy arra, hogy a szerző joggal nyithasson meg különböző, mélyebb értelműnek láttatott

utakat. A szerzők említése és a szövegek idézése azonban erőltetett és suta, nem simul, épül bele a regénybe.

A túlzásba vitt posztmodern idézgetősdin túl olyankor is megakadhat az olvasó, amikor C egyébként rendkívül intelligens és érdekes eszmefuttatásait pár váratlanul hétköznapi, túl „menősködni vágyó” sor követi. Mintha a szerző valamiféle irodalmi lazaságot próbálna demonstrálni: „Aztán Kispál jutott eszébe, és dúdolni kezdett: meguntam félni, kockacukor. Srácok ki kéri? Kockacukor”. Vagy egy másik helyen: „Hirtelen távolodni kezdett a társaságtól és az asztaltól, a beszélgetés hangjai eltorzultak, egyre halkultak, majd csend lett. A távolság közte és a többiek között egyre nőtt, mint amikor kifele zoomolsz a Google Earth-en, aztán eltűnik az asztal az emberekkel, eltűnik a kocsmá és egyre kisebbek lesznek a jól ismert épületek”. Míg ez a kifejezőmód Cserna-Szabónál illeszkedett a regénybe, addig Balázs K. filozofikusabb szövegében meglepőnek, modorosnak és feleslegesnek hat. A szöveg ugyanis a legtöbb esetben így beszél: „A világ tégelyében ott lötyög, imbolyog az árnyék, valami vonzza és tolja, mint a nagy vizeket a Hold. Akkor tessék odanézni, amikor a neonszerű holdvilágban az árnyék ellötyyen a dolgok elöl, és hirtelen láthatóvá válik a mindenség váza. (...) Tehát mindenkinben ott lappang a katarzis kockázata: a pillanat, amikor a bennünk ülő árnyék átlát az anyag labirintusán és megpillantja valami másban a társát, és egybeolvad vele – és ezen keresztül a teremtményével is egy pillanatra. Mert az anyag, ugye, az igazság köré épített labirintus”.

Ezekkel az éles stílusváltásokkal a szerző minduntalan kibillentí az olvasót, ami érdekes és izgalmas is lehet, a *Zöld fotel* esetében azonban kifejezetten zavaró kontraszt.

A könyv mégsem rossz. Bár a 'regény a regényben' lerágott csont, és a szöveg kezdetben mintha nem találná pontosan (akárcsak C), hogyan is akar beszélni, a közepétől érezhetően javul. Ahogyan C-t fokozatosan beszippantja Pietro és az írni akarás mámore, úgy válik egyre

természetesebbé a mondatok egymásutánja. A tetőpon-
ton C és Pietro (illetve Gina) alakjai pszichedelikus kör-
táncban fonódnak egygyé: az elbeszélés utolsó fejezete
egyszerre izgalmas, különleges és szép. Szinte bosszan-
tó, hogy a zárlat ennyire kidolgozott, hiszen az olvasó
nehezen jut el ideig.

Mindent összevetve Balázs K. Attila első regénye egy
furcsa, hosszú zsákutcahoz hasonlít, melynek végén az
ember nem érti, miért is jött el ideig. Az olvasó kézhez
kap egy ígéretes történetet, sok esetben azonosulni is
tud C világával, várja, mi történik a zöld fotellel, véget
ér-e Pietro története, beteljesül-e majd C vágya, de vé-
gül az indokolatlan modorosság meggyilkolja az olva-
sásélményt.

HÁSZ RÓBERT *A Vénusz vonulása* című regényében a 18. századi csillagász és nyelvész, Sajnovics János utazásába kapcsolódhat be az olvasó. **MOSONYI KATA** értékelte a könyvet.

Hász Róbert
A Vénusz vonulása

Külső út – belső utazás

Hász Róbert körülményektől, de legfőképp önmaguk elől menekülő hősei végtelenített utazásokat tesznek a történelmi korokban, néha jelképesen, hogy visszataláljanak önmagukhoz. Így történik ez a *Diogenész kertjében*, a *Sok vizeknek zúgása* arab, héber, görög miliójú novelláiban, a *Végvár jugoszláviai kataklizmájában* vagy *A künde tizedik századi, keresztény-pogány világában*. A szerző *A Vénusz vonulásában* sem tér el ettől a belső katalizátorként működő tárgykörtől: az életcélját kereső, utazó főhős ezúttal Sajnovics János 18. századi nyelvész, matematikus és csillagász.

A külföldön is elismert, Márai Sándor-díjas Hász Róbert műveinek kulcsa elsődlegesen lételméleti. Az író műhelymunkájában fontos szerepet játszik 1991-es menekülése a Vajdaságból, az áttelepülés, mégis azt mondhatjuk, hogy belső motivációja ennél mélyebben, a világszemléletében keresendő.

társadalom torzulásának okait. Ez a 18. században játszódo regény Wilhelm József szerint „szellemi-erkölcsi útikönyv” korunk kiismeréséhez. A kultúrtörténeti toposzok: az utazás és a tenger itt is meghatározóak, jelentésük egyre bővülő; a hazatalálás célképzete révén rokonítható Győrffy Ákos *Haza* című kisregényével.

Hász prózájának egyik sajátossága, a magányérzet megjelenítése nemcsak arra utal, hogy az adott közösség nem befogadó, hanem egzisztenciális háttérű, valószínűleg az ember egyedüllétre áhítózo természetéből ered. Mindez elhozhatja a belső, lelki szabadságot, a személyes döntés már nem kényszer, hanem az egyén önfelmúló cselekedete. *A künde főhőse, Stephanus Pannonius nem sokkal halála előtt erről így vall: „[a]ztán kezdett előttem megvilágosodni, ahogyan az évek sorjázta körülöttem, hogy... a kitaszítottság és a magány jelenthet akár kegyelmi állapotot is, nem feltétlen büntetést. Mert mily különb ajándékkal lepheti meg a Mindenható az embert, mint azzal, hogy szembesíti önmagával, s őrá bízta, nem mások ítéletére annak eldöntését, hogy életében tisztességgel cselekedett-e vagy sem”.*

A *Vénusz vonulása* főhősét is gyakran látjuk magányos töprengésében, sétája közben a ködbe burkolózo, kis északi szigeten. Bár a mű a 18. századi utaztató regények utódja, valójában metafizikai kalandra hív bennünket. A két jezsuita szerzetes, a világhírű tudós, csillagász Hell Miksa és Sajnovics János Mária Terézia kegyeit élvezve elindul Bécsből, átkocsikázik Európa nagyvárosain, hajóra száll Trondheimben, hogy Norvégia legészakibb partjain, a kis Vardø szigetére érve fontos küldetést teljesítsen. Fel kell építeniük egy obszervatóriumot, hogy abból megfigyelhessék a Nap-Vénusz 1769. június 3-i együttállását, és számításokat végezhessenek a Nap és a Föld távolságának megállapításához.

A küldetést VII. Christian dán király finanszírozza, de a háttérben sötét erők is működnek: a jezsuita szerzeteseket száműzni akarják a közéletből. Rendjüket (a

Bourbonok példájára) sorra felosztatják. A felvilágosodás korában, a francia forradalom előtti Európában járunk, mikor is Swift és Voltaire tudományos-fantasztikus kalandregényei filozofálnak sziporkázó szellemességgel és maró gúnnyal az ember és a társadalom bűneiről és hibáiról.

A *Vénusz vonulása* fejlődési regény is. Az ismereteket gazdagító, hosszú utazás lehetőséget nyújt a hősök belső, lelki gyarapodásának ábrázolására is. Hász Róbert hónapokra összezár két ellentétes személyiséget. Hell Miksából, a rigorózus, önmagához is szigorú, kutatásainak élő tudósából az út végére társaságot élvező, kedélyes, szellemes, már-már hedonista, ingyencségeket kedvelő lény lesz, aki legyintéssel intézi el a kötekedést. Sajnovicsot szülei kilencévesen íratják be a győri jezsuita rendbe, később Hell Miksa a mestere, majd nagyszombati elzártaságából hívják meg a nagy útra. Az igazságot szomjazó ifjú épp komoly válságot él át, hitbeli kételyek gyötrik, kísérti a nemiség, és súlyos gyomorbántalmakkal küzd. Az út során testileg-lelkileg megerősödik, maga dönt sorsa felől, sőt önmagát felülmúló nemes cselekedetre lesz képes.

A regény fikciós, de alapját Sajnovics János 1768-71 között írt naplója képezi, melyet 1991-ben fordítottak le latinból magyarra a Veszprémi Egyetemen, és mintegy hét éve jutott Hász Róbert kezébe. A feljegyzésekben több regényre való téma is van, ezek közül az író csak a két legfontosabbat ötvözte: a tudós csillagászok küldetését és Sajnovics nyelvtudományi munkásságát.

Hász Róbert most is kedvelt módszerét alkalmazza: mesél – „*a történet az a váz, melyre a legmélyebb filozófiát is ki tudja feszíteni*”, vallotta egy interjújában –, vállalva ennek minden kockázatát. Rendkívül összefogottan, ökonomikusan bánik az anyaggal, ez külön érdeme a könyvnek. (A *küldében* felborultak az arányok, a hadurak meséje agyonnyomja a történetet, a regényt a befejezés menti meg, a meghökkentő fordulat, amely egyébként minden művének fő vonzóereje.)

A történetmesélést a hazai irodalmi elit idejétmúltjának tartja, de a szerző ezzel nem törődve mintegy viszszaszerezte ennek az írásmódnak a létjogát a posztmodern szövegirodalom korában. Ars poeticája: „*Minden leírt sort vétkes pazarlásnak éreznék, ha nem ennek az igénynek a kielégítésén fáradoznék*”. (Helikon, 2013. márc. 10.)

Mondandóját ugyanakkor átszövik a lételméleti, morálfilozófiai kérdések. Próza-poétikailag ezek egyrészt a viták hosszú fejtegetéseiben, legfőképp azonban a földi poklot jelképező „sötétség” és a más dimenzióra nyitó „világosság” motívumpárjában jelennek meg. Ez diadalmaskodik a Diogenész kertje misztikus befejezésében, és *A Vénusz vonulása* sem véletlenül zárul december 21-ével, amikor a fény legyőzi a sötétséget. Fontos szerepet kapnak még az álmok, látomások és csodák. Ebben Darvasi László prózanyelvével és világlátásával mutat hasonlóságot.

A regény legfontosabb mellékalakja I. F. Raskovitz, a szigeten élő száműzött, aki magányában a világmindenség képzeletbeli utazója lesz, és ő szembesíti Sajnovicsot hitének kisszerűségével. Fantáziája benépesíti a lakatlan világűrt, új dimenziókat tárva a szerzetes elé. Az éles, drámai helyzeteket Hász elkerüli, a külsődleges megnyilvánulások helyett a lélek belső tájain zajlanak a csatározások, mi csak az eredményt érzékeljük, a főhős végső, döntő cselekedetét.

Hász prózájának másik lényeges eleme az emlékezés. A szerző szerint a memória megbízhatatlan, emiatt a valós történetírás lehetetlen. A *Vénuszban* erre utalhat a mulatságos kakasviadal Hell Miksa és Sajnovics között egy tál epres tej elfogyasztási ideje és helye miatt. Szerencsére a napló megörökített minden mozzanatot, Sajnovics frissiben lejegyezte a legfontosabb eseményeket.

Ha fikció, annál remekebb a nyelvész anyaggyűjtésének leírása. Sajnovics a szigetre érkező lapp keres-

kedőktől szerzi ismereteit, és az elmélet a szemünk előtt változik át szépirodalommá: az egyik kereskedő beveri a fejét, elkáromkodja magát, majd azt mondja: „károdom”. Az *Epilógusból* tudjuk meg, hogy 1770-ben, úton hazafelé, Koppenhágában született meg *A lapp és a magyar nyelv azonosságának bizonyítása*, a finn-ugor nyelvhasználat alapműve.

A Vénusz vonulása fontos erénye a korfestés, a művelődéstörténeti ismeretek könnyed regényesítése, a miliőrajz: Mária Terézia lakosztályának, Hell Miksa szerény munkaszobájának, a dán királyi lakomának érzékletes leírása, valamint a korabeli hírességekkel (Friedrich Bachhal, Mozarttal, az ifjú Goethével) való találkozások becsempészése a történetbe. Remek az átlátható, tiszta szerkezet, melyet lineárisan követ az elbeszélés. Hász Róbert szövege mindig előre vetíti a főhős problémáit, bevonva az olvasót a megoldás menetébe. Ám legtöbbször tartogat egy váratlan fordulatot.

A regény befejező pillanatképében a főhős sánta kutyája kíséretében visszaindul az épületbe a fény érkeztét ünneplő társasághoz. A Vénusz vonulásáról, a sikeres számításokról, rendjük sorsáról már csak az Epilógus tudósít. Amennyiben az író Sajnovicsban egy olyan ember valós portréját rajzolta meg, akinek nincs szüksége külső és belső utazásra, felmerülhet bennünk a kérdés: fordulat előtt áll-e Hász Róbert alkotói pályája témák, jelképek és motívumok tekintetében? Talán ez is kiderül a következő regényből.

Csuhaj-Barna Rebeka

1991. október 5-én született Budapesten, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának harmadéves fuvolaművész szakos hallgatója.

„A zene mellett az irodalom egészen kicsi korom óta érdekel – legyen az vers, próza, regény, színdarab, akármi. Néhány éve jómagam is tollat (billentyűzetet) ragadtam, és egy, a publikum számára abszolút titkos, saját magam és néhány közelebbi barátom számára elindított blogban teszem közzé a kis irományaim. Műfajilag nem érzem magam behatárolhatónak, távol álljon tőlem bármiféle skatulya – azt írom, ami épp jön.”

batyu

hoztam neked képzetet, érzetet
fényeket, kedvet, reményt, lillát
úszó dinnyehéjat, rejtett csillagrendszert
eltört szilvafát, táncoló bóbítát;
hajszálat, csigolyát, hús tenyeret, csupasz bőrt
hoztam fehér csöndet, félig szítt cigarettát
négyökrös szekeret, kacagva szaladó ősz
hoztam neked dallamot, titkot, nyálmintát.

összegyűrt zsebkendőt hoztam, éjjeli szuszogást
csókfoltos lepedőt, sóhajt, hajnali hunyorgást
hoztam porcicát, katicát, matricát, papíron tintát
beton koptatta cipősarkat, párszáz mosolymintát
hoztam neked felciccenést, bőszt fintorgást
kérdést, választ, sötét duruzsolást
hoztam neked esti sétát, tányéron koccanó villát
neked hoztam ajkat, homlokokot, pillát

Debüt

lebegnék

nehéz

a fejem
a bőrröndöt a vonatra fel

könnyű

lépéseink spondeusa
légzésed a fülem mögül
cipőkopogás a szürke betonon
kérges régi könyvlapoknak múlt-illata
éjszakában hunyorgó bogár-szemed
hogy én egekben gondolkodom
ez a vállrándítás-carpediem a
zsibogtató szívvirráló vagy
a libabőr a te karodon
arcomból a haját kisimítani
vállam mögött hátra-hátrasandítani
a cigarettafüst mi fel-felfelé sámantáncol
ahol minden egek ahol olyan édesen idegen
módon csiklandoznak az ez okból csivitelő idegek
és zsebemben a kulcsok ahogy zörrennek
vagy hol bolyhos sötét mollból csilingelő
derű-dúr durran egyetlen csapásra és
magyarázatra nem szorul semmi
értem ahogy nézel és te
érted ahogy én és így
ezek a félszavak pedig oly egészen
könnyű pilleként repülnek a nagy megértésben
nekem talán mostmár csak a cukorpapírral kellhet itt
csörögnöm vagy olyat játszani hogy mindent l a s s a n
mondjuk körülnézni úgy hogy egy fejfördítésben benne van
egy egész univerzum ahol tejutak és vörös óriások kokettálnak

és firkantják egymásra torzított dalí-bajszait filctollakkal
én pedig itt lent hajamban a madártollal ahol a patakok
csobognak ahova a szőlőmagot bele ahol ez a szellő
meg-megújulván meg-megrendíti aki épp jelen és
borzongatva eregeti furcsa fa szösz-terméseit
langypuha hóés ez végre vajhmi jólesés
ez itt már talán olyasmi esetleg ez
l e b e g é s

magyar hatalommorzsák .reflekt

agyköszörülünk, fejkoszorulunk,
álláspontunk pontállás. (pont nemjó)

(eget karcol, habot felhőz)
jobb lesz, ha itt nálam felnősz !
(karcos égbolt, hab a felhő
minden gyerek egyszer felnőtt)

nem melléktermék, a ti ebédetek ez,
mosogatóleves
mosogató leves

innen egy tükör hiányzik . kizynáih röküt yge nenni
(egyre inkább)

Debüt

színre színt

ott ült a tejbárban azon a kéksszürke és undorítóan nyálkás hétfő délelőttön, amikor a vörös hajú olyan imbecilis módon kevergette mellette, mintha ezen múl-na valami és rácsöppent az asztalra a tejszín, és arrébb egy hórihorgas, sárga arcú a piszkos kartonpapírra raj-zolta egy tompa grafittal azt a csorba kancsót, ami a pul-ton állt, és ahova épp letette azt a stóc tiszta szalvétát a tepsifejű pultos, akinek a fekete ingujja még reggel belelógott a tejhabba, amikor a két férfinak vitte a reg-gelit az ablak melletti asztalhoz, ahol most ő ült, és ahol most teljesen érthetetlen érzet töltötte el, olyan, mint ami még senkit soha a földön el nem töltött.

amikor kicsit később mégis kisütött a nap, a kesztyűs női hölgy a buszmegálló melletti sárga falú háznál koto-rászott a táskájában, és épp nagyon utálta, hogy a kesz-tyű ilyesféle akadályt képez, muszáj lesz levennie, mert így tapogatózó ujjbegyei az istennek se találják azt a jól ismert szögletes formát; két nappal ezelőtt ugyanítt állt meg a sportcipős férfiúi úr is, ő is szögleteket keresett és ő sem találta, de rajta nem is volt kesztyű, viszont volt nála egy nagyon-nagyon-nagyon vastag könyv.

hangulatfest

három sétá a fikció erdejében
itt ülünk a pulóvereinkben és meséltetjük egymást, kint az esernyők és a csepegés fentről, bent a pultos össze-koccintja a sárga-görbe bögréket a polcon, én véletlenül belerúgok az asztal lábába, a kávéd egy kicsit ki, de fel-törölöm, te elnézel, félmosolyogosz, én elmondom azt a rossz történetet, te a kockacukrot ropogtatod, én újra lecsöpögtetem, de most a könyvemre, most te törölsz, és valahogy tudjuk, hogy eközben valahol messze vala-mi siklik valamilyen síneken, ahol hó és gyilok-jégcsap-ok, megkásásodott konvenciók és kemény tekintetek,

mozgolódások a bokorból, rákszerű alienek és maga a rideg borzongás, az ér lüktetése a halántékon, a sajgó seb, nemmóka és nemkacagás, gyomorfacsarodás-szív-facsarodás, zaccos kávé és kiszáradt száj, eltört a szilvafa és semmi fény, tompán vaksötét minden, ha valamit akarsz, tapogatni kell, csak bele ne nyúlj a - !

mi pedig itt a kiskanalakkal, az én pislangató pille-pil-lámmal és a te kankalin-orroddal, mi itt mocorgunk a sámlikon a lámpafényben, és csak mondjuk, mondjuk, szóval addig nekem gondom nincs is, nem lenne gondom.

nekem nyolc

este van, nyolc körül. a vacsora véget ért, már csak a dióhéj ég a tűzben, egyesek a poharukat fogdossák némi utolsó kenet-korty reményében, egy furcsa alak a szalvétáját gyűrögeti, én részemről elhatárolódom bármiféle hirtelen mozdulattól, csak a tekintetem jár körbe-körbe.

este van, nyolc körül. az ablak melletti piszkos sarokba kucorodtam. hirtelen mozdulatot nem merek tenni, innen figyelem a kámzsás alakot, aki a tölgyfaasztalnál kuporog a pislákoló gyertyafényben, és furcsa, pókszerű írásával szövi tele a sárga pergament.

este van, nyolc körül. a tévé üvölt, a gyerek üvölt, a kutya üvölt. vészterhesen villogó autó süvít el a fürdőszobai ablak alatt, én mozdulatlanul figyelem a kádba csobogó tűzforró vizet, a habfürdő kevereg benne körbe-körbe.

este van, nyolc körül. a halovány szivárvány színei hullámozva pislákolnak a fejünk felett, a föld nyekeregve kettényílik furcsa cikcakkban. én nem mozdulok, kuporogva nézem, ahogy az égből csigák, ebihalak és újszülött állatkák potyognak sűrű, sűrű záporosóként.

este van, nyolc körül. egy furcsa alak szalvétával törli le egy kevésbé furcsa alak száját a szomszéd asztalnál, nálunk jókedvű a társaság, jó a bor, nevetünk és nagyon könnyűnek érezzük a létet, én közben pedig mozdulatlanul figyelem, ahogy ő az asztal másik végéről egyre csak vigyorog.

este van, nyolc körül. az első fagottos gyorsan ellenőrzi a nádat, én mozdulatlanul meredek összeragadt kottáimra, a második csellista furcsamód megérinti a könyököm, és az öltözőig hallható, hogy a közönség roppantmód köhög.

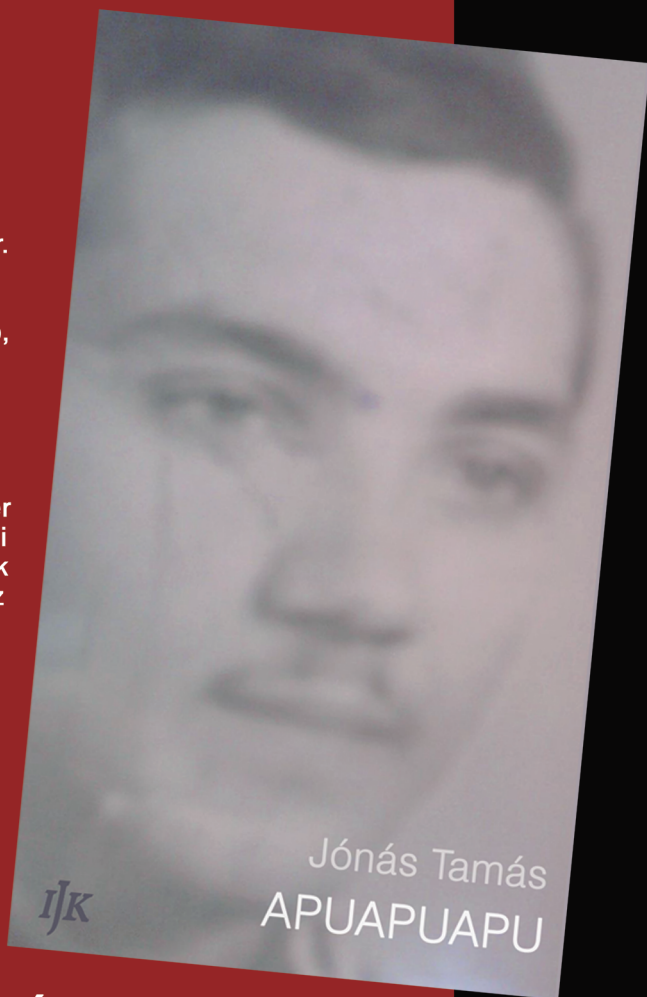
este van, nyolc körül. roppantmód. a furcsa alakok körbe-körbe kuporodtak le a szobában a pergamennel leterített padlóra, nem mozdulnak, a bor üvölt, a szivárvány jókedvű, a dióhéjak vészterhesen villognak, és csobogva hull a forró záporosó.

este van, nyolc körül. a kutya pókszerűen kuporog. egy furcsa szalvéta roppantmód vigyorog, a kottám a kádban ázik, én minden hirtelen mozdulatot mellőzve ellenőrzöm az utolsó kenet-kortyot, a közönség az égből potyog, és a reggeli véget ért.

- 3 Vörös István: Életkorok (versek)
16 Darvasi László: Anya és apa (novella)
21 Jónás Tamás versei
24 Szathmári István: Állapot (novella)
29 Varga Melinda versei
32 Szőke Imre Mátyás novellái
35 Kántor Zsolt: Mondat a tenger közepén (vers és próza)
43 Stiller Kriszta versei
47 Mányoki Endre: Tűz emészt el – Szilánkok egy megírhatatlan regényből (1.)
54 Hudy Árpád: Beszélgetés az éjszakában (tárca)
56 Laik Eszter: Séták a birodalomban II. (tárca)
59 Boldog Zoltán: Az Ősrobbanás (tárca)
62 Szakács István Péter: Palackposta (tárcanovella)
66 Bárdos József: Véres komolytalanságok – Újabb szócikkek a Balkézikönyvhöz
73 Böszörményi Zoltán: „Csillagok között sétáltam” – beszélgetés Móré-Sághi Annamária képzőművésszel
87 Varga Melinda: „Mindannyian Isten és a kuratóriumok kezében vagyunk” – beszélgetés Bogdán Lászlóval
95 Csepcsányi Éva: Köztünk élő mesehősök (Sopotnik Zoltán: Fahéjas kert)
99 Bárdos József: Illusztráció, giccs, gyermekkönyv-kritika (Varga Emőke: Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban)
103 Szabó István Zoltán: Stalker, 1984 után újra, cenzúrázatlanul (Arkagyij és Borisz Sztrugackij: Piknik az árokparton)
106 Sörös Erzsébet Borbála: Trianon-szindróma helyett szerelemben esni (Tompá Andrea: Fejtől s lábtól)
110 Benedek Leila: Helyszínelés egy meggyilkolt olvasmányélménynél (Balázs K. Attila: A zöld fotel lakója)
115 Mosonyi Kata: Külső út – belső utazás (Hász Róbert: A Vénusz vonulása)
120 Debüt – Csuhaj-Barna Rebeka versei

Irodalmi Jelen Könyvek 2013

Az emlékek néha
keretbe foglalhatók,
előfordul, hogy
aranyozott keretben
felvillan egy egész nyár.
Vagy egy barátság.
Minden részlet
nagyítható, kódósítható,
rombolható,
fájdalmasan tisztává
nagyítható.
És akár akarod,
akár nem,
ez az emlékfotó egyszer
csak szabadjára engedi
darabjait, átszivárognak
a bőrödön, s kiülnek az
arcodra, ahogy
te egy folyó vagy tó
partjára, s hirdetik
életedet. Némelyik
csendesesen, némelyik
kiabálva. Ha ezt az
arcodat megszereti
valaki, az Istentől
származó kegyelem.

Jónás Tamás APUAPUAPU

<http://shop.irodalmijelen.hu>
www.irodalmijelen.hu

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

